

శ్రీ

రాజశేఖరచరిత్రము

(సంక్షిప్తము ద్రణము)

కందుకూరి వీరేశలింగము

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

శ్రీ
రాజశేఖరచరిత్రము
(సంక్షిప్తము ద్రణము)

రచయిత :
కందుకూరి వీరేశలింగము

ప్రకాశకులు :
హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము

స ర్వ స్వా మ్య ము లు
హి త కారిణీ స మా జ ము వా రి వి

ప్ర థ మ ము ద్ర ణ ము

౧ ౯ ౫ ౦

రాజమహేంద్రవరము సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్సునందు

శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావుగారిచే

ముద్రితము 6558/1951

తొలి పలుకు

కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు చేసిన భాషాసేవ సంఘసేవలు నిరుపమానములు.

వారి పూజ్యనామ మాండ్రావనికే కా దఖలభారతావనికిని సువిదిత మనుట వింత కాదు.

తమ గద్యతిక్కన బిరుదు సార్థకముగా శ్రీ పంతులుగారు రచించిన మహాన్నతగ్రంథము లనేకములు నీతిదాయకములై, జాత్యుద్ధారకములై, సంఘసంస్కరణాధురీణములై పండిత పామరామోదము నంది యున్నవి. అయ్యవి ఉన్నత గ్రంథములై యుండుటచే బాలురకు సుగమములు కాకున్నవి.

అట్టి యున్నతగ్రంథములలోని పంతులుగారి లోతులందిన నీతిదర్పణమును బాలుర కందీయవెంచి మే మీ సంక్షిప్త ముద్రణమున కొడఁబడితిమి.

ఇందు మా ప్రథమ ప్రయత్న మీ రాజశేఖర చరిత్రము. మా యీ ప్రయత్న మధికజనాదరపాత్ర మైనచో మున్ముందితోధితోత్సాహమున నింకను పంతులుగారి ఉన్నతగ్రంథముల సంక్షేపించి బాలురకు పాఠ్యగ్రంథములుగా నందీయఁగలము.

మా యుద్యమమును బ్రోత్సహించి, మాకుఁ దగు సలహాల
 నొసఁగిన శ్రీమాన్ గ. శ్రీ. న. ఆచార్యులవారికి మా కృతజ్ఞ
 తాభివందనము లర్పించుచున్నాము.

సహృదయుల యాదరాభిమానముల కెదురు చూచు
 చున్నాము.

రాజమండ్రి }
 1-8-51 }

ద ౦ గే టి నా రా య ణ స్వా మి
 కార్యదర్శి: హితకారిణీ సమాజము

శ్రీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు

శ్రీ

రాజశేఖరచరిత్రము

౧

శ్రీ నాసికాత్ర్యంబకముకడ కడుదూరమున నెక్కడనో
పశ్చిమమున నొక్కయున్నతగోత్రమున జననమొంది ఊర్మికా
కంకణాదుల మెఱుంగులు తుఱంగలింపఁ దన జననమునకు
స్థానమైన భూభృద్వర పురోభాగముననే పల్లముఅంబడి
జాఱుచు లేచుచుఁ గొంతకాలముండి యుక్కడినుండి మెల్ల
మెల్లగా ముందుముందుకు ప్రాచీనేర్చి యెల్లవారల చూడ్కు
లకు వేడ్కలు నింపుచు, పిదప నవ్యక్తమధురస్వరంబులతో
ముద్దులు గులుకు శరవేగమునఁ బరుగిడుచు, ఆపిన్నట్లు మన
తరుల చెంతఁజేగ తల్లివేళ్ళనువిడిచి తక్కినవేళ్ళనంటుచుఁబాటి
జమ్మి నడఁగి దాఁగుడుమూత లాడుచు, వెలువడి విదర్భాది
దేశములగుండఁ బ్రయాణములుచేసి త్రోవపొడుగునను వచ్చి
పుచ్చుకోనని వారిదే లోపముగా స్నానపానంబులకు వలయు
సంత నిర్మలజలంబొసంగి యాబాలవృద్ధ మందఱి నానంద
మొందించుచు తానడుగిడిన చోటులనెల్ల సస్యములకును ఫల
వృక్షములకును జీవనములిచ్చి వానిని ఫలప్రదములఁ గావించు

చుచు తన చల్లదనము వ్యాపించినంతవఱకు నిరుపార్వ్యములందు భూమినంతటిని బచ్చని లేబచ్చికతో నలంకరించి పశుగణంబుల కాహారంబు కల్పించుచు, తనరాక విని దూరమునుండి బయలు దేటి యడవిపండ్లును నెమలికన్నులును వహించి పొంగి నానా ముఖములఁ దన్నుఁ గానవచ్చు వరద, మంజీర, పిన్నగంగ మొదలగువారి నాదరించి లోఁ గొనుచు, అంత కంతకుఁ దన గంభీరత గానుపింప నాథుని వెదకికొనుచు వచ్చి వచ్చి, యే గిరిని దూరమునుండి విలోకించి గోదావరి రసోత్తరంగముగా ఘోషించుచు పాదముసంబడి శిఖరంబున సధివసించు జనార్దన స్వామి దర్శనము చేసికొని లోడనే యచ్చటనుండి తన కాఘా రూపములయిన రెండుచేతులనుజాచి సరసతమీఱ నాథునిం గలియు భాగ్యము గాంచెనో యాధవళిగిరి, యాంధ్ర దేశమున కలంకారభూతమయి రాజమహేంద్రవరపుర సమీపమున మిక్కిలి వన్నెకెక్కి యుండెను.

ఆపర్వత మంత యున్నతమయినది కాకపోయినను, తెల్లని పిండిరాళ్ళతో నిండి యుండుటచేఁ జూచుట కెంతయు వింతగా మాత్రముండును; ఆరాళ్ళను బట్టియే దానికి ధవళగిరియను నామము కలిగియుండును. దక్షిణపువ్వునఁ గ్రిందినుండి పర్వ తాగ్రమువఱకును నల్లరాళ్ళతోఁ జక్కనిసోపానములు కట్టబడి యున్నవి. ఆసోపానముల కిరుప్రక్కలను కొండపొడుగున సర్ప కులయుఁ దదితరులగు వైష్ణవస్వాములయు గృహములు

చాలుగానుండి కన్నులపండువు చేయుచుండును. ఆసోపానముల వెంబడిని బైకిఁ జరిసినచో గొండమీఁద నల్లరాళ్లతోఁ గట్ట బడిన సుందరమైన చిన్న దేవాలయ మొక్కటి కానఁబడును. ఉత్తరపువైపున మాత్రము గోడకు బదులుగా పర్వతశృంగమే పైకి వ్యాపించి, గోడలు తనపాదము నాశ్రయింప వానిని మించి యాలయశిఖరమును నిక్కి చూచుచుండును. తూర్పువయపునఁ బ్రాకారములోనే జనార్దనస్వామి కెదురుగా గొప్పధ్వజస్తంభ మొకటి యున్నది. దాని శిఖరమున నున్న చిటుగంటలు గాలికిఁగదలుచు సదా శ్రావ్యమయిన నాదముతోఁ జెవులను దనుపుచుండును. ఆస్తంభమునకు మొదట నాంజనేయ విగ్రహ మొకటి చేతులు జోడించుకొని స్వామి కభిముఖమయి నిలిచి యుండును. ఈ శిలావిగ్రహమునకును ధ్వజస్తంభమునకును ఉత్తరముగాఁ గళ్యాణమంటప మొకటి యుండెను. స్వామి కళ్యాణ దినములలో నుత్సవవిగ్రహముల నందు వేంచేయింపఁ జేసి యథావిధిగా వివాహతంత్రమునంతయు మహానైభవముతో నడిపింతురు.

ఆ పర్వతపాదమునకు సమీపమున గోదావరియొడ్డున నల్ల రాతిబండమీఁదఁ జక్కఁగా మలఁచిన రామపాదములు వెలసి యున్నవి. శ్రీరాములవారు పూర్వకాలమున సీతాలక్ష్మణుల తోడఁగూడఁ బర్వతాలకుఁ బోవుచు త్రోవలో ఈ పర్వత సమీపమున నడచిననాటి పాదముల చిహ్నములే యవి యని

యెల్లవారును నమ్ముదురు. కాబట్టి యీ రామపాదములను
సందర్శించవలె నను నభిలాషతో దూరదేశములనుండి సహి-
తము యాత్రాపరులు వచ్చి రామపాదక్షేత్రమున నఖండ
గౌతమీస్నానము చేసికొని, కొండమీది కెక్కి శ్రీజనార్దన
స్వామివారిదర్శనము చేసికొని, స్వశక్త్యనుసారముగా దక్షిణ-
తోడిఫలములను సమర్పించి కలిగినవారైన స్వామికి భోగము
సహితము చేయించి మఱి పోవుచుందురు.

ఈ కొండకు దక్షిణమునను తూర్పునను కొంతదూరము
వఱకు గ్రామము వ్యాపించియున్నది. పర్వతముపేరే పూర్వము
గ్రామమునకుం గూడఁ గలిగియుండెను. కాని యిప్పుడిప్పుడు
గ్రామమును ధవళేశ్వరమని వ్యవహరించుచున్నారు. కొండ
మీదినుండి సోపానములు దిగినచ్చివతోడనే రాజవీధియొక్క
యావలిపక్కను శ్రీ అగస్త్యేశ్వరస్వామివారి యాలయ
మొగ్గటి లోచనగోచరం బగును. ఈ దేవాలయమునకును
పర్వతమునకును మధ్యను తూర్పుననుండి పడమటికి గోదావరి
వఱకును విశాలమయిన రాజవీధియొకటి గలదు. ఆ వీధిచివరను
నల్లరాళ్ళతో నీటిపఱకును సోపానములు కట్టబడి యున్నవి.
సోపానములకు సమీపమున వీధికి దూర్పుపక్కను “ధర్మ
చావడి” అని యొకటి యుండెను. అది పరదేశబ్రాహ్మణులును
మూర్ఖులును రాత్రులు పరుండుటకై మొట్టమొదట కట్టబడి
నది కాని, ఆకాలమున దది యెఱుఁగునుపోవుటకై గ్రామము
లోని పెద్దమనుష్యులు ప్రతిదినమును ఉదయాస్తమయముల

యందు ప్రోదై యిష్టకథాగోష్ఠిం గొంతప్రాద్దువుచ్చి పోవు
చుండుటకుమాత్రము వినియోగపడుచుండెను.

ఒకానొకదినమున సూర్యుడు దుదయించి ప్రాచీముఖంబునఁ
గుంకుమబొట్టు నందంబు వహించి వృక్షాగ్రములను బంగారు
నీరు పూసినట్టు ప్రకాశింపజేయుచుండెను. అప్పుడు కాయ
శరీరముగల యొక పెద్దమనుష్యుడు జందెము వేరుగా వేసికొని
యెడమచేతిలో నిత్తడిచెంబు నొకదానిం బట్టుకొని, గోదా
వరిలోఁ గాఢును చేతులును గడుగుకొని, బిడ్డునకు వచ్చి
పుక్కిలించివైచి యజ్ఞోపవీతమును సవ్యముగా వేసికొని వచ్చి,
ధర్మశాలమీఁద నొడ్డున గూర్చుండి, వచ్చునప్పుడు చెంబు
లోవేసి తెచ్చుకొన్న తుమ్మపుడకతో దంతధావనము చేసి
కొనుచుండెను. ఆయనకు వయస్సు నలువది సంవత్సరము
లుండును; మొగముమీఁద స్ఫోటకపుమచ్చలే లేకపోయెనేని,
మొగము సుందరమయిన దనుటకు సందేహింప నక్కఱ
యుండదు; అట్టని, యాముఖ మాయనను నిత్యమును దర్శింప
వచ్చు ప్రవక్తలస్తోత్రములకు మాత్ర మెప్పుడును శాత్రుము
కాకపోలేదు; శరీరచ్ఛాయ యెట్టనిది; విగ్రహము కొంచెము
స్థూలముగాను పొట్టిగాను ఉండును; నుదుగు విశాలమయి
చూచువారి కాత్మడు పండితుఁ డని తోపజేయుచున్నది;
అప్పుడు కట్టుకొన్నది గోరంచు నీరుకావి దోవతి; సరిగంచుల
చలువ వస్త్ర మొకటి శిరస్సునకు వదులుగా చుట్టబడి కొంగు
కొంత వ్రేలాడ వేయబడి యున్నది; చెవుల నున్న రవల

యంటుజోడును, కర్మిష్టుఁ డనుటకు సాక్ష్య మిచ్చుచున్న కుడిచేతి యనామికయందలి బంగారపు దర్భముడి యుంగరమును తర్జనియందలి వెండిబలుపులు రెండును దప్ప శరీరమున నాభరణము లేవియు లేవు; ఆయనపేరు రాజశేఖరుఁడు; ఆయన ముఖప్రక్షాళన మగు నప్పటికి గ్రామములోని గృహస్థులు నలువురును అక్కడికి వచ్చి, ఆయన నారివారి తారతమ్యముల కర్హముగాఁ దగిన మర్యాదలు చేసి కూర్చుండుఁ డని చేయిచూప, 'చిత్తము' 'చిత్తము' 'మీరు దయచేయుండి' అనుచుఁ జావడినిండఁ గిటగిటలాడుచుఁ గూరుచుండిరి.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు “సిద్ధాంతిగారూ! మీరు నాలుగు దినములనుండి బొత్తిగా దర్భన మిచ్చుట మానివేసి నారు! మీయింటఁ బిన్న పెద్ద లందఱును సుఖముగా నున్నారు గదా! మొన్న మీ రెండవచిన్నదాని కేమో గ్రహబాధ కనఁ బడ్డట్టు విన్నాను. కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?”

అని యడిగినతోడనే సిద్ధాంతిగారు మోమున దీనభావము గానిపింపఁ గొంచెమాలోచించి తలయూచి “జోన్యల కామావధానులగారిచేత విభూతి పెట్టించుచున్నాను. కాని దానివల్ల నిప్పటికేమియు గుణమే కనఁబడదు. జాతకరీతిచే దానికిప్పుడు శనిచాలదు. ఎందుకైనను మంచిదని నాతమ్ముని చేత నవగ్రహ జపము చేయించుచున్నాను. అంతతో నూరకుండక కామావధానులుగారినే “పంచముఖ వీరహనుమంతము” పునశ్చరణ చేయవలసినదనియు, జపశాంతి కేమయినఁ గావలసి

రాజశేఖర చరిత్రము

యున్న ఏరాజశేఖరుడుగారినినై న కాళ్ళో కడుపో పట్టుకొని తెచ్చి నాలుగురూపాయలసామ్మిచ్చుకోనై న నిచ్చుకొనియెడ, మంచి విభూతి పెట్టుమనియు ఆయన ననుసరించి బ్రతిమాలుచున్నాను. అందుచేతనే యీ నాలుగుదినములనుండి దర్శనము చేయలేదుగాని లేకపోయిన నేది యెట్లయినను నేను తమ దర్శనము మానుదునా?”

రాజ—“శాస్త్రిగారూ! మీరు రూపాయలనిమిత్తము సంశయపడ నక్కరలేదు. కావలసియున్న ఆ నాలుగురూపాయలను నే నిచ్చెదను. మఱి నాలుగురూపాయలు పోయినను మంచి వైద్యుని విచారింపవలెను. మనగ్రామములో కామావధానులు గారికన్న—” అని మిన్ను వంకజూచి యేమో యాలోచించుచుండెను. సిద్ధాంతిగారు చేసినస్తుతి యమోఘముగాఁ బట్టుకొని కొంచెముగానో గొప్పగానో ధనరూపమైన ప్రతిఫలమును దెచ్చుచునే వచ్చుచున్నది గాని యీవఱ కెన్నఁడును రాజశేఖరుడుగారివద్ద వ్యర్థముగాఁ బోలేదు.

ధవళేశ్వరమునందును చుట్టుపట్టుల గ్రామములయందును వేఱుసిద్ధాంతి లేడు. అతనియాలోచన లేక యాచేరువ గ్రామములో ఏశుభకార్యముకాని జరుగదు. ఆతఁడు చెప్పెడి జ్యోతిషము తఱచుగా అబద్ధమే యగుచు వచ్చినను, అప్పుడప్పుడు కాకతాళీయముగా కొన్నిసంగతులు నిజమగుటయుఁ గలదు గనుక జనులాతనిమాట యమోఘ మని నమ్ముచునే యుండిరి.

అప్పు డాచావడిలో నున్నవారిలో నెవరో “బైరాగులు భూతవైద్యమునకు గట్టివా” రని మెల్లగా ననిరి. అంతలో రాజశేఖరుడుగారు సిద్ధాంతిగారివంక జూపు త్రిప్పి “ఔను. బైరాగు లన్న తోడనే జ్ఞప్తికి వచ్చినది. పదిదినముల క్రిందట ఈగ్రామమున నెవ్వఁడో యొక బైరాగి వచ్చినాడట! అతనికిఁ జూపింపరాదా? గోసాయీలకుఁ బరమహంసక్రియలును వనమూలికలును విశేషముగాఁ దెలిసి యుండును. వాండ్రెట్టి యసాధ్యమైన పిడలనైనను జటికెలోఁ బోఁగొట్టుదురు” అనిన తోడనే చావడి యంతయు ‘చిత్తము’ ‘వాస్తవము’ ‘ఆలాగున నవశ్యము చేయవలసినదే’ యను ధ్వనులతో నిండిపోయెను. ఆమాటలవలన నుత్సాహము కలిగి, రాజశేఖరుడుగా రా బైరాగిని తాము చూడకపోయినను బ్రహ్మవర్చస్సు కలవాడని శ్లాఘించిరి.

అంత సిద్ధాంతి యుల్లములో లేని సంతోషమును మోమున దెచ్చిపెట్టుకొని యొక్క చిరునవ్వు నవ్వి, వినయముతోఁప చేతులు జోడించి రాజశేఖరుడుగారి ముఖమున దృష్టి నిలిపి, “తమ మాటచేతనే మా చిన్న దానిబాధ నివారణ మయినది. దాని యదృష్టము బాగుండఁబట్టియే దేవరవారి ముఖమునుండి యీమాట వచ్చినది. ఇప్పుడే తమ సెలవుప్రకారము బైరాగి యొద్దకు వెళ్ళెదను.” అని మనవిచేసి, లేచి నిలువఁబడెను.

అప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు “మనమందఱమును లేచి బైరాగిని జూచివత్తము రండి.” అను మాటతోడనే ఎల్లరును

లేచి ప్రయాణోన్ముఖులయి నిలుచుండిరి. వెంటనే యందఱును గలిసి యుత్తరముఖముగా రామపాదములవైపునకు నడవ నారంభించిరి.

౨

రాజశేఖరుడుగారు పారబృందముతో నాలు గడుగులు ముందుకు సాగినతోడనే యొకసుందరి సుందరగమనముతో గోదావరి మెట్లు దిగివచ్చి చెంబును నీటియొడ్డున నుంచి చెంబు మూతి కంటించియున్న పనుపుముద్దను దీసి కొంత రాచుకొని మోదుగాకులోఁ జాట్టి తెచ్చుకొన్న కుంకుమపొల్లము నొక బట్టయుతుకు రాతిపయింబెట్టి, మోఁకాలిబంటి నీటిలో నిలుచుండెను. ఆమె రాజశేఖరుడుగారి పెద్దకూఁతు రగు రుక్మిణి— ఆమె శరీరచ్ఛాయం జూచిన, ఇంక నీభూమిమీఁద బంగారమున కేమి చాయ యెక్కువ గలదని తోచును; నల్లగా నుండునేని, విండ్లా మెకనుభూమలం గొంచెము పోలియున్నవని చెప్పవచ్చును; నేత్రములను జూచిన భాగ్యదేవత వానియందే కాపురము కుదిరినట్టు కనిపించును; కాని, నిపుణముగాఁ బరిశీలించినచో నేదో స్థిరవిచార మొకటి యామె హృదయవీరమున నెలవుకొని యున్నట్టు ముఖలక్షణములు కొంచెము సూచించుచున్నవి. ఆ విచారమునకుఁ గారణము లేకపోలేదు. ఆమె పెనిమిటి సహవాసదోషముచేత నాఱునెలలక్రిందటఁ దలిదండ్రులతోఁ జెప్పక దేశాంతరము లేచిపోయినాడు.

అప్పు డొక్కపెద్దముత్తయిదువ మొగమంతయు నొక్కటే బొట్టు పెట్టుకొని, బట్టలతోనున్న బుజముమీఁది బిందెను తీసి చేతఁ బట్టుకొని రుక్మిణియున్న తావునకువచ్చి గౌరవముతోఁప “అమ్మాయిగారూ! ఏమి? మీరీవేళ స్నానమునకు దయ చేసినారు”.

రుక్మిణి—“కార్తిక సోమవారము కాదా? కడపటి సోమ వారము గనుక వ్రదోషవేళ మాలమ్మతోకూడ శివాలయము నకు వెళ్ళవలెనని గోదావరిస్నానము చేయ వచ్చినాను”.

పెద్దముత్తైదువ—మీరు రాత్రిదాఁక భోజనము లేకుండ నుండఁగలరా?

రు—“ఒక్కదినమున కేమి? ఏలాగునైన నుందును. మొన్న మీ రెండవచిన్నదానికి శరీరములో నిమ్మళముగా లేదని చెప్పినావు. ఇప్పుడు కొంచెము నిమ్మళముగానున్నదా?”

పె—“ఏమినిమ్మళమో నాకు తెలియదు. మావారు రెణ్ణాళ్ళబట్టి కామావధానులచేత విభూతి పెట్టించుచున్నారు. రాత్రి తెల్లవారినదాఁక నిద్రలేక బాధపడినాను”.

రు—“గ్రహబాధయా యేమి?”

పె—“అవునమ్మాయి! ఏమి చెప్పుకోను? మగడు”—— అని ‘యిక్కడ నెవరును లేరుగదా’ యని నాలుగుప్రక్కలను జూచి మఱింతదగ్గరగా జరిగి చెవిలో మెల్లగా “మీ రెఱుంగు దురుగదా దానికి పెండ్లియయి మూడేండ్లు కాలేదు. అప్పుడే దానిమగడు పోయి యాఱునెల లయినది. అప్పటినుండియు

దానికి కొన్నాళ్ళు కలలోను కొన్నాళ్ళు రాత్రివేళ ఒంటరిగా నున్నప్పుడును కనబడుచునే యున్నాడు. పిల్లకు సిగ్గుచేత ఎవ్వరితోను చెప్పక దాచినది. నెలదినములనుండి బొత్తిగా ఎప్పుడును విడువక 'రేయింబగళ్ళు వెంటవెంటనే యెక్కడికి వెళ్ళిన నక్కడి కెల్లఁ దిరుగుచున్నాడు. ఏమిపాపమోకాని మూఁడుదినములనుండి పిల్లది సగ మయిపోయినది. ఇంతేగదా? మగనితో" — అని కడుపులోనుండి దుఃఖము బయలుదేఱఁగాఁ గొంచె మాపుకొనుచుఁ గన్నీరు పైటచేఱఁగుతో తుడుచు కొనుచుఁ గొంచెముతాళి గద్గదస్వరముతో — "మగనితో సౌఖ్య మనుభవింపనా? కాపురము చేయనా?" అని కొంచెము బిగ్గరగా చేడ్వఁజొచ్చెను.

రు—(ఆమాటలు మనసుకు నాఁటి యొడలు పులకరింపఁ గొంత తాళి దైర్వ్యము తెచ్చుకొని) "పెద్దముత్తైదువవు. ఆలాగున గంట తడి పెట్టరాదు: ఊరుకో ఊరుకో.

పె—ఏడుపు చాలించి—'అమ్మాయీ! దాని కేసౌఖ్యము నక్కఱలేదు. ఈలాగుననైన నుండి బ్రతికి బట్టకట్టినఁజాలును. మాముసలి ప్రాణములు రెండును బ్రతికి బాగున్నంతవఱకు దానికి యన్నవస్త్రముల కేమియు లోపమురాదు.'

ఇంతలోఁ గొందఱు పుణ్యస్థ్రీలు మెట్టుదిగుచు ముందున్న వారు వంగి కాళ్ళ వెండిపావడములను కొంచెము పయికిఁ దీసికొనుచు వెచుకఁ దిరిగి దూరముననున్నవారు వచ్చు వఱకు దగ్గఱ వారితో మాటలాడుచు మెల్లమెల్లగా నీటిసమీ

పమునకు వచ్చి గృహకృత్యములను గుఱించి మాటాడుకొనుచు బిందెల నొడ్డునఁ బెట్టిరి.

అంతలో కుడిచేతిలో తాటాకులమీఁద వ్రాసిన పంచాంగమును బట్టుకొని, నీర్కావిదోవతి కట్టుకొని, మడతపెట్టిన చిన్న యంగవస్త్ర మొకటి బుజముమీఁద వేసికొని, మొగమునను దేహమునను విభూతిపెండికట్లు స్పష్టముగా గానుపింప, నిమ్మకాయ లంతలేసి రుద్రాక్షలూగల కంఠమాల ప్రకాశింప, గట్టుమీఁదనుండిపోవుచు గోదావరిలో స్నానముచేయు వారెవ్వరో యని కనులకుచేయు యడ్డమువెట్టుకొని నిదానించి చూచి, గిరుక్కున మళ్ళి యొక బ్రాహ్మణుడు మెల్లుదిగి వచ్చెను.

బ్రాహ్మణుడు— “ గుక్కిణమ్మగారూ! సంకల్పముచెప్పెదను స్నానము చేయుడు ”

గుక్కి—‘ నేను డబ్బు తీసికొనిరాలేదే ’

బ్రా—డబ్బుకేమి? మధ్యాహ్న మింటివద్ద నిత్తురుగాని లెండి; (అని వంగి నిలుచుండి) ఆచమనము చేయుండి. కేశవా-నారాయణ-మాధవా-గోవిందా—తూర్పు మొగముగా తిగుగుడు, నూర్పునివైపు.

గుక్కి—స్నానము చేయవలెనా?

బ్రా—‘సంకల్పము చెప్పనిండు’ శుభేశోభనమునూర్తే శ్రీమహావిష్ణోరాజాయా—ప్రవర్తమానస్య—ఆద్యబ్రహ్మణః—ద్వితీయ పరాధే—శ్వేతవరాహకల్పే—వైవస్వతమన్వం

తరే - కలియుగే - ప్రథమపాదే - జంబూద్వీపే - భరతవర్షే -
భరతఖండే - అస్మిన్ వర్తమానే వ్యావహారిక చాంద్రమా
నేన - కాళయుక్తినామసంవత్సరే - దక్షిణాయనే - శరదృతౌ -
కార్తికమాసే - శృష్టపక్షే - ద్వాదశ్యాం - ఇందువాసరే -
శుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణాద్యనేకగుణ విశిష్టాయా
మన్యాంశుభతీర్థా - తేన స్థైర్య విజయాయురారోగైశ్చ
ర్యాభి వృద్ధ్యర్థం - అఖండగౌతమీస్నానమహం కరిష్యే -
మూడుమాటులు స్నానము చేయుండి'.

రుక్మిణి, గోదావరిలో తలుచుచుగా స్నానము చేయునదికాదు
గాన లోతు నీళ్ళలోనికి వెళ్ళుటకుభయపడి, మునుగుటకు చేత
గాక మోకాలి లోతు నీళ్ళలో గూర్చుండి కొప్పవిప్పకొని
దోసిలితో తలమీద నీళ్ళు పోసికొనుచుండెను. అప్పుడు
సంకల్పము చెప్పినబ్రాహ్మణుడు డబ్బునిమిత్తము తగువాత
వచ్చెద ననిచెప్పి వెడలిపోయెను. అంతట రుక్మిణి తల
తుడుచుకొని, శిరోజునూలు దివర నుండి నైచుకొని గట్టువంక
జూచి భూరమునుండి నమ్మచున్న తండ్రిగారిని జూచి వేగిరము
వేగిరము బయలుదేలి, గౌతమీనదబెట్టిన కుంకుమ పొట్లమును
దీసి నొసట బొట్టుపెట్టుకొని, రెండుమాటులు చేతితో నీళ్ళు
చెంబుమీద పోసి తీసికొని, రెండడుగులు నదిలోనికి బోయి
నీళ్ళు ముంచుకొని, బట్టతిన్నగా సవరించుకొని, ఉజికిపబట్టలు
బుజము మీదను వానిపయిని నీళ్ళతో నున్న బింబెయును

పెట్టుకొని తనకొకయి కనిపెట్టుకొని యున్న సిద్ధాంతిగారి భార్యతోఁ గూడ గృహమునకుఁ బోవ బయలు దేఱెను.

3

సిద్ధాంతిగారి భార్య పేరు సోమిదేవమ్మ. సిద్ధాంతిగారు గాని, ఆయన పెద్దలుగాని యెప్పుడును యజ్ఞము చేసినవారు కాక పోయినను, సోమిదేవమ్మ పుట్టినింటివంక వారిలోమాత్రము యజ్ఞము చేసినవారు బొత్తిగా లేకపోలేదు. సాక్షాత్తుగా ఆమె పితామహుడే యజ్ఞముచేసి స్వర్గసుఖ మనుభవింపఁ బోయెను. సోమిదేవమ్మతండ్రి యజ్ఞము చేయకపోయినను, తండ్రి యెంతో ధనవ్యయము చేసి సంపాదించుకొన్న పేళ్ళను మాత్రము పోగొట్ట నిష్ప్రములేనివాఁ డయి తన కుమారునకు సోమయాజులనియు, కొమార్తెకు సోమిదేవమ్మ యనియు, నామకరణములు చేసెను. రుక్మిణియు సోమిదేవమ్మనువిడిచి సందులో నూఱు బారలు నడచి, అక్కడినుండిదక్షిణముగా తిరిగి, ఆ సందులో రెండుగుమ్మములు దాటి పెరటి దారిని పూడవయిల్లు ప్రవేశించెను.

రాజశేఖరుడుగారి యిల్లు ఆ కాలపుటిండ్లలో మిక్కిలి నుందరమైనది. అందలి ముందటిచావడిలో దూలమునకుఁ జిలుక పంజర మొకటి వ్రేలాడఁగట్టఁబడియుండెను. అందులోనున్న చిలుక సదా “ఎవరువారు” “ఎవరునారు” “పల్లివచ్చె కొట్టు

కొట్టు” మొదలగు మాటలను సహజమధుర స్వరముతో పలుకుచుండును. ఆదూతమునకే మఱికొంత దూరమున రామాయణము మొదలయిన తాటాకులపుస్తకములు త్రాళ్ళతో వ్రేలాడఁ గట్టబడి యుండెను. ప్రొద్దుననే నిద్రలేచి రుక్మిణీ చిలుకను పంజరమునుండితీసి చేతిమీఁద నెక్కించుకొని “చేతిలో వెన్న ముద్ద” మొదలుగాఁ గల పద్యములను సహితము నిత్యమును నేర్పుచుండును. ఆ కాలములోఁ దఱచుగాఁ స్త్రీలు చదువుకొను నాచారము లేకపోయినను, రాజశేఖరుడుగారు తన కుమార్తెమీఁది ముద్దుచేతఁ దానె రుక్మిణికి శ్రొత్తపుస్తకమును అన్యసాహాయ్యము లేకుండ నర్థముచేసికొను శక్తిగలుగు సంతపఱకు విద్యను చెప్పెను. ఆమె స్వభావముచేతనే తెలివిగల దగుటచే విద్యకూడ దానికిసాయమయి చిన్నతనములోనే యుక్తాయుక్తవివేకమును జ్ఞానమును కలదియాయెను.

వెనుక చెప్పినచొప్పున రుక్మిణి స్నానముచేసి వచ్చి గోదావరినుండి చెంబుతోఁ దెచ్చిననీళ్ళను తులసికోటలోఁ బోసి మ్రొక్కి, తడిబట్టలతోనే చుట్టును మూడు ప్రదక్షిణములుచేసి, లోపలికిఁ బోయి తడిబట్ట వదలి పట్టుబట్ట కట్టుకొని యొక చేతిలోఁ గుంకమబరిణియు రెండవచేతిలో నక్షతలును బసపును బియ్యపుసిండియును గల గదులపెట్టెయును బట్టుకొని వచ్చి, తులసికోటలో నంటియున్న ముందరివేదిక మీఁద నీళ్ళు చల్లి చేతితో శుభ్రముచేసి బియ్యపుసిండితో పద్యములు మొదలయిన వింతవింతల మ్రుగ్గులను బెట్టుచు నడుమనడుమఁ జిత్ర

ముగాఁ గుంకమతోను పసపుతోను నలంకరించుచుఁ గూర్చుండి మధురస్వరముతో మెల్లగా, పాడుకొనుచుండెను.

ఈలోపుగా రాజశేఖరుఁడుగారు వెంట నున్న వారితో నానావిషయములను ముచ్చటించుచు యింటికి వచ్చి, పాద రక్షలను నడవలో విడిచి యొకరొకరేవచ్చి కచేరిచావడిలో రత్నకంబళముల మీఁదఁ గూర్చుండగాఁ దామును దక్షిణపు గోడ కానుకొని యెండలోనుండి నడిచి వచ్చినఁ బడలికచేఁ బట్టిన చెమ్మట పోవ నుత్తరీయముతో విసరు కొనుచుఁ గూర్చుండిరి.

ఇంతలో నెవ్వరో ముప్పది సంవత్సరముల వయస్సుగల చామనచాయ గృహస్థు తెల్లబట్టలు గట్టుకొని కుడిచేతిలో నున్న పొన్నుకట్ట నాడించుచు, ముందట హాక కూలివాఁడు బట్టలమూటను నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని నడువ, నడవలోనుండి చావడిలోనికి చొరవగా నడచివచ్చి అచ్చట నిలువఁబడి, “ ఓరీ! రామిగా! మూట లోపలికిఁ తీసికొని పోయి యెవరినైనఁ బొంది రాజశేఖరుఁడుగారు పరుండుగదిలోఁ బెట్టిరా” అని కూలి వానిని నీయమించి, కూరుచున్నవారి నందఱిని త్రోచుకొనుచు నడుమనుండి వచ్చి మున్నెంలో పరిచయము గలవాని వలెనే తాను రాజశేఖరుఁడుగారి ముందట తివాచిమీఁదఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగా రావట కెన్నఁడును అతని మొగమే యెఱుంగక పోయినను పెద్దమనుష్యుఁ డింటికి వచ్చినప్పుడు మర్యాదచేయుక పోయిన బాగుండదని, కొంచెములేచి ‘దయ

చేయు'డని చేయిచూపి తాను గొంచెము వెనుకకు జరిగి చోటిచ్చి “యింటివద్ద సందఱును సుఖముగా నున్నారా?” యని కుశలప్రశ్నమును జేసి “మీరెస” రని యడిగినఁ దప్పు పట్టుకొందు రేమోయని సంశయించుచు నూరకుండిరి. అప్పుడా వచ్చినాతఁడు “రాజశేఖరుఁడుగారు నను మఱచిపోయినట్టున్నారు!” అనెను.

రాజ—“లేదు లేదు.” అని మొగమువంకఁ బొజ్జఁజూచిరి.

క్రొత్త—ఇంకను నానవాలువట్టలేదు. మీరు నన్ను పది సంవత్సరముల క్రిందట రాజమహేంద్రవరములో రామమూర్తి గారింటఁ జూచినారు. నేను వారురాజభైరవమూర్తిని. మన మందఱమును దగ్గఱబంధువులము. మీతల్లిగారి మేనత్త యల్లుఁడు మామేనమామగారికి సాక్షాత్తుగా నొక వేలువిడిచిన మేనత్తకొడుకు. మొన్న మాఅన్నగారు సాంబయ్యగారు మీయింట నెలదినములుండి వచ్చినతరువాత మీరుచేసిన యాదరణనే నిత్యమును సెలవిచ్చుచు వచ్చిరి.

ఆమాటలు విని లోపలిగదిలోఁ బండుకొనియున్న యొక ముసలాయన దగ్గుచు లేచివచ్చి “ఓరీ భైరవమూర్తి! నీ వెప్పుడువచ్చినావు?”

భైర—ఓహోహా! ప్రసాదరావుగారా? మీరు విజయం చేసి యెన్నాళ్ళయినది?

ప్రసా—“రెండుమాసములనుండి యిక్కడనే యున్నాను. బంధువని రాజశేఖరుని జూచిపోదమనివచ్చి యితనిబలవంతము

నకు మాటు చెప్పలేక యిక్కడఁ జిక్కుపడ్డాను. మన బంధువు లలో రాజశేఖరుఁడు బహుయోగ్యుఁడు సుమీ” అని కూర్చుండెను.

ఈ ప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా లోపలి నుండి స్త్రీకంఠముతో “సీతా! సీతా!” అని రెండుమూఁడు పిలుపులు వినఁబడినవి. అప్పుడు రాఘవాచార్యు లందుకొని, “అమ్మాయీ సీతమ్మా” అని పిలిచి ‘లోపల అమ్మగా రెండు లోకో పిలుచుచున్నారు.’ అని చెప్పెను. అప్పుడు నూతివైపు పంచపాళిలోఁ దన యీడుపడుచులతోఁ గూడి గవ్వలాడు చున్న యేడునంపత్తరముల యీడుగల చామనచాయపిల్ల పరికిణి కట్టుకొని కుడిచేతిలో పందెమువేయు గవ్వలను, ఎడమ చేతిలో గభ్యగీచిన సుద్దకొమ్మును బట్టుకొని ‘వచ్చె వచ్చె’ నని కేకలువేయుచు కాళ్ళగజ్జెలు గల్లు గల్లుమన చావడిలో నుండి పడమటింటి గుమ్మమువైపునకుఁ బరుగెత్తుకొని వెళ్ళెను. ఆచిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవకుమార్తె. అట్లు వెళ్ళి గుమ్మమున కీవలనే నిలుచుండి సీత—‘అమ్మా! ఎందుకు పిలిచినావు?’

మాణిక్యాంబ—నాన్నగారితో వంటయినదని స్నానము నకు లేవచ్చునని చెప్పె.

మాణిక్యాంబ రాజశేఖరుఁడుగారి భార్య. ఆమె రుక్మిణితో సమానమయిన తెలివి గలదియు విద్యనేర్చినదియుఁ గాకపోయినను, గృహకృత్యములను జక్క పెట్టుటయందును, పాకము

చేయుటయందును నిరుపమాన మయిన ప్రజ్ఞకలది; రూపమున చాలవఱకు పెద్దకుమార్తెను పోలియుండును. ఆమెకుముప్పది నాలుగేండ్లవయస్సుండును.

అంతట నీత మరలఁ జావడిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి, “నాన్నగారూ! వంట అయినదట! అమ్మ స్నానమునకు లెమ్మనుచున్నది” అని చెప్పి, యెప్పటియుట్ల గవ్వలాడుటకయి నూతి పంచపాళిలోనికిఁ బోయెను.

రాజ—ప్రసాదరావుగారూ! మీరు స్నానము చేయుదు రేమో నూతిదగ్గఱకుఁ బొండు. బైరవమూర్తిగారూ! గోదావరికి వెళ్ళెదరా? లేక నూతియొద్దనే నీళ్లుపోసికొనెదరా?

బైర—కార్తికసోమవారము గనుక గోదావరికేవెళ్ళెదను.

అప్పుడక్కడ నున్నవా రందఱును లేచి, రాజశేఖరుఁడు గారియొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు వెళ్ళిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును పడమటింటిలోనికి నడచిరి. లోపల సానమీఁద గంధము తీయుచున్న మాణిక్యంబ మట్టియల చప్పుడుతో పడమటింటి దొడ్డి తలుపుకడకు నడచి, కుడి చేతితో ద్వారబంధమును బట్టుకొని నిలువఁబడి ‘రుక్మిణీ! బాబయ్యగారు స్నానమునకు వచ్చినారు; వేగిరము వచ్చి నీళ్లుందిమ్ము’ అని కేకవేసెను. ఆపిలుపు విని, దేవతార్చనకుఁ బూలు గోయుచున్న రుక్మిణి “వచ్చుచున్నాను” అని పలికి తొందరగా రాగిహరివారణముతో నిత్యమల్లిపుష్పములను తులసిదళములను దెచ్చి దేవున కరుగుమీఁద బెట్టి తండ్రిగారికి

సీల్పిచ్చుటకయి వంటయింటి దొడ్డిలోనికిఁ బోయెను. మాణిక్యంబు కంచుగిన్నెలలో గంధాక్షతలును, గూటిలోనున్న యద్దమును, విభూతి పెట్టెను గొనివచ్చి దేవు నరుగువద్ద నున్న పీటదగ్గఁ జెట్టినది. అంత రాజశేఖరుఁడుగారు స్నానము చేసి, దేవతార్చనమున కారంభించిరి. ఇంతలో తక్కినవారందఱును స్నానముచేసినచ్చి శోడల పొడుగునను పీటలమీఁదఁ గూరుచుండిరి.

భోజనమునకు రావలసినవా రందఱును లోపలికి వెళ్ళి, అన్యోన్యసంభాషణములు గావించుకొనుచు భోజనముచేసి యందఱును పడమటింటి దొడ్డిలో చేతులు కడుగుకొని త్రేన్పుచు బాజ్జలు నిమురుకొనుచు వచ్చి చావడిలోఁ గూర్చుండిరి.

౪

రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసిన తరువాత ఒక్క నిద్రపోయి లేచి, తాంబూలము వేసికొని కచేరిచావడిలోనికి వచ్చి కూర్చుండిరి. అంతకుమునుపే గ్రామమునఁ గల పెద్ద మనుష్యులు వలుపురు వచ్చి తగినస్థలములలోఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు 'సుబ్రహ్మణ్య!' అని పిలిచినతోడనే 'అయ్యో' అని పలికి లోపలినుండి పదియాఱు సంవత్సరముల వయసుగల యెఱ్ఱుని చిన్నవాఁ డొకఁడు వచ్చి యెదుర నిలువబడెను. అతఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి జ్యేష్ఠ పుత్రుఁడు; నీతపుట్టినతరువాత రెండు సంవత్సరములకు మఱి

యొక పిల్లవాడు కలిగెనుగాని యాచిన్నవాడు పురుటిలోనే పోయెను. ఆవెనుక మాణిక్యాంబకు కానుపులేదు. సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క మొగ మండమైనదేకాని మూడేడ్ల ప్రాయమున బాలరోగము వచ్చినప్పుడు పసపుకొమ్ముతోఁ గాల్చిన మచ్చమాత్రము నొపటను గొంచెము వికారముగా నుండెను; కన్నులు పెద్దవి; నుదురు మిట్టగా నుండెను; తల వెండ్రుకలు నిడువుగాను నల్లగాను నుండెను. చేతుల బంగారు మురుగులును చెవులను రవలయంటుజోడును అనామికను పచ్చ దాపిన కుండనంపుపని యుంగరమును నుండెను.

రాజ—సుబ్రహ్మణ్య! అందఱితోఁగూడ నీవు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వచ్చినావుకావేమి?

సుబ్ర—కార్తిక సోమవారము గనుక, ఈదినము రాత్రి దాకనుండి మఱి భోజనము చేయవలెననుకున్నాను.

రాజ—లోపల బల్లమీదఁ ఆదిపర్వమున్నది. తీసికొని వచ్చి శాస్త్రులుగారిని వెళ్ళి పిలుచుకొని రా.

తండ్రి యాజ్ఞ ప్రకారము సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికి వెళ్ళి పుస్తకమును దీసికొనివచ్చి తండ్రి చేతికిచ్చి, నడవలో నుండి నడచి వీధిగుమ్మము మెట్లు దిగుచు, చూరమునుండి వచ్చుచున్న యొక నల్లని విగ్రహమును జూచి, 'వేగిరము రండి' అని కేకవేసి, తాను మరలివచ్చి శాస్త్రులుగారు వచ్చుచున్నారనిచెప్పి చావడిలో మధ్యముగా పుస్తకమును ముందఱఁబెట్టుకొని కూర్చుండెను. ఇంతలో శాస్త్రులును వచ్చి సభలోఁ

గూర్చుండెను. రాజశేఖరుడుగారు సాహిత్య పరులయ్యును. ఆకాలమునందు పెద్దపుస్తకమును జదివి మఱియొక పండితునిచే అర్థము చెప్పించుట గొప్ప గౌరవముగా నెంచబడుచుండును గనుక, ఆశాస్త్రులు వచ్చువరకును పుస్తకమును జదువక గనిపెట్టుకొని యుండిరి.

‘నాయనా! సుబ్రహ్మణ్యమూ పుస్తకము విప్ప’. అనగానే సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకమును విప్పుచు, ‘తుండము నేకదంతమును దోరపుబాజ్జయు’ నను విఘ్నేశ్వర నైవేద్యమును నారంభించి చదువుచుండఁగా శాస్త్రులందుకొని యాపద్యము కడవఱకు నయిన తరువాత, ‘అంజలిఁజేసి మొక్కిద మదంబకు’ మొదలుగాఁగల సరస్వతీ ప్రార్థనమును, పిమ్మట ‘ప్రాంశుపయోదసీలతనుభాసితం’ మొదలుగాఁగల వ్యాసస్తోత్రములను, పిదప మఱికొన్ని పద్యములను తానుగూడ కలిపి చదివెను. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్యము గతదినము విడిచిపెట్టిన భాగమును దీసి, అర్జునుడు ద్వారకానగరమునకు వెళ్ళిన భాగమునందలి

ద్వాదశ మాసికవ్రతము ధర్మవిధిం జరపంగ నేగి గం

గాదిమహానదీ హిమవదాది మహాగిరిదర్శనంబు మీ

పాదపయోజదర్శనము పన్నుగఁజేయుటఁ జేసి పూర్వసం

పాదితసర్వపాపములు వాసె భృశంబుగ నాకు నచ్యుతా!”

అను పద్యమును జదివెను. అప్పుడు శాస్త్రులు సర్థము చెప్పుచు సంజవేళకు ఆదిపర్వముముగిసినందున నాటికీఁబురాణ

కాలక్షేపమును జాలించి “స్వస్తిప్రజాభ్యః” మొదలుగాఁ గల శ్లోకములను జదివి యెవరియిండ్లకు వారు వెళ్ళిపోయిరి.

రాజశేఖరుడుగారి యింటికి నిత్యమును బంధువులు నలు వది తరములు గడచిపోయినను వంశవృక్షములు సహితము చూచుకొని నక్కటలేకయే తమబంధుత్వము జ్ఞాపకముంచుకొని రాజశేఖరుడుగారి మీఁదిప్రేమచేత నాతనినిచూచి యాదరించి పోవలెనను నుద్దేశముతో వచ్చి నెలలకొలదినుండి తినిపోవుచు వస్త్రములు మొదలగు వానిని బహుమానములు వడయు చుందురు. కొండఱు బంధువులు తాము నెఱ్ఱునప్పుడు కొంత సొమ్మును బదులువుచ్చుకొని అదివఱకుఁ దఱచుగా వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండువారేయైనను అంతటినుండి తీరికలేక బదులుతీర్చుటకయి మరల నెప్పుడును వచ్చెడి వారుకారు. ధనవంతుఁడు గనుక ఆయన కెల్లవారును మిత్రులుగా నుండిరి— ఆమిత్రసహస్రములలో నొకఁడైనను నిజమైనయాప్తుఁడున్నాఁడో లేఁడో యన్నసంగతిని మాత్ర మాయనకు ధనలక్ష్మి తెలియ నిచ్చినదికాదు. అట్టి మిత్రోత్తములందరును రాజశేఖరుడు గారికి స్తుతిపాతములతో భూమిమీఁదనే స్వర్గసుఖమును గలిగించి యాయన నానందింపఁ జేయుచుఁ దా మాయన యిచ్చెడి ధనకనక వస్తువాహనముల నాతనిప్రీతికై యంగీకరించుచుందురు. నిత్యమును యాచకు లసంఖ్యముగావచ్చి తమకష్టకథలను గాధలుగాఁ జెప్పి చివఱకుఁ దమ కేమయినను ఇమ్మని తేల్చుచుందురు—అట్టివారు నటించెడి యాపదల నన్నిటిని

ఆతఁడు నిజ మయినవానినిగానే భావించి సాహాయ్యముచేయు చుండును. కొందఱు బ్రాహ్మణులు పిల్లవానికి వివాహము చేసి కొనెద మనియు, ఉభయసఖులు చేసికొనెద మనియు, తాము యజ్ఞములు చేసెద మనియు, సత్రములు సమారాధనలు చేయించెద మనియు, చెప్పి యాయనవద్ద ధనమార్జించుకొని పోవుచుందురు. మిత్రుల వేడుకకయి రాజశేఖరుఁడుగారియింట రాత్రులు తరుచుగా గానవిసోదములును నాట్యవిశేషములును నాటకగోష్ఠులును జరుగు చుండును. గ్రామములోని వైదిక బృందముయొక్క ప్రేరణచేత సప్తసంతానములలో నొకఁడైన దేవాలయనిర్మాణముఁ జేయ నిశ్చయించుకొని, రాజవరపు కొండనుండి నల్లరాళ్లు తెప్పించి రాజశేఖరుఁడుగారు రామపాద క్షేత్రమునకు సమీపమున నాంజనేయునకు గుడికట్టింపనారంభించి నాలుగు సంవత్సరములనుండి పనిచేయించుచుండిరి. కాని పని సగముకంటె నెక్కువ కాకపోయినను పనివాండ్రును, పని చేయింపఁ దిరుగుచుండెడి యాశ్రితులును మాత్రము కొంత వరకు భాగ్యవంతులయిరి. ఈప్రకారముగాఁ దన్ననాదరము చేసి యితరులపాలు చేయుచువచ్చు చున్నందున, ధనదేవత కాతనియం దాగ్రహమువచ్చి లేచిపోవుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచుండెను గాని చిరపరిచయమునుబట్టి యొక్కసారిగా విడువలేక సంకోచించుచుండెను. ఈసంగతిని దెలిసికొని దారిద్ర్య దేవత యప్పుడప్పుడు వచ్చి వెలుపలనుండియే తొంగిచూచుచు, భాగ్యదేవత యాతనిగృహము చోట చేసినతోడనే

తాను బ్రవేశింప వలెనని చూచుచుండెను. రుక్మిణి వివాహములో నిచ్చిన సంభావన నిమిత్తమై రాజశేఖరుడుగారికి మాన్యములమీఁదఁ గొంతఋణ మైనందున దానిమీఁద వడ్డీ పెరుగుచుండనేకాని మఱియొక తొందర యేమియును గలుగుచుండలేదు.

రాజశేఖరుడు గారివలన బాగుపడినవారు పలువురు రున్నను వారిలో నెల్ల దామోదరయ్యయు, నారాయణ మూర్తియు ముఖ్యులు. ఆయిద్దరిలో దామోదరయ్య రాజశేఖరుడుగారి బావమఱిది; రాజశేఖరుడుగారి తోడఁబుట్టిన పడుచునే యాతనికిచ్చి. కాని యామె ఒక్క కుమారునిమాత్రము గనికాలముచేసెను. ఆకుమారున కిప్పుడు పదియేను వత్సరములున్నవి; అతనిపేరు శంకరయ్య. అతని కెనిమిది సంవత్సరములు దాటకముందే తల్లిపోయినందున, అతఁడు చిన్నప్పటి నుండియు మేనమామగారి యింటనే పెరిగినాడు. అతనికి నీతనిచ్చి వివాహము చేయ వలయునని తల్లి దండ్రుల కిద్దరికిని నుండెను. భార్యపోయిన తరువాత దామోదరయ్య రాజశేఖరుడుగారి సాయముచేతనే రెండవవివాహము చేసికొనెను గాని యాచిన్నది పెండ్లినాటికి తొమ్మిదిసంవత్సరములలోపు వయస్సు గలది గనుక, కాపురమునకువచ్చి రెండు సంవత్సరములు మాత్రమే యయినది. ఆతనికి ద్వితీయకళత్రమువలన సంతాన మింకను కలుగలేదు. దామోదరయ్య మొదటినుండియు మిక్కిలి బీదవాడు; ఆతనికి రాజశేఖరుడుగారి చెల్లెలి నిచ్చునప్పటికి

రాజశేఖరుడుగారి తండ్రియు ధనవంతుడు కాడు. వారిది పూర్వము వనంతవాడ నివాసస్థలము. రాజశేఖరుడుగారి తండ్రి తనయింటికి గోడలు పెట్టించుటకయి పుట్టలు ద్రవ్వించు చుండగా నొకచోట 'నిత్యజీవించెతో' ధనము దొరికినది. ధనము దొరికినతరువాత స్వస్థలములోనున్న విశేషగౌరవ ముండదని యోచించియో, లోకుల యోర్వలేని తనమునకు జడిసియో రాజశేఖరుడుగారి తండ్రి దారపుత్రాదులతో నల్లునిగూడ వెంటబెట్టుకొనివచ్చి యప్పటినుండియు ఈ ధవళ గిరియందే నివాసముగా నుండి యా చుట్టు పట్టులనే మాన్యములుగొని కొంతకాలమునకు మరణమునొందెను. భార్యపోవు వఱకును దామోదరయ్య రాజశేఖరుడుగారి యింటనే యుండి, ఆయనపేరుచెప్పి ధనము నితరులవద్ద తెచ్చి తా నపహరించుచుఁ బయికిఁ దెలియనియ్యక దాచుకొనుచుండెను. తరువాత అప్పలవారు వచ్చి తొందర పెట్టినపుడు రాజశేఖరుడుగారే సామ్యుచ్చుకొనుచుండిరి. తోడఁ బుట్టిన పడుచు పోయినతరువాత దామోదరయ్య చేయు నక్రమములకు సహింపలేక యొకనాడు రాజశేఖరుడుగా రాతనిని కఠినముగా మందలించిరి. అందుమీదఁ గోపమువచ్చి దామోదరయ్య తన్ను బావమఱచి కట్టుబట్టలతో నిల్లు వెడలఁగొట్టి నాడని యూరివా రందరిముందఁ జాటుచు దేశాంతరమునకు లేచిపోయి, యాటునెలలకు గడ్డమును తలయునుబెంచుకొని మరలవచ్చి, భూతవైద్యుడనని వేషమువేసికొని నుదుట పెద్ద

కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని వీధులవెంబడి తిరుగుచుండెను. ఆవరణే
దామోదరయ్య తా నార్జించుకొన్న ధనమును వేటుజాగ్రత్త
చేసికొన్నందున అప్పుడాధనముతో నొకయిల్లుగట్టి ఆ గ్రామము
లోనే ప్రత్యేకముగా నొకచోట గాపురముండెను. అతనిభూత
వైద్యము నానాటికి బలపడినందున ఊరనెవ్వరికైన కాలిలో
ముల్లుగుచ్చుకొన్న నాతనిచేత విభూతి పెట్టించుచుందురు.
ఈవిధముగా దామోదరయ్య భాగ్యవంతు డగుటయేగాక,
జనులచేత మిక్కిలిగౌరవమును సహితము పొందుచుండెను.

రెండవయాత్రఁడైన నారాయణమూర్తి మొదట సద్వ్యంశ
మునఁ బుట్టినవాడేకాని దుర్మార్గులతో సహవాసము చేసి
తనకుఁ గల కానువీసములను వ్యయము జేసికొని బీదవాఁ
డయ్యును పయికి ధనికునివలె నటించుచుండెను. అతనికి
భాగ్యము పోయినను దాని ననుసరించియుండిన చిహ్నములు
మాత్రము పోనందున, నారాయణమూర్తి తఱచుచుగా రాజ
శేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చుచు రహస్యముని చెప్పి రాజశేఖ
రుఁడుగారిని లోపలికిఁ బిలుచుకొనిపోయి తనయక్కఱను దెలిపి
సొమ్ము బదులడుగుచుండును. ఆ ఋణము మరల తీరునది
కాదని దృఢముగా నెఱిగియు, రాజశేఖరుఁడుగారు మాన
వతుల గౌరవమును కాపాడుచుండుటయందు మిక్కిలి యభి
లాష కలవారు గనుకను, అతఁడు చిన్నతనములో తన సహ
పాతి గనుకను, అడిగిన మొత్తమును రెండవవా రెఱుంగకుండ
చేతిలోఁ బెట్టి వంపుచుందురు. ఆతఁ డాధనముతో సరిగ వస్త్ర

ములు సుగంధద్రవ్యములు మొదలగువానిని గొనుచు మిత్రులకు పద్రసోపేతముగా విందులు చేయుచుండును. ఇదిగాక యాతఁ డితరస్థలములలోఁ జేసిన ఋణములకయి ఋణప్రదాతలు తొందరపెట్టినందున, రాజశేఖరుఁడుగారు తన సొంత సొమ్ములోనుండి యప్పుడప్పుడు మూడువేల రూపాయలవఱకు నిచ్చి యాతనిని ఋణబాధనుండి విముక్తుని జేసిరి. రెండు సంవత్సరముల క్రిందట నారాయణమూర్తియొక్క పెత్తందొడ్డి భార్య సంతులేకుండ మృతినొందినందున, ఆమెసొత్తు పదివేల రూపాయలు అతనికిఁ జేరెను. ఆసంగతి తెలిసినతోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు పరమానందభరితులై నారాయణమూర్తి యింటికిఁబోయి యాతని నాలింగనము చేసికొని తనకీయవలసిన యప్పును దీర్చవలసినపని లేదనియు యావద్దనముతోను గౌరవముతో సుఖజీవనము చేయవలసినదనియుఁ జెప్పి యాదరించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి కీవఱకు బదులు చేయవలసిన యావశ్యకమంతగా తటస్థింపనందునను, ధనము విశేషముగనున్నందునను నారాయణమూర్తి కావలసినయెడల తనధనమును వాడుకోవచ్చునని రాజశేఖరుఁడుగారితో బలుమారు పూర్వము చెప్పుచు వచ్చెను.

ఒకనాఁడు నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కచేరీచావడిలోఁ బలుపురతోఁ గూరుచుండియున్న సమయమున రుక్మిణి నూతివద్దకు వచ్చి యక్కడనుండి పెరటి గుమ్మముదగ్గఱకు పోయి లోపలనే నిలుచుండి, తరిగిన గుమ్మడి

కాయ పెచ్చులను వీధిలోఁ బాటవేయ వచ్చిన పొరిగింటివారి యాడువడుచుతో మాటాడుచుండెను. అప్పుడు చేతితో తాటాగుగిలకగుత్తుల నాడించుచు నెత్తిమీఁద నొకబుట్ట పెట్టుకొని యొక్క యెఱుకత యామార్గమునఁ బోవుచు రుక్మిణి మొగమువంక నిదానించి చూచి నిలువఁబడి “అమ్మా! నీకు శీఘ్రముగానే మేలు కలుగుచున్నది; భాగ్యము కలుగుచున్నది. నీమనసులో నొక విచారము పెట్టుకొని కృశించుచున్నావు. ఎఱుక యడిగితే నీమనసులో నున్నది సూటిగాఁ జెప్పెద” నని చెప్పెను. ఆమాటలు విని యాప్రబోధికను దొడ్డిలోనికిఁ బిలుచుకొని పోయి కొల్లచాటునఁ గూరుచుండఁబెట్టి తాను లోపలికిఁబోయి చేటలో బియ్యముపోసి తెచ్చి యాబియ్యమును దనచేతిలో నుంచుకొని ముమ్మాఱు తనచేయి ఫాలమునమోపి మ్రొక్కి కార్యమును తలఁచుకొని రుక్మిణి తనచేతిలోని బియ్యమును చేటలో విడిచిపెట్టెను. అప్పు డా యెఱుకత తాను వల్లించిన రీతిగా నిష్పదైవతములఁ దలఁచుకొని వా కీయుండని వేఁడుకొని యామె చేయి పట్టుకొని “భాగ్యము కల చెయ్యి, ప్రతిష్ఠ గల చెయ్యి” యని పలికి, “నీ వొక్క తలఁపు తలఁచినావు; ఒక్కకోరిక కోరినావు; ఒక్క మే లడిగినావు; అది కాయా పండ్తో కల్లో నిజమో చేకూఱునో చేకూఱదో యని త్రొక్కట వడుచున్నావు; అది కాయకాదు పండు; కల్లకాదు నిజము. శీఘ్రముగానే చేకూరనున్నది. ఆడువారివంక తలంపా మగ వారివంక తలంపా యందు వేమో మగవా రంటే గడ్డము

ఆడువా రంటే లక్కాకు” అని రుక్మిణి ముఖలక్షణములను చక్కగా కనిపెట్టి ‘మగవారివంక తలం’ పన్నప్పు డామె మొగ మొకవిధముగా నుండుట చూచి సంగతి నూహించి “నీది మగ వారివంక తలంపు; శీఘ్రముగానే కార్యము గట్టెక్కనున్నది, నీరొట్టే నేతిఁ బడనున్న” దని చెప్పి తక్కిన ప్రసంగమువలన రుక్మిణి మనసులోని సంగతియంతయుఁ దెలిసికొని, రుక్మిణిమగఁడు దేశాంతరగతుఁ డయిన వార్త నావలకే వినియున్నది కాన “నీమగఁడు చెడుసావాసముచేత దేశాలపా లయి తిరుగు చున్నాఁడు; నీమీఁది మోహముచేత నెలదినములలో నిన్ను వెదకుకొనుచు రాఁగలడు” అని చెప్పి సంచిలోని వేరు నొక దానిని తీసి పసపుదారముతో జేతికి కట్టి ప్రాతబట్టయు రవి కయుఁ బుచ్చుకొని, మగనితోఁ గలిసి కాపురము చేయుచున్న తరువాత శ్రొత్తచీర పెట్టుమని చెప్పి తనదారిని బోయెను. రుక్మిణియుఁ బరమానందభరితురా లయి అంత నూటిగాఁ దన మనోగతమును దెలిపినందులకై యెఱుకతయొక్క మహత్త్వ మును మెచ్చుకొని యబ్బురపడుచు లోపలికిఁ బోయెను.

౫

ఒకనాటి యుదయమున రాజశేఖరుఁడుగారు సభ తీర్చి చావడిలోఁ గూర్చుండి యుండఁగా సిద్ధాంతి వచ్చి తాటాకు లతో నల్లిన యొరలోనుండి నులోచనముల జోడును దీసి ముక్కునకుఁ దగిలించుకొని దాని దారమును నొసటనుండి

జాట్టుమీదుగా వెనుకకు వేసికొని కూరుచుండి తాటాకు పుస్తకమునకుఁ గట్టిన దారములో గుచ్చిన చిన్న తాటాకు ముక్కలను నాలు గయిదింటిని పయికిఁ దీసి ముందుకు వెనుకకును త్రిప్పుచు వానివంకఁ జూడసాగెను.

రాజ—సిద్ధాంతిగారూ! సీత కేసంబంధము బాగున్నది?

సిద్ధాంతి—చక్కగా నాలోచించిచూడఁగా మంత్రిప్రగడ బాపిరాజుగారి కుమారునిజాతకము సర్వవిధముల ననుకూలముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

మంత్రిప్రగడ బాపిరాజు తన కుమారున కేలాగ్నునైన సీతను జేసికొని రాజశేఖరుఁడుగారితోడి బాంధవ్యమువలన బాగుపడ వలెనని చిరకాలమునుండి కోరియున్నవాఁడు కాన, ఈనడుమఁ దన యింట జరిగిన సీతాకల్యాణసమయమున సిద్ధాంతికి మంచి దోవతుల చావు కట్టఁబెట్టుటయే కాక సీత నిప్పించినయెడల నింతకంటె మంచి బహుమానము చేసెదనని యాశపెట్టెను.

రాజ—బాపిరాజుకొమరుఁడు నల్లనివాఁడు. చదువులోను తెలివిలేదని వినుచున్నాను. వాడెప్పుడే దుస్సహవాసముచేతఁ జెడుతిరుగుళ్లు తిరుగ నారంభించివాడఁట! వానికి సీత నియ్యను. మనశంకరయ్య జాతక మెట్లున్నది?

సిద్ధాంతి—మీ మేనల్లునిజాతకము చూచినాను. సమస్త విధములచేతను దివ్యజాతకమే కాని జన్మనక్షత్రము కృత్రిక. మన సీతదికూడ కృత్రికానక్షత్రమే. ఈ నక్షత్రముల యైక్యము

సందు కన్యానరులకు నాశనము సంభవించునని చెప్పబడి యున్నది. బాపిరాజు కుమారుని జాతకము సర్వోత్తముముగా చున్నది. శాస్త్రప్రకార మతఁడు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడు. తక్కిన చిల్లరచేష్టలకు రూపమునకును నేమి? మఱినాలుగేండ్లు పైబడిన యెంతబుద్ధిమంతుఁ డగునో యెవరెఱుఁగుదురు? నామాట విని చిన్నదాని నాతని కిండి.

రాజ—నేను బాపిరాజు కొడుకునకు పిల్ల నియ్యను. నాచెల్లెలు పోవునప్పుడు తన కొడుకునకు నీత నిచ్చునట్లు నాచేత చేతిలో చేయి వేయించుకొన్నది. మాశంకరయ్య బహు బుద్ధిమంతుఁడు; స్ఫురద్రూపి; విద్యావినయసంపన్నుఁడు. పిల్ల నాతనికే యిచ్చెదను. జాతకమును మీరు మఱియొక సారి శ్రద్ధతోఁ జూడవలెను.

అప్పుడు సిద్ధాంతి తాను మఱియొక విధముగాఁ జెప్పిన కార్యము లేదని తెలిసికొని కొంచెమునే పాకాశమువంక జూచి యనుమానించి “నీత జననము కృత్రికానక్షత్రముయొక్క యే పాదము?” అని ప్రశ్న వేసెను.

రాజ—ద్వితీయ పాదము.

సిద్ధాం—శంకరయ్యది ప్రథమపాదము. అవును అనుకూలముగానే యున్నది. శుభావహముగా కూడనున్నది. తప్పక నీత నీతని కిచ్చి వివాహము చేయండి.

రాజ—ఈ సంవత్సరములో పెండ్లి కనుకూలమయిన ముహూర్త మెప్పుడున్నది?

సిద్ధాంతి—మాఘమాస మనుకూలముగ నున్నది. బహుళ పంచమీమంగళవారమునాఁడు రవికుంభలగ్నమం దున్నాఁడు. అముహూర్తము దివ్యమయినది.

రాజ—మీకోమార్తె జబ్బు నిమ్మళముగా నున్నదా?

సిద్ధాంతి—తమకటాక్షముపలన నిమ్మళముగానే యున్నది. నాఁడు మీరుచెప్పిన బైరాగి బహుసమర్థుఁడు. అతఁడు మాయింట గ్రహమును నిమిషములో వెళ్ళగొట్టినాఁడు. అతఁడు మూడుదినములు జల మభిమంత్రించి లోపలికిచ్చి రక్షరేకు కట్టినాఁడు. నాటినుండియు పిల్లది సుఖముగా నున్నది.

రాజ—మాచెల్లెలు నుబ్బమ్మకు దేహ మస్వస్థముగా నున్నది. మనగ్రామములో నెవ్వరును మంచివైద్యులు కనఁబడరు. నాకేమి చేయుటకును తోచకున్నది.

రాఘవాచార్యులు—బైరాగిచేత మం దిప్పించరాదా?

రాజ—గట్టివాఁడయినయెడల నీవాతని నొక్కపర్యాయము మధ్యాహ్నము మాయింటికి వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి నుబ్బమ్మను చూపెదవా? నాలుగుదినములనుండి దానిశరీరములో రుగ్మతగా నున్నందున వంటకు విక్కిలి యిబ్బందిపడుచున్నాము.

రాఘ—అవశ్యముగా దీసికొనివచ్చెదను. అతని కాభేషజములు లేవు. ఎవరుపిలిచినను వచ్చును.

సిద్ధాంతి—ఆతనికడ స్వరముఘవిద్య కలదని చెప్పుచు. న్నారు. మహానుభావులు గోసాయిలలో నెటువంటివారైనను నుందురు.

రాజ—రాఘవాచార్యులూ! బైరాగి నవశ్యముగా నేడే మాయింటికి తీసికొనివచ్చి నీవు మఱియొకపనిని చేసికోవలెను జూమీ! ప్రొద్దెక్కుచున్నది. శీఘ్రముగా వెళ్ళు — సిద్ధాంతి గారూ! మీకు సందేహముగా నున్నపక్షమున శంకరయ్య జాతకము మఱియొకసారి చూడుడు; ఎవరితోనైన నాలో చించవలసి యున్నయెడల, లచ్చయ్య శాస్త్రిగారికి కూడ ఆజాతకము చూపవచ్చును.

సిద్ధాంతి—చిత్తము. నా కటువంటి సందేహములేదు.

రాజ—అట్లయిన, ఇప్పుడు బసకుపోయి తరువాత దర్శన మిండు.

అని చెప్పి పంపినతరువాత సభవారందఱును తమయిండ్లకు బోయిరి. రాజశేఖరుడుగారు భోజనము చేసి చేయి కడుగు కొనునప్పటికి రాఘవాచార్య లాబైరాగిని వెంటఁ జెట్టుకొని వచ్చి యింటఁ బ్రవేశపెట్టెను. నిత్యమును రాజశేఖరుడుగా రాతనికి సకలోపచారములును చేయుచు భక్తితో ననుసరించు చుండెను. నుబ్బమ్మకు వ్యాధి వెంటనే నిమ్మళించినను స్వర్ణము చేయువిద్యను నేర్చుకోవలెనను నాసక్తితో రాజశేఖరుడుగా రాతనిని విడిచిపెట్టక, యింటనే యుంచుకొని నిత్యమును పాలును పంచదారయు వేళకు సమర్పించుచు బహువిధముల భక్తిచేయుచు నాతని యనుగ్రహసంపాదనకుఁ దగిన ప్రయత్నములు చేయుచుండెను.

మాఘశుద్ధమున నేకాదశినాడు శ్రీ జనార్దనస్వామివారికి
 రథోత్సవము. ఆనాడు రుక్మిణి సమస్తాభరణభూషితరాలయి,
 వచ్చి వీధిలోనొక యరుగుచెంత నిలుచుండి రథమువంక జూచు
 చుండెను. రథమూమెద్యప్పిపథమునుదాటిపోయినతోడనే రుక్మిణి
 తల్లియునుఁజిగిందఱును తోడనడువ బయలుదేటి, కొండయెక్కి
 దేవతాసందర్శనార్థము వెళ్ళెను. అక్కడ నినుకచల్లిన రాలకుండు
 మూఁకలలోనుండి బలముగలవారు దేవునకుఁ బండ్లియ్యవలె
 నను నపేక్షతోదూఱి సందడిలోఁ బడి దేవతాదర్శన మటుం
 డఁగా గుంపులోనుండి యీవలంబడినజాలునని నడుమనుండియే
 మరలి యీవలకు వచ్చి సంతోషించుచుండిరి. వారికంటె బల
 వంతు లయినవారు గర్భాలయము వఱకును బోయి పండ్లను
 డబ్బునుపూజారి చేతిలోఁబెట్టి యీవలఁబడుచుండిరి. అర్చకులును
 ఒకరువిడిచియొకరు వెలుపలికివచ్చి చెమటచేదడిసిన బట్టలను
 పిండుకొని వెలుపలగాలిలో కొంతసేపు హాయిగానుండి మరల
 గర్భాలయములోఁ బ్రవేశించి ఆ యుక్కలో బాధపడుచుండిరి.
 ఈప్రకారముగా వచ్చినయర్చకులలో నొకఁడు మాణిక్యంబను
 జూచి యామెచేతిలోని పండ్లను బుచ్చుకొని లోపలికిఁ బోయి
 స్వామికి నివేదనచేసి వానిలోఁ గొన్నిపండ్లను తులసిదళములను
 మరలఁ దెచ్చియిచ్చి యందఱ శిరస్సులమీఁదను శతగోపము
 నుంచెను. అంతట మాణిక్యంబ వెనుకతిరిగి యాలయద్వార
 మును దాటుచుండెను. రుక్మిణి యామె చెఱఁగు పట్టుకొని

వెనుక నిలుచుండెను. ఒకప్రక్క సీతయు మఱియొకప్రక్కనొక ముత్తైదువయు నిలువబడిరి. ఆసమయములో నెవ్వడో వెనుక నండి రుక్మిణిమెడలోనికి చేయిపోనిచ్చి కానులపేరును పుటుక్కున తెంచెను. రుక్మిణి వెనుక మరలి చూచునప్పటికి చేయియు, కానులపేరునుగూడ నదృశ్యములాయెను. రుక్మిణి కేకతో పది మందియు వచ్చి దొంగను పట్టుకొనుటకయి ప్రయత్నము చేసిరి; కాని యాదొంగసహితము వారిలోనేయుండి తానును దొంగనే వెదకుచుండెను. అప్పుడు రుక్మిణి మొదలగువారు ప్రదోషసమయమున నగపోయినందునకయి మఱింత విచారించుచు నింటికి బోయిరి.

౬

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు దంతధావనము చేసికొనుచు వీధియరుగుమీఁదఁ గూరుచుండియుండఁగా సిద్ధాంతి తనతోఁగూడ మఱియొకబ్రాహ్మణునిఁ దీసికొనివచ్చి మరుగు మీఁద నొకప్రక్కను చుటికలఁబడెను. చేతిలో పెండి పొన్ను వేసిన పేపబెత్తమును పట్టుకొని, తలయును గడ్డమును గోళ్ళును బెంచుకొని కనుబొమలనందున గొప్ప కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని గంభీరముగాఁ గూరుచున్న యావిగ్రహమును తేటి పాఱఁజూచి 'యాయన యెవ' రని రాజశేఖరుఁడుగారు సిద్ధాంతి పడిగిరి. "వీరు మహామంత్రవేత్తలు; మళయాళమునందుఁ గొంతకాలముండి మంత్ర రహస్యముల నామూలాగ్రముగా

గ్రహించినారు ; వీరు కృష్ణాతీరముననుండి యాత్రార్థముయి
విజయంచేసినారు ; వీరిపేరు హరిశాస్త్రులవారు ; వీరివఱకు బహు
స్థలములలో పోయినవస్తువుల నిమిషములో దెప్పించి యిచ్చి
నారు ; వీరు నాలుగు సంవత్సరముల నుండి వానప్రస్థాశ్రమమును
స్వీకరించి యున్నారు.” అని తా నాతనిని రెండుదినములనుండియే
యెఱిగినవాఁ డయినను జన్మదినమునుండియు నెఱిగి యున్న
వానివలె నాతనిచరిత్రమును జెప్పెను. అప్పుడు హరిశాస్త్రులు తన
మంత్రసామర్థ్యమును గొంతనేపు పొగడుకొని తా నావఱకు
పోయినవస్తువులు తెప్పించినానన్న స్థలములపట్టిక నొక దానిని
బహుదినములు ప్రయాసపడి వల్లించినవానివలె తడవుకోకుండఁ
జదివెను. అప్పుడు సిద్ధాంతి రుక్మిణివస్తువు పోయినసంగతి జెప్పి
దానిజాడ చెప్పవలయునని ప్రార్థించెను. తోడనే హరిశాస్త్రులు
తన ముక్కుపుటములయొద్ద వ్రేలుపెట్టుకొనిచూచి, ఆకాశము
వంకఁ జూడ్కినిగిడించి వ్రేళ్ళుమణఁచి యేమో లెక్కించి
నిమిష మాలోచించి ‘పోయినవస్తువు ఇక్కడకువచ్చుచుఁ
బోవుచు నుండు వారిచేతనే చిక్కినదికాని యిల్లు బాటిపోలే’
దని చెప్పెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖప్రక్షాళన
మయినందున నందఱుఁ గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి. నడవలో
నిలుచుండి హరిశాస్త్రులు వస్తువునుదెప్పించి యిచ్చుటకు తనదే
భార మనియు, మధ్యాహ్నము వచ్చి యంత్రము వేసెదను
కాబట్టి యాసమయమున కింట నున్న నేవకుల నందఱిని సిద్ధ
ముగా నుంచవలయు ననియుఁ జెప్పి, ‘లోపలి నుండి కొంచెము

బియ్య మిప్పుడు తెప్పింపుడు' అని కోరెను. సిద్ధాంతియే లోపలికి బోయి యొక పళ్ళెముతో బియ్యమును దీసికొనివచ్చి శాస్త్రుల కోరిక ప్రకారము గృహమునఁ గనబడ్డ భృత్యవర్గమును బిలుచుకొనివచ్చెను. ఆమీఁదట శాస్త్రులు తన మంత్రప్రభావమును గొంచెము చిత్తగింపవలయు నని మనవిచేసి, అక్కడ నున్నవారిలో నెవ్వరైన నొకవస్తువును దీసి రహస్యముగా దాచినయెడల వారి పేరును జెప్పెద నని చెప్పి, తాను వీధిలోనికి బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు తన యుంగరము నొకనిచేతి కిచ్చి పదిలముగా దాపించి, యాతఁడు వచ్చి కూరుచున్న తరువాత శాస్త్రులను లోపలికిఁబిలిచి యుంగరమును దాచినవానిని జూపుమని యడిగిరి. శాస్త్రులు తోడనేయక్కడ నున్న పదిమంది చేతులలో బియ్యమును బెట్టి యొక రొకరే వచ్చి బియ్యము పళ్ళెములో బోయవలెనని చెప్పి తానేమో మంత్రమును జపించుచుండెను.

అప్పు డందఱును వరుసగా వచ్చి బియ్యము పళ్ళెములోఁ బోసిరి. వెంటనే యతఁ డుంగరమును దీసినవాఁ డీతఁడని చూపెను. అప్పు డక్కడున్నవా రందఱును నద్భుతరసాక్రాంతులయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును అతఁడు మహామంత్రవేత్త యని యొప్పుకొని నమస్కారము చేసి, పోయిన నగరూతని మంత్రశక్తిచేత వచ్చునను నమ్మకముతో మధ్యాహ్నమునఁ దప్పక రావలయు నని పలుమారు ప్రార్థించి తీసుకొని పుచ్చుని సిద్ధాంతితోను జెప్పెను. సిద్ధాంతియు శాస్త్రులును ముఖ

వికాసముతో సల్లాపసుఖము ననుభవించుకొనుచు నింటికి నడచిరి. ఇక్కడకు వచ్చునప్పుడే సిద్ధాంతియు శాస్త్రీయు రహస్యముగా నన్ని సంగతులను మాటాడుకొని రాజశేఖరుఁడుగా రిచ్చు బహుమతిలో చేతినగమును బుచ్చుకొను నట్లు సమాధానపడిరి. కాబట్టి రాజశేఖరుఁడుగారికి నమ్మకము వుట్టించుట కయి ముందుగా చేయవలసిన తంతును కూడఁబలుకుకొన్న తరువాత, వస్తువును దాచినవాఁడు పశ్చిములో బియ్యము పోయఁగానే వెనుకఁ దాను బోసెదననియు వాఁడే దానిని తీసి దాచినాఁడని చెప్పవలసిన దనియు సిద్ధాంతి యింటివద్దనే నిర్ణయము చేసినందున శాస్త్రీలాతని సాహాయ్యముచేత నిమిషములో నుంగరమును దీసినవానిని చూపఁగలిగెను. మధ్యాహ్నభోజనము చేసి బయలుదేరి కావలసిన పరికరములతో సిద్ధాంతియు హరిశాస్త్రీలును వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు చేరిరి. అంతకుమునుపే యింటఁగల పరిచారకులును తక్కినవారును రావింపఁ బడిరి. హరిశాస్త్రీలకు వినఁబడునట్లుగా సిద్ధాంతి రథోత్సవసమయమున రుక్మిణితో నెవరు వెళ్లిరో కాసులపేరు పోయినప్పు డెవ్వరెవ్వ రెచట నుండిరో యాసంగతులు వెంట వెళ్ళినవారి నడిగి తెలుసుకొను చుండెను. అంత సిద్ధాంతి వచ్చి రహస్యముగా శాస్త్రీలచెవిలో నొక మాట చెప్పి మరల వెళ్లి యేమేమో సంగతులను మాటాడుచుండెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి వారినందఱిని లోపలికి రం డని పిలిచిరి. హరిశాస్త్రీలు అమ్మవారి పెట్టెన

తీసికొని యిప్పుడే వచ్చుద నని చెప్పిపోయి గడియనేవు తాళి
యిత్తడిపెట్టెను పట్టుకొని కుడిచేతి కొక రాగి కడియమును
దొడుగుకొని మరల వచ్చి, అలికి దిగవిడచియున్న ఛావడిలో
నల్లని పచ్చని మ్రుగ్గులతో నొక్కవిగ్రహమును వేసి, దాని
నాభిస్థానమునందు తాను తెచ్చిన యిత్తడిపెట్టెను బెట్టి మూతతీసి,
‘జయజననీ’ యని కేకవేసి కొంతనే పేమో కన్నులు మూసి
కొని జపముచేసి, రాజశేఖరుడుగారి వంకజూచి యొక తెల్ల
కాగితము తెమ్మని యడిగెను. ఆకాలములో కొండపల్లికాగిత
ములు తప్ప మఱియొకరీతి కాగితములు లేవు. రాజశేఖ
రుడుగారికుమారుడు లోపలికిఁ బోయి యొక తెల్లకాగితము
దీసికొని వచ్చి యిచ్చెను. అప్పుడాకాగితము నందఱును
జూచుచుండఁగా సమానము లైన యెనిమిది ముక్కలుగాఁ
జించి యం దొక్కముక్కను దనయొద్ద నుంచుకొని తక్కిన
యేడు ముక్కలను వారికిచ్చివేసి, తానుపాసిండు దేవత
యొక్క శక్తిచేత ఆకాగితపు ముక్కమీఁదికి వస్తువును దొంగి
లించినవారి పేరు వచ్చునని చెప్పి, యాముక్కను ఇత్తడి
పెట్టెలోఁ బెట్టి నిమిష మందుంచి యొకమంత్రమును జదివి యా
ముక్కను మరలఁ బయికిఁ దీసి తనచేతులోనే పట్టుకొని యంద
ఱకును జూపి, దానిని క్రింద నుంచి, మూలలను కుంకుమ రాచి,
హారతికర్పూరపు తునుకతో దానిమీఁద బీజాక్షరములును
యంత్రమును వేసి క్రింద నునిచి, యొకరొకరేవచ్చి దానిమీఁద
జేయివైచి పొండని యాజ్ఞాపించెను. స్పష్టముగా గనబడుచున్న

యా యెల్ల కాగితముమీఁద నెల్ల వారును చేతులు వేసి పోయి యేమి జరుగునో చూతమను వేడుక చేతఁ దమ స్థానములఁ గూరుచుండి చూచుచుండిరి. అందఱును ముట్టుకొనిపోయినతరువాత హరి శాస్త్రులూ ముక్కనుదీసి 'సాంబ్రాణిధూపమువేసి, హరితికర్పూరమువేలిగించి దానిమీఁద ఆ ముక్కను నాలుగయిదు సారులు మోపి రాజశేఖరుఁడుగారి చేతికిచ్చెను. ఆయన చేతిలోఁ బుచ్చుకొని చూచునప్పటికి దానిమీఁద పెద్దయక్షరములతో 'చాకలసరడు' అని వ్రాసియుండెను. ఆకాగితము పయికెత్తగానే యెల్లవారికిని స్పష్టముగా వంకరయక్షరములు కనబడుచుండెను. దగ్గరనున్నవారిలో నొకరు దానిని పుచ్చుకొని చదువునప్పటికి చాకలి సర్వఁదొకఁడుతప్ప మిగిలినవా రందఱును నద్భుత ప్రమోదమగ్నమౌనను లయి చప్పటలుగొట్టి శాస్త్రులశక్తిని, ఉపాసనాబలమును వేయినోళ్ళం గొనియాడఁజొచ్చిరి. కొందఱు అక్కడ నున్నవారిలో 'వీఁడె నగతీసినదొంగ; అప్పుడు వెనుక నిలుచున్నాఁ' డని వానిని నిందింపసాగిరి. నీత వచ్చి 'కాసుల పేరు పోయినప్పుడు సర్విగాఁడు, పండ్లుచేతిలోఁ బట్టుకొని మా వెనుక నిలువఁబడినాఁ' డని చెప్పెను. అందుమీద నందఱును నగ హరించినవాఁడు చాకలి సర్విగాఁడుతప్ప మఱియొకఁడు కాఁడని నిశ్చయించిరి. ఇంటనున్నవారును రాజశేఖరుఁడు గారునుకూడ ఆ ప్రకారముగానే నమ్మిరి. అవస్తువును శీఘ్రముగాఁ దెచ్చియిమ్మని యడిగినప్పుడు, ఆచాకలివాఁడు కంటికి నేలకు నేకధారగా రోదనముచేయుచుఁ దా నేదోషము

నెఱుంగనని బిడ్డలమీఁదను భార్యమీఁదను ఒట్లు పెట్టుకొన
సాగెను. కాని యది యంతయు దొంగయేడుపని యెల్లవారును
నిశ్చయముచేసికొనిరి. నయమున భయమున వాని నెన్ని
విధముల నడిగినను వాఁడు తాను నిరపరాధి ననియే చెప్పి
యేడ్చుచు వచ్చినందున, వారిశాస్త్రులు రాజశేఖరుఁడుగారిని
చాటునకు 'మాట' యని పిలుచుకొనిపోయి 'మీసెలవయిన
పక్షమున వీనికి ప్రయోగముచేసి పోయినవస్తువును దెప్పించెద'
నని చెప్పెను. వాఁడు చిన్నతనమునుండియు మిక్కిలి నమ్మ
కముగా బనిచేసినవాఁడయినందున వానికేహనియుఁ జేయ
నొడఁబడక రాజశేఖరుఁడుగారు వానినికొలుపునుండి మాత్రము
తొలఁగించివేసిరి. వాడు తాను నిరపరాధి ననియేడ్చుచు నింటికి
బోయెను. మొదట సిద్ధాంతి శాస్త్రులచెవిలో రహస్యముగాఁ
జెప్పినది చాకలిసర్పనిపేరు వ్రాయుమనియే. అతఁడమ్మవారి
పెట్టెను దెచ్చుమిషమీఁద వెలువలికిఁజోయి యొక కాగితపు
ముక్కమీఁద నీరుల్లిపాయల రసముతో "చాకలిసర్ప"డని
యక్షరజ్ఞానము చక్కగా లేకపోవుటచేత (న్) వాఒత్తు
పోఁగొట్టి వ్రాసి యాటపెట్టి పెట్టెలోఁబెట్టుకొనివచ్చెను. రాజ
శేఖరుఁడుగారి కొమరుఁడు కాగితమును తీసుకొనివచ్చునప్పుడు
తానాపేరును వ్రాసిన కాగితమంత ముక్కను జింపుకొని
తక్కిన దానినిచ్చివేసి, దానిని పెట్టెలోఁ బెట్టినప్పుడు మార్చి
మొదటి తనకాగితమును పయికిఁదీసెను. అదియు మునుపటి
కాగితమువలెనే యున్నందున నెవ్వరు ననుమానపడలేదు.

ఆకాగితముమీఁద హరితికర్పూరముతో బీజాక్షరములు వ్రాసినది యుల్లిపాయలకంపు పోవుటకేకాని మఱియొకందు నకుఁగాదు; తరువాత సాంబ్రాణిపొగలోను కర్పూరపుదీపము మీఁదను పొగచూరఁబెట్టుట మున్నకనబడకుండ నున్న యక్షరములు స్ఫుటముగాఁ గనబడునట్లు చేయుటకయి కావించినతంత్రము. ఈప్రకారముగా తనమంత్రప్రభావముచేత శాస్త్రు లంతటి ఘనకార్యమును జేసినందునకయి వస్తువునొరకక పోయినను రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కొక దోవతులచావును కట్టబెట్టి నాలుగురూపాయల రొక్కము నిచ్చిరి. ఇంటికిఁబోయిన తరువాత హరిశాస్త్రులును సిద్ధాంతియు వానిని సమభాగ ములుగాఁ బంచుకొనిరి.

ఆమఱునాఁడు జాముప్రాద్దెక్కినతరువాత రుక్మిణి యొక్క తెయు పడమటింటి పంచపాళిలోఁ గూరుచుండి యెఱుకత చెప్పిన గడువు నిన్నటితో వెళ్ళిపోయెనే, యింకను మగఁడు రాఁడాయెనే యని తలపోయుచు వస్తువు పోయినందున కయి విచారించుచుండెను. ఆ సమయమున నిరువది సంవత్సరముల వయసుగల యొక చిన్నవాఁడు లోపలికివచ్చి చేతిలోని బట్టల మూటను క్రిందఁబడవైచి రుక్మిణి మొగము వంకఁజూచి పెద్ద పెట్టుననేడ్చెను. అదిచూచి రుక్మిణి సంగతియేమో తెలిసికొన కయే తానును నేడ్వఁజొచ్చెను. ఆరోదనధ్వనివిని యింటనున్న వారందఱును లోపలినుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చి యేమియని యడిగిరి. అప్పు డాచిన్నవాఁడు గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు గడ్గద

స్వరముతో రుక్మిణిమగడు వృసింహస్వామి కాశినుండి వచ్చుచు
 త్రోవలో జగన్నాథమువద్ద పుష్పకుద్ధ నవమినాడు గ్రహణి
 జాడ్యముచేత కాలధర్మము నొందెననియు, దహనాదికృత్యము
 లను తానే నిర్వహించితి ననియుఁజెప్పెను. ఆమాటలు విన్న
 తోడనే యింటనున్న వారందఱును నొక్కసారిగ గొల్లుచుని
 యేడ్చిరి. ఆ యాక్రందనధ్వని విని చావడిలోనున్న రాజశేఖ
 రుడుగారును పొరుగిండ్లవారును వచ్చి కారణమును దెలిసికొని
 పలుతెఱంగుల విలపించిరి. అప్పు డక్కడనున్న పెద్దలందఱును
 వారినోదార్చి వారిచే స్నానములు చేయించి వేదాంతవచన
 ముల నుపదేశింపసాగిరి.

ఈస్థితియంతయు కన్నులకు గట్టినట్లగవడి, ఆవర్తమానము
 తెలిసినదినము మొదలుకొని రుక్మిణి రాత్రియుఁబగలును గదిలో
 నుండి వెలుపలికిరాక నిద్రాహారములు మాని మగని కయి
 శోకించుచు గృశింపసాగెను. విచారమునకుఁదోడు దేహమున
 నేదియో వ్యాధికూడ నాశ్రయించెను. ఆమె లేవలేనంత బల
 హీనురాలగు వఱకును వ్యాధిచంగతిని నెవ్వరును కనుఁగొన్న
 వారుకారు. కనుగొన్న తోడనే రాజశేఖరుడుగారు ఘన
 వైద్యుడని ప్రసిద్ధిఁజెక్కిన జంగము బసవయ్యను పిలిపించి చేయి
 చూపించిరి. అతఁడు మూడుపొట్లములు కట్టి, తేనె యను
 పానముచేసి మూడువేళలను మూడుపొట్లము లిమ్మనిచెప్పి పథ్య
 మును విధించి, ప్రతిదినమును రెండు పర్యాయములు వచ్చి
 చేయిచూచి గుణమును కట్టుకొనిపోవుచు నావధనేవ చేయింప

వ్యాధికొంచెము మధ్యముఖము పట్టినను, ఒకపట్టున నిశ్చేష మయినదికాదు.

ఇంట్లుండఁగా నొకనాఁడు హరిశాస్త్రిలు వికృత వేషముతో మరల వచ్చి రుక్మిణిచేయిచూచి భూతనాడి యాడుచున్నదని చెప్పెను. బైరాగిచేత విభూతి పెట్టించి లోపలికి తీర్థమిప్పించిరి. కాని అందువలన రుక్మిణి కేమియు గుణ మగవడలేదు.

అంతట హరిశాస్త్రిలు వచ్చి యీరాత్రి దయ్యమును వదలఁగొట్టెద నని ప్రతిజ్ఞ చేసి, తాను నాలుగుగడియల ప్రాద్దు వేళనే వచ్చి చావడి యలికించి దానినిండ రంగు ముగ్గులతో వికృత మయిన స్త్రీ విగ్రహము నొకదానిని వేసి తాను స్నానము చేసి రుక్మిణిని స్నానము చేయించి తడిబట్టతో నాపట్టునడుమఁ గూరుచుండఁ బెట్టి “ఉన్నది యున్నట్టుగాఁ జెప్పు” మని కేకవేసెను. ఆవఱకే దేహస్మృతి తప్పి వికార ముగాఁ జూచుచున్న యారుక్మిణి తాను నృసింహస్వామి ననియు భార్యమీఁది మక్కువ తీఱక వచ్చి యావహించినాఁడ ననియు, తనతోఁగూడ నామెను దీసికొనిపోయెద ననియు పలికెను. అంత రుక్మిణిమొగమున కేమో రాచి లోపలికిఁ గొనిపోయి శైత్యోపచారములు చేయుండని దగ్గర నున్న వారితో జెప్పి, హరిశాస్త్రిలు యింటికిఁబోయెను. మఱునాటి యుదయమున మరల హరిశాస్త్రిలు వచ్చి రుక్మిణిని పట్టినది మొండిగ్రహ మనియు, తానుజేసిన తపస్సంతయు ధారపోసి వదలఁగొట్టెద ననియుఁ జెప్పి, రాత్రికి తొమ్మిదిమూరల క్రొత్త

వస్త్రమును, అఖండమునిమిత్తము మణుగు నేయియు, పుష్పములును, ఆఱుమూరల జనపనారత్రాడును, నాలుగుమేకులును, రెండుకుంచముల నీరుపట్టు లోతైన యిత్తడిపల్లెమును సిద్ధము చేయించి రెండవత్రోవలేని యొకగదిని గోమయముతో నలికించి యుంచుడని రాజశేఖరుడు గారితోఁ జెప్పిపోయెను. రాజశేఖరుడుగా రాప్రకారము సర్వము జాగ్రత్తపెట్టించి యాతనిరాక కెదురుచూచుచుండిరి. అతఁడు రాత్రి తొమ్మిది గంట లయినతరువాత వచ్చి గదిలో అఖండదీపమును వెలిగించి, అమ్మవారి పెట్టెను దానిసమీపమున నుంచి, బియ్యపు మ్రుగ్గుతో గదికి నడుమ నొక చిన్నపట్టుపెట్టి యందులో రుక్మిణిని గూరుచుండఁబెట్టి కొంచెముసేపు తనలో నేమో మంత్రమును జపించి దిగ్బంధనము చేసి గది నాలుగు మూలలను మంత్రోదకమును చల్లి రుక్మిణి నావలకుఁ దీసికొనిపోవచ్చు నని చెప్పి, ఆమెను లోపలికిఁ గొనిపోయినతరువాత గదితలుపు లోపలగడియవేసికొని గడియనేపుండి వెలుపలికివచ్చి పయిని తాళమువేసి, ఆగ్రహమునకు బ్రతికియున్న కాలములో నృసింహమంత్రము వచ్చియున్నది, కాబట్టి యది యేదేవతకును లోఁబడినది కాదనియు, తనయావచ్చుకీని వినియోగించి గదిని విడిచి రాకుండునట్లు బంధించిమాత్రము వచ్చితినినియుఁ జెప్పి, శరభసాశ్వమును చేయనారంభించెను. రెండుమాఱులు మంత్రము నుచ్చరించునప్పటికి గదిలోనుండి యొకమనుష్యుని పుటియెవ్వరో కొట్టుచున్నట్లు చిన్నచిన్న దెబ్బలు వినఁబడినవి;

అపిమ్మట నొకపెద్దదెబ్బ వినబడెను. ఈప్రకారముగా నర
గడియనేపు దెబ్బలు వినబడుచువచ్చి సద్దడంగిన తరువాత
గ్రహము సులభముగానే దొరికె ననియు, దానినిప్పుడే తీసి
కొనిపోయి గోదావరితోఁ గలిపెదననియుఁ జెప్పి తానొక్కఁ
డును, గదిలోనికిఁ బోయి యుండలి సమస్తవస్తువులను దీసికొని
హరిశాస్త్రిలు వెళ్ళిపోయెను. ఆమరుచటిదినము మొదలుకొని
రుక్మిణిజబ్బు వదలి యారోగ్యమును బొందసాగెను. కొమార్తె
యొక్క గ్రహబాధ నివారణచేసినందునకయి రాజశేఖరుడు
గారు శాస్త్రిలకు దోవతులచాపు కట్టఁబెట్టుటయేకాక నూట
పదియాఱురూపాయలను బహుమానమిచ్చిరి.

రాజశేఖరుడుగారు సువర్ణవిద్యను గ్రహింపవలె నను నపే
క్షతో నిత్యమును బైరాగికి సమస్తావచారములను జరిపించుచు,
ఆతని సమయము కనిపెట్టి యనుసరించుచు, అతఁ డొకనాఁ
డుల్లాసముగాఁ గూరుచున్నప్పుడు చేరఁబోయి వినయముతో
“బావాజీ! లోకములో సువర్ణముచేయు విద్య యున్నదా?”
అని యడిగెను. అతఁడు ‘ఆసంగతి పరమరహస్య మయినను
నీకుఁ జెప్పెద” ననుచు పూర్వము శంకరాచార్యులవా రొక
యీఁడిగవానికి సువర్ణమును యనువిద్య నుపదేశింపఁగా వాఁడు
చిరకాలము బంగారమును జేసి కడపట యోగులలోఁ గలసి తన
గురువున కుపదేశించి దేహము చాలించెననియు, తన గురువా
విద్యను తన కుపదేశించెను గాని మంత్రముయొక్క పునశ్చర
ణము పూర్తికానందునఁ దన కది యింకను ఫలింపలేదనియు,

తానిప్పుడు పసరులతో మాత్రమే బంగారమును జేయఁగల ననియు, రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁది యనుగ్రహముచేతనే చెప్పి నట్లు చెప్పి, ఎల్లవారును దన్ను బంగారము చేయుమని బాధింతురు గాన ఆసంగతిని మహారహస్యముగా నుంచవలె' నని కోరెను. రాజశేఖరుఁడుగారు తా నాప్రకారము గోప్యముగా నుంచెదనని ప్రమాణముచేయగా నది గృహస్థులు చేయఁగూడదనియు, చేసినయెడల వంశక్షయ మగుననియుఁ జెప్పి బైరాగి తనయెడల విశ్వాసముగలవారికి తానే బంగారమును జేసి యిచ్చెదను గాని యోగమును మాత్రము చెప్పనని చెప్పెను.

బైరాగి యొకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁద దనకుఁ జరిపూర్ణానుగ్రహము గలిగినట్లు గనఁబడుచుచు నొకబేడయెత్తు బంగారమును బేడయెత్తు వెండినిఁ దెమ్మని యడిగి యాతఁడు తెచ్చి యిచ్చినతరువాత వానినిరెంటిని నొకగుడ్డలో కట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు చూచుచుండఁగా నిప్పులలో వేసి కొంతనే వుండనిచ్చి యొకపసరును దానిమీఁద పిండి కొంతనేవు తాళి పట్టుకారుతోఁ దీసి రెండుబేడలయెత్తు బంగారమును చేతిలోఁ బెట్టెను. అందుమీఁద రాజశేఖరుఁడుగారు మఱింత యాశ కలవారయి, తమయింట గల బంగారమును వెండిని గలిపి యేకముగా బంగారమును జేసిపెట్టుడని వానిని బహువిధముల వేడుకొనిరి. అట్లు వేడుకొఁగా వేడుకొఁగా గోసాయి యాతని ప్రార్థన నంగీకరించి యింటఁగల బంగారమును వెండినిఁ జేర్చి యొకమూట గట్ట నియమించెను. ఆతని యజ్ఞానుసార

ముగా రాజశేఖరుడుగారు తమయింటఁ గలవారి నగలును వెండిపాత్రములును ధనమును బ్రోగుచేసి యొక పెద్ద మూటను గట్టి యింట నున్న వారు సహిత మెఱుంగకుండ రహస్యముగ బైరాగియొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. అతఁడు వెంటనే పిడకలదాలి పెట్టించి యా మూటను రాజశేఖరుడుగారి చేతులతోనే దానిలోఁ బెట్టించి ఘటము వేసి ఆయుధము లోపలికిఁ బోయి విసనగట్టను దెమ్మని పంపెను. రాజశేఖరుడుగారు విసనగట్టను బట్టుకొని మరల వచ్చునప్పటికి బైరాగి నెండి బంగారములను హరించి వెళ్ళిపోయెను.

2

ఇప్పుడు రాజశేఖరునకు మునుపటివలె నిమ్మటకు ధనము లేకపోయినది గనుక, ఈవరకు నాతని నిండ్రుండవు చంద్రుండ వని పొగడుచు వచ్చిన స్తుతిపాతకు లందఱును మెల్లమెల్లగా నాతనిని విడిచిపెట్టి, అతనివలన ధనికు లయి బాగుపడినవారి యొద్దకుఁ బోసాగిరి. అయినను రాజశేఖరుడుగారు చేయి చాచి యూచించినవారి నూరక సొమ్మనలేక తమ కున్నదాని లోనే వేళకు వచ్చి యుడిగినవారికి భోజనము పెట్టుచుండిరి. దానధర్మములకు సహితము స్తోత్రధనము కావలసియున్నది. కాబట్టి, ఇంటఁగల యిత్రడిసామానులను కుదువబెట్టి రాజశేఖరుడుగారు సొమ్ము తెచ్చుచుండిరి. అందుచే నానాటికి

గృహమునఁ గల సొత్తు తక్కువయి కాపాడవలసిన భారము తగ్గుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరుగఁగా దరిద్రదేవత యొక్క యువదేశముచేత ధనదానమునకు బదులుగా వాఁడైన ములు మాత్రమే చేయ నారంభించెను.

అట్టిసమయములోనే సుబ్బయ్యకు రోగము తిరుగఁ బెట్టినది. డబ్బులేక యిబ్బంది పడుచున్న సమయములోనే రోగపడి యెక్కువ కర్పును దెచ్చి పెట్టినందున కామెమీఁద నెంతో కోపమువచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు వినుగు కొనుచుండఁగా, పని నిమిత్తమయినచచ్చి తిరిగిపోవుచున్న యొకబ్రాహ్మణుఁడు దగ్గఱ నుండి విని యామెను దూషించిన లాభములేదని చెప్పి తాను వంటబ్రాహ్మణుఁడనుగాఁ గుదికొదననియు, వంటకు నలభీమ పాశములను మించునట్లు తాను జేయుదననియు నూచనగాఁ గనబఱచెను. అతని దెట్టిసత్యవాక్కోశాని యాదినము మొదలుకొని తగువైద్యుఁడు లేనందుననో, ఆబ్రాహ్మణుఁడే పథ్యపానములు జగువుచు వచ్చినందుననో వ్యాధి ప్రబలి కొలఁది దినములకే సుబ్బయ్య ణోకాంతరగతురా లయ్యెను.

మునుపటివలె రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుటకయి బంధువు లును మిత్రులును నభిక్షగా వచ్చుట మానివేసిరి. ఈవఱకు నీశను దనకుమారున కిమ్మని నిర్బంధించుచు వచ్చిన దామోద రయ్య, ఇప్పు డాపిల్లను దన కొడుకునకుఁ జేసికొనని వారివీరి ముందఱను బలుకఁజొచ్చెను. రాజశేఖరుఁడుగారు ధనములేక బౌధపడుచుండియు నొరులనడుగుట కిష్టములేనివారయి యూర

కుండఁగా నిజమైనమిత్రుఁ డొక్కఁడైన నుండకపోవునా యని
యెంచి మాణిక్యంబయు సుబ్రహ్మణ్యమును రాజశేఖరుఁడు
గారికడకుఁ బోయి నారాయణమూర్తినిగాని మఱియెవ్వరి
నైననుగాని బదులడిగి యేమాత్ర మయిన నుబ్బమ్మమాసి
కమున కయి తెండని ప్రార్థించిరి. ఆయన వారిమాటను దీసి
వేయలేక దామోదరయ్యను, నారాయణమూర్తిని, మిత్రుల
వలె నటించి తనవలన లాభమును పొందిన మఱికోందఱిని
బదు లడిగి చూచెనుగాని, వారు వేయిక్షమార్పణలు జెప్పి
విచారముతో లే దనిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి శృహము
మునుపు మనసులో నొకటి యుంచుకొని పయి కొకటి
చెప్పుచుఁ గపటముగాఁ బ్రసరించువారిలోను, బట్ట యిమ్ముని
కూడు పెట్టుమని యాచించు దరిద్రులతోను నిండి యుండెను
గాని యిప్పుడు మనసులో నున్నదానినే నిర్భయముగా
మొగముమీఁద ననెడు ఋజువర్తనముగలవారితోను బట్టలును
భోజనపదార్థములు గొన్నందున కయి యీపలసినసౌఖ్యమ్ముని
యధికారమునుజూపు భాగ్యవంతులతోను ఋణప్రదాతలతోను
నిండియుండి యిల్లొక యడవిగా నున్నందునను, ఏధిలోనికిఁ
బోయి సుగుణములనుపహితము దుర్గుణములనుగా నే పలుకుచు
పేక్షనచేయు మహాశూలతోను నిండియుండి, యూ రొగమహా
సముద్రముగా నున్నందునను గౌరవముతో బ్రతికినచోటనే
మరల లాఘవముతో జీవనము చేయుట కంటె మరణ మయి
నను మేలుగాఁ గనఁబడినందునను, ఏలాగునైనను ఋణవిముక్తి

చేసికొని యూరువిడిచి మఱియొక చోటికిఁ బోవలె నని ఆయన నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి వెంటనే రామశాస్త్రియొద్దకు బోయి యింటి తాకట్టునిూడ నయిదువందల రూపాయలను బదులు పుచ్చుకొని, సొమ్ము సంవత్సరమునాటికి వడ్డీతోఁ గూడ దీర్చునట్లును, గడువునాటికి సొమ్మియ్యలేనిపక్షమున నిల్లాతనికిఁ గ్రయ మగునట్లును పత్రమును వ్రాసి యిచ్చెను. ఆ ప్రకారముగా సొమ్ము బదులు తెచ్చి దానిలో నాలుగు వందల రూపాయలతో ఋణముల నన్నిటిని దీర్చివేసెను. బదు లిచ్చివ మఱుసటినాఁటినుండియు నిల్లు చోటుచేసి తన యధీనము చేయవలసిన దని రామశాస్త్రి వర్తమానమును పంపుచుండెను. పూర్వము స్కాందపురాణమును జదివి నప్పటి నుండియు రాజశేఖరుఁడుగారి మనసులోఁ గాశీయాత్ర వెళ్ళ వలెనని యుండెను. ఆశోరిక యిప్పు డీవిధముగా నెఱవేఱ నున్నందున సంతోషించి, రాజశేఖరుఁడుగారు సకుటుంబముగా గంగాస్నానము చేసివచ్చుటకు నిశ్చయించి ఫాల్గున శుద్ధ త్రయోదశీ బుధవారమునాఁడు మధ్యాహ్నము నాలుగు గడియల స్రాద్ధపేళ బయలుదేరుటకు బండి నొర దానిని గుదిర్చి తెచ్చిరి.

బండిని తెప్పించి వాకిటఁగట్టిపెట్టించి ప్రయాణముహూర్తము మించిపోకమునుపే బండిలో వేయవలసిన వస్తువులను వేసికొని రాత్రి రెండు యామములకు రాజశేఖరుఁడుగారు రాజమహేంద్ర వరమునఁ తనసినతండ్రి కుమారుఁడగు రామమూర్తిగారియిల్లు

చేరిరి. అప్పుడందఱును మంచినిద్రలో నుండుటచే గొంతనేవు
తలుపువద్ద బొబ్బలు పెట్టినమీఁదట తలుపుతీసిరి. రాజశేఖరుఁడు
గారిమాట వినఁబడినతోడనే లోపలిగదిలోఁ బరుండియున్న
రామమూర్తిగారు లేచి వచ్చి, అన్నగారిని కాఁగిలింతుకొని
వారావఱకే వత్తురని కనిపెట్టుకొనియుండి జాముప్రాద్దుపోయిన
మీఁదటనుగూడ రానందున, ఆదినము బయలుదేఱలేదని
నిశ్చయించుకొని భోజనములు చేసి తామింతకుమునువే పండు
కొన్నామని చెప్పిరి.

తరువాత లోపలినుండి యాఁడువారు వచ్చి మూఁటిక్కాంబ
మొదలైనవారిని పడమటింటిలోనికిఁ దీసికొని పోయి రుక్మిణికి
దటస్థించిన యనన్త యెఱిగి యేడుపులు మొదలైనవి చల్లారిన
పిమ్మట, వారినిమిత్త మావఱకుచేసిన వంట గుగిలియున్నది
కాన వారికి వడ్డించి రాజశేఖరుఁడుగారినిమిత్త ముప్పుడలైనరు
పెట్టిరి. అందఱును భోజనములయినతరువాత మిఁడునాములకు
వరుండి సుఖనిద్రచేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్నిదినములు రామమూర్తి గారి
యింటనే యుండిరి. ఒకనాఁడు పడవమీఁద గోవూరునకుఁ
పోయి యుచట గోపదక్షేత్రమున స్నానముచేసి రాత్రికి మఁగి
వచ్చిరి; మఱియొకనాఁడు కోటిలింగక్షేత్రమున స్నానమునఁబి
బోయి యుచటనొక శాస్త్రులవలనఁ బూర్వమాంజనేయు లొక
లింగమునెత్తుకొనిపోయి కాశిలోవేయుటయు అప్పటినుండియు
కాశికాపట్టణము ప్రసిద్ధిగనుటయు మొదలుగాఁగల కథను వినిరి.

ఇంకొకనాఁడు రాజరాజనరేంద్రుని కోటకుఁ బోయి అందులోఁ బూర్వము చిత్రాంగిమేడయున్న తావును సారంగధరుఁడు పావురముల నెగురవేసినచోటను జూచి, పూర్వము రాజరాజనరేంద్రున కమ్మవారు ప్రత్యక్షమయి నీవెంతదూరము వెనుతిరిగి చూడకుండ నడుతువో యంతదూరము కోటయగునని చెప్పుటయు, అతఁడాప్రకారముగా నడచుచు వెనుక గొప్ప ధ్వనియగుచుండఁగాఁ గొంతసేపటికి మనస్సు పట్టలేక వెనుకకుఁ దిరిగి చూచుటయు, చుట్టును బంగారు కట్టుతో నించుమించుగా ముగియనచ్చిన కోటయంతటితో నిలిచిపోవుటయు, మొదలుగాఁ గల కథను దగ్గఱనున్న వారివలన విని, రాజశేఖరుఁడుగారు సారంగధరుని కాళ్ళను జేతులను సఱకిన స్థలమును జూచిరావలెనని బయలుదేటి సారంగధరుని మెట్టకుఁబోయి యక్కడ నొక నిమ్మచెట్టుకింద సారంగధరుని కాళ్ళను చేతులను ఖండించిన చాపరాతిని దానిచుట్టును గడ్డిసహితము మొలవక నున్నగా నున్న ప్రదేశమును దాని సమీపముననే సిద్ధుఁడు సారంగధరుని గొనిపోయి స్నానముచేయించిన కొలఁకును జూచివచ్చిరి. రాజమహేంద్రవరములో నున్న కాలములో రాజశేఖరుఁడుగారు పట్టణములో నుండెడి జనులకును పల్లెలలో నుండెడి జనులకును నడవడియందేమి వ్యత్యాసముండునో చూడవలెనని యెల్లవారి యొక్క చర్యలును బరీక్షింపసాగిరి; కాబట్టి యిప్పుడిప్పుడాయనకు నిజమయిన ప్రపంచజ్ఞానము కొంతవఱకుఁ గలుగ నారంభించెను. అక్కడ సప్తమివఱకు నుండి రాజశేఖరుఁడుగారు కాశీకి

వెళ్ళుటకు ప్రయాణమయిరిగాని, సంవత్సరాదివఱకు నుండుడని రామమూర్తిగారు బలవంతపెట్టినందున నాతనిమాట తీసివేయ లేక యొప్పుకొనిరి.

౨

సంవత్సరాదినాఁడు తెల్ల వారిసతరువాత రామమూర్తిగారు మంగలివానిని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారికిని సుబ్రహ్మణ్యమునకును వానిచేత తలయంటించిరి. ఇంటనున్న మగవారియభ్యంజనస్నానము లయినతరువాత, ఆఁడువారందఱును తలంటుకొని నీళ్ళుబోసి కొనిరి. స్నానములయినపిమ్మట వేపపువ్వును క్రొత్త మామిడికాయ ముక్కలును క్రొత్తచింతపండు పులుసుతో నందఱును దేశాచారము ననుసరించి భక్షించి రెండుజాములకు పిండివంటలతో భోజనములు కావించి పండుగు చేసికొనిరి.

ఆమఱునాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు సకుటుంబముగ కాశి యాత్రకయి బయలుదేరుచు తాము ధవళేశ్వరమునండి తెచ్చిన పాత్రసామగ్రియు, మంచములును, బట్టలపెట్టెలను తాము మరల వచ్చు వఱకును భద్రముగా జాగ్రత్తచేయవలయునని రామమూర్తిగారికి చెప్పి యొప్పగించి, దారిప్రయాణమునకు ముఖ్యముగా కావలసిన వస్తువులను మాత్రము తమతో నుంచుకొనిరి. రామమూర్తిగారు వారి నూరిబయలవఱకును సాగనంపి దూరదేశప్రయాణమును చేయుచున్నారగాన భద్రముగా వెళ్ళుడని బుద్ధులుచెప్పి వెనుకకుమరలి యింటికి వచ్చిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు త్రోవపాడుగునను వింతలు, విశేషములు భార్యకును బిడ్డలకును జూపుచు దారినడువసాగిరి.

కొంతదూర మేగినతరువాత వారికి మనుష్యుల కలకలము వినబడెను. సమీపముక్కు బోఁగా, మార్గమునకుఁ గొంచెము దూరములో దక్షిణపుదిక్కున మూగియున్న గుంపులో నుండి యొకఁడు 'రాచ కుమారుఁ డొకఁడు వడగొట్టి యారావిచెట్టు క్రింద పడిపోయినాఁ' డని చెప్పెను.

ఆ మాటలువిని రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణిచేతిలోనున్న మంచినీళ్ళచెంబును పుచ్చుకొని, చెట్టుదగ్గఱకు పరుగెత్తిపోయి గుంపులోనుండి త్రోవచేసికొని ముందుకునడచి ముందుగా నెండుకొని పోవుచున్న పెదపులనుదడిపి నోటిలోఁ గొంచెము నీళ్ళు పోయగాఁ గొంతసేపటి కాతఁడు మెల్లగాఁ జప్పరింప నారంభించెను. అంతట రాజశేఖరుఁడుగారు తనచేతిలోని యుదకముతో మొగమును దడిపి మఱికొంచెము నీరు లోపలికిఁ బోయగా త్రాగి కన్నులు విప్పిచూచి రెండవ ప్రక్క కొత్తిగిలి మఱి కొంతసేపునకు నేదతేటి, ఆగాజు తన జీవములను నిలిపినందులకై రాజశేఖరుఁడుగారికి కృతజ్ఞతతో బహుసమస్కారములు చేసి లేచి కూరుచుండెను. ఇంతలో బల్లకుఁబోయినవారు కొన్ని పండ్లను దీసికొనివచ్చి యిచ్చిరి. ఆరాజు వానిని సంతోషముతో బుచ్చుకొని కొంతసేపటికి స్వస్థపడెను. అంతట వక్కడనున్నవా రందఱును తమతమ త్రోవలను బోయిరి. ఈలోపల మాణిక్యంబు మొదలగు వారొకతరువునీడను గూర్చుండి మార్గాయాసము కొంత తీర్చుకొనిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మిక్కిలి బడలియున్నవా

రయ్యను, సమీపములో నెక్కడను ఊరులేదని విన్నందున నేవేళకై నను రాజానగరమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొని, తమ వారినందఱిని లేవ నియమించి యారాజుతో ముచ్చటలాడుచు దానిసాగి నడవనారంభించిరి.

రాజు—రాజుగారూ ! మీ పేరేమి ? మీ నివాసస్థల మెక్కడ ? మీరిక్కడి కొంటిగా నెందుకు వచ్చినారు ?

రాజు—నాపేరు రామరాజు ; మాది పెద్దాపురమునకు సమీపముననున్న కట్టమూరు వాసస్థలము ; రాజమహేంద్ర వరములోనున్న మాబంధువులఁ జూచుటకై పది దినముల క్రిందట పోయి, నిన్న తెల్లవారుజామున బయలుదేరి మరలి వచ్చుచుండగాఁ నొక పెద్దపులివచ్చి నన్నెదిరించినది ; నాపై నున్న యుత్తరీయమును వేగముగా నెడమచేతికిఁ జుట్టుకొని యాచేయి పులితోటి కందించి రెండవచేతిలోని కత్తితో దాని తొమ్మగనఁ బొడిచితిని ; ఆ పులి మిక్కిలి బలయుశలది కాఁబట్టి యాపోటును లక్ష్యముచేయక త్రోవపొడుగునను నెత్తురు గాఁలు పలు గట్ల న న్నడవిలోనికి బహుదూర మీఁకుకొనిపోయెను ; ఈలోపల నేనుక కత్తితో దానిని పలుచోట్లను బొడిచినందున తుద కది నడువలేక యొకనృక్ష సమీపమునఁ బడియెను. నేను బహు ప్రయాసతోఁ జేయి వదల్చుకొనుటకై కుడిచేతిలోని కత్తి వదలి పెట్టి దానినోరు పెగలించి చేయూడదీసికొంటిని ; ఇంతలో మునుపటి దానికంటెను బలమైన మఱియొక వ్యాఘ్రము చేరువ పొడయందుండి నామీదికి దుమికెను ; కాని దైవవశముచేతఁ

గొంచెము గుఱితప్పి నాప్రక్కనున్న చిన్నగోతిలోఁ బడెను ; కత్తిని బుచ్చుకొనుటకు పమయము చిక్కనందున వెంటనే నేను వృక్షము కెగఁబ్రాకి , అది మరల దూఁగులోపల పైకొమ్మజేరి కూర్చుంటిని ; పులియు విడిచిపోవక వృక్షముక్రిందనే కని పెట్టుకొని గూరుచుండెను ; నేడు తెల్లవారిన తరువాత పది గడియల ప్రాద్యైక్కు వఱకును అది యాప్రకారముగానే యుండి చివరకు విసిగి లేచిపోయినది ; నేను నిన్నటి యుదయము నుండియు నిద్రాహారములు లేక వృక్షశాఖయందే యుండి, పులివెడలిన గడియకు మెల్లగా వృక్షము దిగి కత్తిని చేతఁ బుచ్చుకొని బయలుదేటి గతదిన మంతయు నెండచేత మల మల మాడినందున నాలిక పిడచకట్టి నడచుటకు శాశ్వయందు సత్తువలేక యేరితినో దేహము నీవృక్షచ్ఛాయకుఁ జేర్చినై చి పడి పోయితిని. నాకు చేతిమీఁద మాత్ర మివిగో రెండు గాయములైనవి.

అని చెప్పి చేయి చూపి పైకి చేతికట్టలాగున నగపడుచున్న యొంటయందున్న కత్తినిదీసి చూపెను. రాజశేఖరుఁడుగారును దానిని పుచ్చుకొని చూచి యాతిఁడుచేసిన సాహసకార్యము నకు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడసాగిరి.

రామ—నాకు మీరీదినమున పోయిన ప్రాణములను మరల నిచ్చినారు ; మీకు నా ప్రాణము లిచ్చినను, మీరు చేసిన యుపకారముయొక్క ఋణము తీఱదు. అయినను నాచేతనైన యుపకారము మీకేదైన గావలసియున్నచో నా

ప్రాణములకైన నాశపడక చేయ సిద్ధముగా నున్నాడను.
మీరిప్పు డెక్కడికిఁ బోయెదరు ?

రాజు—కాశియాత్రకుఁ బయలు దేఱినాము.

రామ—మీరింత వేసవికాలములో యాత్రకు బయలు
దేరుటకు కారణమేమి? మీవైఖరి చూడ మిక్కిలి సుఖము
ననుభవించిన వారుగాఁ గనబడుచున్నారు.

రాజు—నేను మొదట ధనికుఁడనే యకాదును. కాని నావద్ద
నున్న ధనమునంతటిని నాకొమార్తె వివాహములోనిచ్చిన
సంభావనలక్రిందను, ముఖస్తుతులనుజేయు మోసగాండ్రకుఁ
జేసిన దానముల క్రిందను వెచ్చపెట్టి బీడవాడనయి, కడపట
యాత్రకు బయలు దేఱినాను. నిత్యమును వారి స్తుతిపాఠములను
స్వీకరించి, నేను తుష్టిపొందుచుంటిని; నాధనమును స్వీకరించి
వారు శృప్తి నొందుచుండిరి. తుదకొక బైరాగి బంగారము
చేసెదనని నాయొద్దనున్న వెండి బంగారముల నపహరించి నన్ను
నిజమైన జోగిగాఁజేసెను.

రామ—మీరీ వేసవికాలము వెళ్ళువల్లకైన భీమవర
ములో నుండుడు. అదిగొప్ప పుణ్యక్షేత్రము; దానికిని పెద్దా
పురమునకును క్రోసెడుదూరము. పెద్దాపురమును పాలించు
చున్న కృష్ణగజపతి మహారాజుగారు మిక్కిలి ధర్మాత్ములు;
వారియొద్ద మాబంధు వొకఁడు గొప్ప పనిలో నున్నాడు.
మీరు భీమవరములో నుండెడి పక్షమున మావానితో

మాటాడి సమయము వచ్చినప్పుడు మీకొక యుద్ధోగమును నిప్పించెదను.

రాజ—అచెట్లకు గ్రామ మెంతదూరము?

రామ—గ్రామ సమీపమునకు వచ్చినాము. అచెట్లు చెరువుగట్టుమీఁదివి. చెరువున కెదురుగానే పుత్రమున్నది.

రాజ—మీరీపూట మాతో భోజనము చేసెదరా?

రామ—నాకు గ్రామములో బంధువులున్నారు; అక్కడికి వెళ్ళిభోజనముచేసి, చల్లపాటువేళ మెల్లగా బయలుదేరి వచ్చెదను. మీరు స్త్రీలతో బయలుదేరినారు. కాబట్టి భోజనము చేసినతోడనే ప్రయాణమయి ప్రార్థకుంకకముందే వేడి మంగలమును దాటవలెను.

అని రాజశేఖరుడుగారికి సమస్కారము చేసి, అందఱి వద్దను సెలవుపుచ్చుకొని త్రోవలో భద్రుని పలుమూలు చెప్పి, రామరాజు తనదానిని బోయెను. వంటలైనతరువాత భోజనములుచేసి వారందఱును బయలుదేరి యెండలో దేహముల నిండను జెమ్మటపట్ట, అడుగడుగునకు ముఱతెమనీళ్ళు త్రాగుచు నడుచునడుచు పృథ్విచ్ఛాయలను నిలుచుచు అడుగొక యామడగా నడచి నాలుగు గడియల ప్రార్థనవేళ నల్లచెరువు చేరిరి. అచెరువుగట్టునకు క్రిందుగానున్న యొక జువ్విచెట్టు మొదలను తాటాకుపందిరిలో దేహమునిండ విభూతిపూసికొని కంఠములను, చేతులను, శిరస్సునను రుద్రాక్షమాలలను ధరించుకొని గూరుచుండి వారిని చేసైగ చేసి పిలిచి, దగ్గఱనున్న

చాపమీద గూరుచుండ నియోగించి యొక యోగి కుడిచేతి లోని తులసిపూసల తావళమును ద్రిప్పుచు నోటిలో నేమేమో జపించుకొనుచు నడుమనడుమ నొక్కొక్కప్రశ్న వేయ నారంభించెను.

యోగి—మార్గస్థులారా! మీరు మిక్కిలి యెండబడి మార్గాయాసముచే బడలియున్నారు. కొంచెమునే పిక్కడి విశ్రమించి పొందు. సకుటుంబముగా బయలుదేరిన ట్లున్నది. మీరెక్కడికిఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశీయాత్ర పోవుచున్నాము.

యోగి—మీరు బహుజాగ్రత్తగా నుండవలెను. ఇక్కడకు రెండుక్రోసుల దూరములో నున్న వేడిమంగలమువద్ద బాట పారులను దొంగలు కొట్టుచుందురు. గడియసేపు తాళుదురేని మాశిష్యులను తోడిచ్చి పంపెదము.

అని చివాలున లేచి జువ్విచేట్టునకు నూలుబారల దూరములోనున్న యొక గుడిసెయొద్దకుఁబోయి ‘గోపాలిగా’ యని యొక పిలుపు పిలిచెను. లోపలినుండి చినిగినగుడ్డను కట్టుకొని బొగ్గునంటి శరీరముతో నొక కిరాతుఁడు బయటికి వచ్చెను. వానితో నేమేమోమాటాడుచు పండిరివఱకును దీసికొనివచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారు వినుచుండగా “వీరికి సహాయముగా బంపుల కయి మనవాండ్రను బిలుచుకొని యిక్కడ నున్నట్లుగా ర” మ్మని పంపెను.

రాజ—స్వామీ! మీశిష్యు లేవేళకు వత్తురో చీకటిపడక
ముందే వేడిమింగలముదాటవలెను. మేము నడచుచుందుమా?

యోగి—అవును. మీరు చెప్పినమాట నిజమే. మీరు
నడచుచుండుడు. హంద్రువచ్చి మిమ్మిప్పుడే కలసికొనురు.

అప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు పెండ్లముతోను బిడ్డలతోను
బయలుదేరి దొంగలపేరు జ్ఞప్తికి వచ్చినప్పుడెల్ల గుండెలు తట
తటఁ గొట్టుకొన, బుజముమీఁది మూటను పలుమాఱు తడవి
చూచుకొనుచు, చీమ చిటుక్కుమన్న వెళుకదిరిగి చూచుచు,
కొంచె మెక్కడనయినను పొద కదలిన నులికిపడుచు నడుచు
చుండిరి. ఆయోగిచే బంపబడిన కిరాతుఁడును వేగముగా
నడచిపోయి త్రోవలో నొకచోట దిట్టముగా కల్లునీళ్లు త్రాగి
తూలుచు తల వణికించుచు చింతనిప్పులవలె నున్న గ్రుడ్లు
త్రిప్పుచు సంకేతస్థలమును జేరి, అక్కడ నొక పాకలో
నిదురించుచున్న మనుష్యుని చేతితో గొట్టిలేపి, “ఓరీ! ఒక
బ్రాహ్మణుఁడును కొడుకును భార్యయు యిద్దరుకొమార్తెలును
నూఱురూపాయలతో వెళ్ళుచున్నారు. కాబట్టి మీరు చీనుల
చింతదగ్గఱకు వేగిరము వెళ్ళవలెనని మన గురువుగారు చెప్పి
నారు” అని చెప్పిపోయెను. అతఁ డానూటలు విన్నతోడనే
కొంతనేపేమో యూలోచించి సంతోషపూర్వకముగా లేచి,
ఆత్రోవలను సంకేత స్థలములను నెఱిగియున్నవాఁడు కావున
మాఱుమాటాడక కత్తిని చేతఁబట్టుకొని పాకవెడలి బయలు
దేఱెను. ఆకిరాతుఁడును అడ్డుత్రోవను బోయి దారిలోఁగనబడ్డ

మఱియొకనితోఁగూడఁ జెప్పి తిరిగి యోగిని గలిసికొని యాతని యుత్తరువుప్రకారము విల్లును నమ్ములును ధరించి వారిని మార్గము తప్పించి చీమలచింతయొద్దకుఁ దీసికొనిపోవుట కయి పరుగెత్తుకొనిపోయి సంజచీకటివేళ వారిని గలిసికొనెను.

అంత నా కిరాతుఁడు వారిని పెద్దత్రోవనుండి మరలించి యిటుకుదారిని వెంటఁబెట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇంతలో మబ్బు పట్టి దారి కానరాక గాడాంధకారబంధురముగా నుండెను. చీకటిలో నడుచునప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారి ప్రాణములాయన దేహములో లేవు; తిక్కినవారును నటచేతిలో ప్రాణములు పెట్టుకొని కాల్చిడ్చుచు నడచుచుండిరి.

ఈప్రకారముగా వ్యాకులపడుచు వారునడచి యొక విశాల స్థలమును జేరునప్పటికి, చింత దెట్టుకొని మంటముందఁగఁ గూరుచుండియున్న రెండువిగ్రహములులేచి, దేహమునిండ కంబళ్ళు కప్పకొని నోటిలో చుట్టలంటించి బుజములమీఁద దుడ్డుకట్టలతో వారివంక నడచి రానారంభించెను. వాండ్రను జూచిన తోడనే వారికందఱుకును పయిప్రాణములు పయికిఁ బోయినవి; వెనుకనున్న కిరాతుఁడు దొంగలని కేకవేసి వెనుకనే పాటిపోయెను. ఇంతలో నాదొంగలలో నొకఁడు ముందునకు వచ్చి రెండుచేతులలోను కట్టను పూనిపట్టి మాటాడక ముందున్న రుక్మిణి నెత్తిమీఁద సత్తువకొలది నొక పెట్టు పెట్టెను. ఆ పెట్టుతో మొదలునఱికిన యరటిచెట్టువలె రుక్మిణి నేలకొరిగి నిశ్చేష్టురాలయి పడిపోయెను. ఇంతలో నెవ్వఁడో

క త్రిదూసికొని 'ఆగు' 'ఆగు' మని కేకలువేయుచు, మెఱుఁపు మెఱసినట్లు మీఁదఁబడి దొంగలలో నొకనిని మెడమీఁద ఖడ్గముతో వేసెను. ఆవేటుతో శిరస్సు పుచ్చకాయవలె మీఁద కెగరి దూరముగా బడఁగా మొందెము భూమిమీఁదఁ బడి చిమ్మిన గొట్టములతోఁ గొట్టిపట్లు రక్తధారలు ప్రవహింప కాళ్ళతోను చేతులతోను విలవిలఁ గొట్టుకొనుచుండెను. శత్రు వాయుధవాణియు యుందుటయు, తానొంటిగాఁడగుటయు, బాటసారులలో మఱియిద్దఱు మగవాండ్రుండుటయును జూచి కిరాతునితో గూడికొని రెండవ దొంగవాఁడు కాలికొలఁదని దూఁకెను. ఖడ్గవాణియైన యాపుణ్యాత్ముఁడు హింద్రుని కొంత దూరము వెంబడించెను గాని వాండ్రు సమీపములోఁ జూపు మేరదూరము దూరమి యదృశ్యులయినందున వెనుకకు నురలి వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారిని కిలిసికొనెను.

రామరాజు—రాజశేఖరుఁడుగారా! ప్రొద్దుండగానే యీ స్థలమును దాటవలసినదని నేను మధ్యాహ్నముననే బహువిధముల బోధించితినిగదా? మీరు నామాటలను లక్ష్యముచేయక యాయాపదను దెచ్చి పెట్టుకొంటిరి.

రాజు—ఓహోహో! రామరాజుగారా? మీరుమాటలట్టి దైవమువలె సమయమునకు వచ్చి మా యుండఁజేరఁగలములను నిలువఁబెట్టిరి. మీరింకొకనిమిషము రాకుండిన మే ముండఁగలము. నాదుర్మార్గులచేతులలోఁ బడిపోయి యుందుము. మీరీవేళ నిక్కడ కెట్లు రాగలిగితిరి?

రాను—మితోవచ్చిన శిరాతుడు యోగిచే దొంగలను బిలుచుకొని వచ్చుటకయి పంపబడి, యెండలో నడువలేక యొక పాకలోఁ బరుండియున్న నన్నుఁ దనవారిలో నొకనిగాభ్రమించి తనగురువు కొండఱు బ్రాహ్మణులను దోచుకొనుటకయి యీ చింతఁజెట్టువద్దకు వెళ్ళుచున్నాఁడని చెప్పెను. ఆమాటలు విన్న తోడనే యాబ్రాహ్మణులు, మీరేయని యూహించి నాకచట గాలు నిలువక దొంగలను వారింపవలె నను సుద్దేశముతో యోగియున్న తావునకుఁ గోతిని అక్కడ నానటకే దొంగలు వచ్చి యోగితో మాటాడిపోయినారన్న వార్త విని గుండెలు పగిలి, నేను వచ్చులోపల మీకేమి యుపద్రవము వచ్చునోయని మార్గాయాసము నేమియు లక్ష్యముచేయక యొక్కపరుగున వచ్చి యుక్తసమయమున మీకుఁ దోడుపడఁగాంచి నాజన్మము కృతార్థత గనెనుగదా యని సంతోషించుచున్నాఁడను.

అనునప్పుడు మాణిక్యంబు రుక్మిణిని నఖిళిఖ పర్యంతము తడవిచూచి గొంతెత్తి యేడ్వజొచ్చెను. రామరాజును రాజ శేఖరుడుగారునుగూడ దగ్గఱకుఁబోయి విదానించి కడుపుపట్టి చూచి ముక్కుదగ్గఱ నేళ్ళుపెట్టి యూహిరిగావక దెబ్బచేతను భయముచేతను మరణమునొందెనని నిశ్చయించుకొనిరి. గాను రాజును నాడి నిదానించి చూచి యూమె చచ్చినదనియే స్థిరపఱచెను. అప్పుడందఱు నూమె చుట్టును జేరి విలపించుచుండిరి. ఆ సమయమున సమీపమునుండి వ్యాఘ్రముయొక్క కూతయొకటి వినబడెను. ఆ కూతతో సూర్యకీరణములకు మంచు కరఁగు

నట్టుగా వారిదైర్యసారము కరగిపోయెను. అప్పుడారామరాజు హితబోధ నంగీకరించి, యెంతో కష్టముతో రుక్మిణిని విడిచి పెట్టి, నడవకాళ్లురాక ముందుకు నాలుగడుగులు పెట్టి మరల వెనుతిరిగి చూచుచు, తుదకు విధిలేక రామరాజువెంట వారందఱును పెద్దాపురమునకుఁ బోయిరి.

౯

రామరాజు నాటిరాత్రి మెల్లగా రాజశేఖరుడుగారిని కుటుంబసహితముగాఁ గొనిపోయి పెద్దాపురము చేర్చి, తిరుపతి రాజు చెఱువునకు సమీపముగ నున్న సత్రములో దింపి, కాశీ ప్రయాణము మాని భీమవరములో నుండుడని బహువిధములఁ జెప్పి, యొప్పించి తనదారిని బోయెను. ఒక్కనాటి ప్రయాణములోనే కూతురుపోవుటయు తక్కినవారు బ్రాణములు దప్పించుకొని బయలుబడినను కాశ్యన్నియు వాచి యడుగుతీసి యడుగు పెట్టలేనంత దుస్థితిలో నుండుటయుఁ దలచుకొని యాత్రపేరన్న భయపడి రాజశేఖరుడుగారు కొన్ని దినములలో భీమవరము చేరి యుందుండి సమయమయినప్పుడు రాజుగారిని చూచుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. రుక్మిణి పోయినదన్న విచారముచేతను మార్గారూఢమున బడలియుండుటచేతను వా రారాత్రి వంటలు చేసికొని భోజనము చేసినవారుకారు. వారి కెవ్వరికిని కంటికి నిద్రయును పట్టలేదు.

మరునాడు రాజశేఖరుడుగారు కుటుంబసహితముగా భీమ
వరముచేరిరి. బండిమీఁద నెవ్వరో క్రొత్తవారు వచ్చినారని
యూరిలో నెల్లవారును జూడవచ్చి వారి నివాసస్థలమును గుఱిం
చియు, అగమకారణమును గుఱించియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చిరి.
చెప్పినదానినే మరల మరల నడిగినవారికెల్లను జెప్పలేక రాజ
శేఖరుడుగారును మాణిక్యంబయు విసిగిపోయిరి. అంతట రాజ
శేఖరుడుగారు తాము బయలుదేటి బసనిమిత్రమయి యెల్ల
వారి యింటికిని బోయి రెండు జాములవరకును నడుగుచుండిరి.
గాని వారిలో నొక్కరును ఆపూట వండుకొని తినుటకయినను
స్థలము నిచ్చినవారు కారు. అంత రాజశేఖరుడుగారు గ్రామ
కరణము యొక్క యింటికిఁబోయి వారి యింటిపేరడిగి యేదో
యొక ప్రాతబంధుత్వమును తెలుపుకొని మొగమోట పెట్టఁగా
ఆతఁడాపూటకు తమయింట వంటచేసికొనుట కంగీకరించి, పొరు
గుననున్న యొక పురోహితుని బిలిపించి రాజశేఖరుడు
గారు కాపురముండుటకయి వారిప్రాతయిల్లిన్ముని చెప్పెను.
ఆతఁడా యిల్లు బాగుచేయించినం గాని కాపురమున కక్క
ఱకు రాదనియు, తన భార్య సమృతిలేక యియ్య వలనుపడ
దనియు, పెక్కు ప్రతిబంధములను జెప్పెను; కాని రాజశేఖ
రుడుగా రాతనిని కూరుచుండఁజెట్టుకొనివరోపకారమునుగూర్చి
రెండుగడియలనే పుష్పన్యాసముచేసి యిల్లు బాగుచేయించుట
పెరుచెప్పి రెండురూపాయలు చేతిలోఁబెట్టిరి. చెప్పిన వాక్యము
లన్నిటికన్నను చేతిలో బెట్టినసా మ్రాతనిని నిమిషములో

సమాధాన పఱచినది. కాబట్టి రాజశేఖరుడుగారు వెంటనే పోయి బండిని శోలించుకొని వచ్చి యాపూట కరణమునింట వంటచేసికొని భోజనముచేసి దీపములనేళ సకుటుంబముగా ఆ గ్రామపురోహితుల యింటఁ బ్రవేశించిరి. రాజశేఖరుడుగారు రాయంటిలోఁ బ్రవేశించిన తరువాత కొన్నిగవాక్షముల నెత్తించి గాలి పీలు కలిగించుకొనుటయేగాక, తేమ పోవునట్లుగా యిల్లెత్తు చేయింట, వంటకు ప్రత్యేకముగా దూరమున దొడ్డిలో నొకపాక వేయించిరి. ఈకర్పలక్రిందను భోజనాదికము క్రిందను తెచ్చుకొన్న రూపాయలు న్యయపడుచుండెను. కాబట్టి రెండుమూడు మాసములలోనే జీవనమున కిబ్బంది కలుగునట్లు కనబడుచుండెను.

అది యొకఁడైననుక భీమవరములో కొనుటకు పాలుమజ్జ గలుకాని కట్టలుగాని దొరకవు; పాడిగలవారికి చిట్టునుప్పొయును నిచ్చిన యెడల వారిత పలచని మజ్జగ పోయుచుందురు. రాజశేఖరుడుగారు ప్రతిభానువారమునాడును పెద్దాపురము నకుఁ బోయి సంతలో వారమునకు సరిపడినవస్తువుల నన్నిటిని తెప్పించుకొనుచుందురు. నెలదినములు గ్రామములో కాపుర ముండునప్పటికి రాజశేఖరుడుగారికి పలువురు పరిచితులుగా నేర్పడిరి. వారాయన స్థితిగతులను దెలిసికొని విచారపడి రాజబంధుడును కారాగృహాధికారియు నైన శోభనాద్రిరాజు గారిని చూడుఁ డని బోధించిరి. భీమవరమును చేరియే శ్యామల కోటయని యొకదుర్గ ముండెను. అందు శ్యామలాంబ గుడి

యుండెను. అది యాకాలములో పెద్దాపురరాజుగారియొక్క రాజ్యములో నేరముచేసినవారినుంచు చెఱివాలగా నుపయోగ పడుచుండెను. ఇప్పుడాకోట పడిపోయినందున, అది యుండు స్థానమున నొక్క గ్రామము కట్టబడియున్నది; దానికి చామర్ల కోట యని పేరు. ఆకోట కధికారిగా నున్న శోభనాద్రిరాజు గారి నొకగ్రామముకూడ నుండెను.

రాజశేఖరుడుగా రాగ్రామములో కాపురమున్న కాల ముందు రామరా జప్పుడప్పుడు రాత్రులువచ్చి చూచి పోవుచుం డెను. ధనము క్రమక్రమముగా శబ్దిగిపోవుటను చింతించి మాణి క్కాంబ ప్రతి దినమును శోభనాద్రిరాజుగారిని జూచి యుద్యోగము నిమిత్త మయి ప్రయత్నము చేయవలసినదని బలవంత పెట్టుచుండెను. ఆతడు రెండుమూడుసారులు పోయి సమయ మయినది కా దని మరల వచ్చుచుండెను.

రాజుగారిని మరల మరల వెళ్ళి యాశ్రయింప బుద్ధిపుట్టక రాజశేఖరుడుగారు ముందు జీవనోపాధి యెట్లుకలుగునా యని యాలోచించి నుబ్రహ్మణ్యము నెక్కడకైనను బంపవలెనని తలచి మాణిక్యంబతోఁ జెప్పి యామె యనుమతిని కొమరు నితో నాసంగతిని జెప్పిరి. ఆతడును పరమసంతోషముతో నొప్పుకొన్నందున, అందఱును నాలోచించుకొని చివరకతనిని పితాపురమునకుఁ బంప నిశ్చయించుకొనిరి. ప్రయాణము నిశ్చయించిన దినమున రాజశేఖరుడుగారు కుమారుని బిలిచి యనేకవిధముల సీతులు బోధించి బుద్ధులు చెప్పి, న్యాయ

మార్గమునఁ బ్రవర్తింపవలసిన దని పలుమూరులు చెప్పి, నమ స్కరించిన కుమారుని నాశీర్వాదించి యయిదురూపాయలను కర్చునిమిత్తమిచ్చిరి ; మాణిక్యంబయు దగ్గరనున్న దానిలో నేమియు లోపముచేయక కావలసినన్ని దీవన లిచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును వారి నడబాయవలసివచ్చినదిగదా యని కంటఁ దడిపెట్టుకొని చెల్లెలిని ముద్దాడి తనకిచ్చిన రూపాయలలో నొకదానినామె చేతిలోఁబెట్టి వారివద్ద సెలవు వుచ్చుకొని వెను తిరిగి చూచుచు దారిపాగి నడచెను.

౧౦

ఒకయాదివారమునాఁడు నాలుగుగడియల ప్రాద్దెక్కిన తరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురమునకుఁ బోవుచుండఁగా, శోభనాద్రిరాజు వీధియరుగుమీఁద గూరుచుండి చూచి నేవకు నొక్కనిబిలిచి “ఆమార్గమునఁ బోవుచున్న బ్రాహ్మణుని దీసికొని ర”మ్మని చెప్పెను. వాడును మహావేగముగాఁ బోయి “రాజుగారి సెలవయినది ర”మ్మని విలిచెను. రాజశేఖరుఁడుగా తెట్లయిన నాతని యనుగ్రహము సంపాదించుకొవలె ననియే కోరుచున్నవారు గనుక విలిచినదే చాలునని వెళ్ళి అతఁడు చూపిన బల్లమీఁద కూరుచుండిరి.

శోభ—ఈనడుమ భీమవరమువచ్చి సోమభట్లుగారియింటఁ గాపురమున్నవారు మీరే కాదా?

రాజ—అవును. వెనుక నేనొక పర్యాయము తమదర్శనము చేయ వచ్చియుంటిని.

శోభ—జ్ఞాపకమున్నది. మేమప్పుడు మిక్కిలి తొందర పనిలో నుండి మీమీఁద కోపపడినాము. అంతేకాకుండ ఆ వచ్చినవారు మీరని మాకప్పుడు తెలియలేదు. మీపోష్య వర్గములో చేరినవా యెంతమంది యున్నారు? పెండ్లికెడిగిన కొమార్తెకూడ ఉన్నదట కాదా?

రాజ—ఇప్పుడున్నది వివాహము కావలసిన యాకూతు రొక్కతయే. నాపెద్దకుమార్తె మొన్న త్రోవలో దొంగలు కొట్టినప్పుడు చనిపోయినది. ఏదయిన నొకయుద్యోగమును సంపాదించుటకయి నాకుమారుని ఇక్కడికి వచ్చిన తరువాతనే పితా పురము పంపినాను' అని యప్పటికి రాజుగారి సెలవుగొని వెళ్ళెను.

నాఁడు మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రాతఃకాలమునను సాయంకాలమునను గూడఁ బోయి శోభ నాద్రి రాజుగారి దర్శనము చేయుచుండిరి. ఆయన రాజకార్య విషయమైన పనిని జూచుచుండునపుడు సహితము రాజశేఖ రుఁడుగారు ప్రక్కనేయుండి సంగతి కనుఁగొనుచుందురు.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి కూరుచుండి యుండఁగా బొమ్మగంటి నుబ్బారాయఁ డను సిద్ధాంతి శాస్త్రమునందలి తన యఖండపాండిత్యమును దాని వలన దనకుఁ గలిగిన శౌరవమును పొగడుకొని ఆంధ్రదేశము నందలి గొప్పవారందఱును జాతకములను తనకుఁ బలియు లను దెలిసికొనుచుందురని చెప్పెను.

ఆమఱునాఁ డా సుబ్బరాయసిద్ధాంతి శోభనాద్రిరాజు గారి యింటికిఁ వచ్చెను. తరువాత మఱినాలుగు నిమిషము లకు రాజశేఖరుఁడుగారును సటకుఁ జేరిరి. అప్పుడు కొంత నేపు పలువిధముల ప్రసంగములు జరిగినమీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారి కొమార్తెసంగతి సిద్ధాంతి మెల్లగాఁ దెచ్చెను.

సుబ్బ—రాజశేఖరుఁడుగారికి పెండ్లి కావలసిన కొమార్తె యున్న సంగతి దేవరవారెఱుఁగుదురా?

శోభ—ఎఱుఁగుదుము; ఈమధ్య విన్నాము. ఆచిన్న దానికిఁ బెండ్లియీడు వచ్చినదా?

సుబ్బ—ఈమధ్యాహ్న మే నేను చూచినాను. ఇక చిన్న దానిని నిలిపి యుంచరాదు.

శోభ—ఎక్కడనైన సంబంధము విచారించినారా?

సుబ్బ—పెద్దాపురములో మంచిరాజు పద్మరాజుగా రున్నారు. తమరు ప్రయత్నము చేసెడిపక్షమున, అసంబంధ మనుకూల పడ వచ్చును.

శోభ—అవును, అది దివ్యమయిన సంబంధమే కాని, వారీ చిన్నదానిని చేసికొనుట కంగీకరింతురా?

రాజ—తమ రేలాగునైనను ప్రయత్నము చేసి మాకీ మేలు చేయకతప్పదు. తమరు సెలవిచ్చిన తరువాత వారు మఱియొక విధముగాఁ దలఁచుకొరు.

శోభ—ఈపూట పద్మరాజుగా రిక్కడికే వచ్చినారు. మీ యెదుటనే వారితో చెప్పెదము. ఓరీ! స్వామిగా! మనబావ గారితో మంచిరాజు పద్మరాజుగారు వచ్చి మాటాడుచున్నట్టు

న్నారు. వెళ్ళి బోవునప్పు డొక్కసారి యవశ్యముగా దర్శన మిచ్చి మఱి వెళ్ళుచున్నానని మనవి చేసి రా.

నేవకుడు వెళ్లిన కొంతనేపటికి ముప్పదియేండ్ల యీడుగల నల్లని యొక పెద్దచునుప్పుడు చలువచేసిన తెల్లబట్టలు కట్టుకొని పది వ్రేళ్ళను ఉంగరములను, చేతులను, మురుగులను, మొలను బంగారపు మొలత్రాడును పెట్టుకొని వచ్చెను. శోభనాద్రిరాజుగారు దయచేయుడని మర్యాదచేసి యాయనను తమదాపునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనిరి.

పద్మ—శమ సెల వయిపదని సామిగాడు వర్తమానము చెప్పి నందున, వెళ్ళుచున్నవాడను మరలి వచ్చినాను. నాతో నేమయిన సెలవియ్యవలసినది యున్నదా?

శోభ—వీరు కొంతకాలమునుండి మనగ్రామములో నివసించి యున్నారు. మిక్కిలి దొడ్డవారు. వీరిపేరు రాజశేఖరుడుగారు. వీరి కొమార్తెయున్నది. చేసికోరాదా? పిల్లమిక్కిలి లక్షణవతి. వీరిది మొదటి నుండియు మంచి సంప్రదాయసిద్ధమైన వంశము.

పద్మ—తమరీలాగున సెలవిచ్చినారని మాగాన్నగారితో మనవిచేసి యేమాటయు రేపు విశదపఱిచెదను.

శోభ—ఈసారి నామాట వినకపోయినయెడల, మీన్నేహమానకును మాన్నేహమునకును ఇదే యవసాన మని మీ నాన్నగారితో నేను మనవిచేయుచున్నానని ముఖ్యముగా చెప్పవలెను.

పద్మ—చిత్తము. ఆయన మీయాజ్ఞను మీటి నడవరు. సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

పద్మరాజు వెళ్ళిపోయినతరువాత సంబంధమును గురించి గట్టిప్రయత్నము చేయవలయునని రాజశేఖరుడుగారు శోభ నాద్రిరాజుగారిని బహువిధములఁ బ్రార్థించి యింటికిరిగిరి.

మఱునాఁడు రాజశేఖరుడుగారు తనకూతు పెండిలి కుదిరిన దని విని పరమానంద భరతులయిరి. అంత రాజుగారు నుబ్బి రాయఁడుసిద్ధాంతిని పిలిపించి వివాహమునకు ముహూర్తము పెట్టుడని నియమించిరి. అతఁడు పంచాంగమును జూచి యాలోచించి వైశాఖబహుళ సప్తమి గురువారము రాత్రి పునర్వసునక్షత్ర మేవలగ్నమునందు ముహూర్తము నుంచెను. వెంటనే పెండ్లిపనులు చేయుట కారభింపవలసినదని చెప్పి మీకు ఖర్చునకయి ప్రస్తుత మీనూరురూపాయలను పుచ్చుకొనుడని రాజశేఖరుడుగారిచేతిలోఁ బెట్టి 'సామిగా' అని నేనకునిఁ బిలిచి "నీవీ వారముదినములును పంతులుగారితోకూడ నుండి వారేపని చెప్పినను చేయుచుండుము". అనిచెప్పి యెప్ప గించెను. రాజశేఖరుడుగారు వానిని తీసికొని యింటికిఁబోయిరి.

ఆదినము మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుడుగారు పెద్దాపురమునకు వెళ్ళుచు కావలసినవానినెల్ల కొని తెచ్చికొను చుండిరి. ఈవిధముగా పెండ్లిపనులను సాగించుచు పంచమినాఁడు నీతను పెండ్లికూతునుగాఁజేసిరి. ఇతఁ రేపురాత్రి పెండ్లియనఁగా వష్టి నాఁడురాత్రి చేతిలోకట్టపట్టుకొని గొంగలిమునుగు పెట్టు

కొని యొకకూలివాఁడు చీకటిలోవచ్చి రాజును హేంద్రవరము నుండి యుత్తరము తెచ్చినానని యొక తాటాకుచుట్టను సీతచేతి కిచ్చెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబ లోపలినుండివచ్చి సీతచేతిలోని యుత్తరమును పుచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము వెళ్ళి రాలేదనియు వచ్చెడుసమయ మైనదిగనుక వచ్చిన దాఁక వీధిలో నిలుచుండవలసిన దనియు జెప్పి లోపలికిఁ బోయెను. కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి భార్య రాజును హేంద్రవరమునుండి యుత్తరము వచ్చినదని చెప్పి చేతికియ్యగానే దీపము వెలుతురునకుఁబోయి చదివి, గద్గద స్వరముతో 'మనరామమూర్తి ను శూచి జాడ్యముచేత నిన్న మధ్యాహ్నము కాలముచేసినాఁ' డని చెప్పెను. అంతవారిద్దరును గొంతసేపు విచారమును పొందిరి.

అమలువాఁడు ప్రాతఃకాలముననే రాజశేఖరుఁడు గారు బయలు దేటి శోభనాద్రిగారి యింటికిఁ బోయి తన పినతండ్రి కుమారుఁడయిన రామమూర్తిగారి మరణమువలన సంభవించిన దురవస్థనుజెప్పి ముహూర్త మశూచిదినములలో వచ్చుటచేత వివాహకార్యమునకు సంభవించిన యాలస్యమునకును నష్టమునకును కొంతచింతపడి పెండ్లికుమారునివారు తరలి రాకుండ వెంటనే వర్తమానము చేయుఁడని కోరిరి. శోభనాద్రి రాజు గారును ఆయనను గొంచెమురార్చి తక్షణమే పెద్దాపురము నకు మనుష్యునిఁబంపిరి. పిమ్మట రాజశేఖరుఁడుగా రింటికిఁ బోయిరి.

తగువాతవచ్చిన యాదివారమునాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము సంతకుఁ బోయి యొక యంగడి వానికి బేరమిచ్చి నిలువబడిరి. ఆసమయమున నొక గృహస్థు తలగుడ్డచుట్టుకొని నులుపుటంగీ తొడుగుకొని చేరవచ్చి “అన్నయ్యా! యీ మయిల బొట్టెక్కడిది?” అని యడిగెను. రాజశేఖరుఁడు గారాయన మొగమువంకఁ జూచి టిచ్చపడి మాటతోచక యూరకుండిరి. మరల నాపెద్దమనుష్యుఁడు “గంధముచుక్క పెట్టినారు; మనకు మైలయొక్కడినుండి వచ్చినది? అని యడిగెను.

రాజ—మనరుక్మిణి పోయినవర్తమానము నీకు తెలియజేసినానుగదా? మొన్న గురువారమునాఁడు సీతకు వివాహము నిశ్చయించుకొని పెండ్లిపనులన్నియుఁ దీర్చి సిద్ధముగా నుండఁగా బుధవారమునాఁడు రాత్రి యెవ్వఁడో దుర్మార్గుఁడొకఁడు నేను లేనిసమయమున వచ్చి నీవుపోయినట్లు వ్రాసియున్న జాబు నొకదానిని మీవది నెఱేతికిచ్చి పోయినాఁడు.

రామమూర్తి—ఎవ్వఁడో పెండ్లి కార్యమునకు విఘ్నము కలిగింప వలెనని యీదు స్తంత్రమును చేసియుండును.

రాజ—గిట్టని వాఁడెవ్వఁడో యీపన్నుగడ పన్నినాఁడు. ఇంకికివచ్చి నీవది నెగారిని సీతను చూచివత్తువుకాని రా.

రామ—నాకిప్పుడే రాజుగారితో మాటాడి మరిల నిమిషములమీఁద రాజును హేంద్రవరము వెళ్ళవలసిన రాజకార్యమున్నది. నెలదినములలో మరలవచ్చి మిమ్మందఱను జూచి రెండుదినములుండి పోయెదను.

అని చెప్పి రామమూర్తిగారు తన వనిమోద రాజసభకు వెళ్ళిపోయిరి. రాజశేఖరుడుగారును తిన్నగా భీమవరమునకు వచ్చి భార్యతో రామమూర్తిగారి వార్తను జెప్పి వినాహ కార్యమునకు భంగము కలిగించిన దుర్మార్గుని బహువిధముల దూషింపఁజొచ్చిరి. అప్పుడు కూలినాడు నిగఁబెట్టి పోయిన కట్టను తీసికొని నీశ శండ్రికఁ జూపెను దాని నాతఁ డానవాలు పట్టి, చేతఁ బట్టుకొని చూచి, నాడు రామరాజు చూపిన కత్తికట్ట యిదియేమని భార్యతోఁ జెప్పెను. వారిరువురును ఆలోచించుకొని నిశ్చయముగా నీయు తరమును తెచ్చిననాడు రామరాజేశ్వరి ముగియొగఁడు కాఁడని దృఢపఱచుకొనిరి. అసమయమునకే రామరాజును అచటి కే తెంచెను.

రాజ—వీచుయ్యా ! రామరాజుగారూ ! మావలన మహాపాకారమును పొందియు మా కార్యవిఘాతము చేయుట మీకు ధర్మమా ?

రామ—మీకు నేనేను కార్యవిఘాతము చేసినాను ?

రాజ—రామమూర్తి పోయినట్లు నీవు జాబు సృష్టించి నేనింట లేనప్పుడు మానాండ్ర కిచ్చిపోలేదా ?

రామ—నేను మీయింటి మొగమయినను చూడలేదు. ఇటువంటి లేనిదోషము నామోద నారోపించిన, మీకును నాకును తిన్నగా జరుగదునుండే.

అని చివాలున లేచి రామరాజు వెళ్ళిపోయెను. అతని వెనుకనే బయలుదేరి రాజశేఖరుడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి

యింటికిఁ బోయి, జరిగిన యావద్యవృత్తాంతమును వినిపించి, మరల ముహూర్తము పెట్టుటకయి సిద్ధాంతిని పిలిపించవలెనని చెప్పిరి.

శోభ—సిద్ధాంతికి జ్వరము తగిలి, యిప్పుడు కొంతవ్యాధి కుదిరియే యున్నాడట. మీరిప్పుడే పోయి యీమాసములో వివాహ ముహూర్త మెప్పుడున్నదో విచారించి రండు.

రాజ—చిత్తము. సెలవు వుచ్చుకొనెదను.

అని లేచి తిన్నగా సుబ్బారాయుఁడుసిద్ధాంతిగారి యింటికిఁ బోయి చావడిలో పీటలమీఁద గోడకుఁ జేరఁగిలఁబడి కూర్చుండియున్న యాయనకు నమస్కరించి, దేహము స్వస్థముగా నున్నదాయని రాజశేఖరుఁడుగారు కుశలప్రశ్నము చెప్పిరి.

సుబ్బ—దానికేమిగాని, నేను మీకుఁజేసిన యపకారమును మఱచి నన్ను మన్నింపవలెను.

రాజ—మీరు నాకేమి యపకారము చేసినారు?

సుబ్బ—చేసినపాపము చెప్పినఁ బోవునని పెద్దలు చెప్పుదురు. మీరు మొన్న నీతనిచ్చి వివాహముచేసి నతఁడు ధనవంతుఁడుకాఁడు. ఆతఁడు శోభనాద్రి రాజుగారికి మిత్రుఁడు. పరమ దుష్టుఁడు. ఆతఁడు ధరించిన పత్రములు, మారుగులు మొదలగునవి రాజుగారివే. రాజుగా రీమోసము పన్ని వన్ను మీదగ్గరకు బంపిన నేనవచ్చి కార్యసంఘటనము చేసినాను. ఇంతకును దైవసంకల్ప మట్లున్నది కాఁబట్టి కార్యము జరిగి

పోయినది. మీరన్నట్లు జరిగిపోయినదానికి విచారించిన
ఫలములేదు.

రాజ—శోభనాద్రిరాజు మోసము పన్నినాడా? రామ
రాజు ధర్మమా యని వివాహము కాకపోయెట్టి సరిపోయినది
కాని, లేకపోయినయెడల, నిష్కారణముగా పిల్లదాని గొంతుక
కోసినవార మగుదుమే.

సుబ్బ—వివాహము కాలేదని మేలువార్త విన్నాను.

రాజ—ఇప్పుడే పోయి యీ సంగతి శోభనాద్రిరాజు
నడిగెదను.

అని వెంటనే పోయి శోభనాద్రిరాజు వీధిగుమ్మములో నిలు
చుండి యుండఁగా జూచి “మితో నింతకాలము స్నేహము
చేసినందుక, నాకొమార్తెను నిర్భాగ్యున కిచ్చి వివాహము
చేయించుకొనికా ప్రయత్నము చేసినారు?” అని నిర్భయముగా
బలికి రాజశేఖరుఁడుగారు వెనుకకు మరలిరి. శోభనాద్రిరాజు
మరలఁ బిలిచి “మావద్దఁ బుచ్చుకొన్న రూపాయల నిచ్చి మఱి
పొమ్మ” అని నిలువఁబెట్టెను. “ఇప్పుడు నాయొద్ద రొక్కము
లేదు; చేతిలోనున్నప్పు డిచ్చెదను.” అని వెళ్ళిపోవుచుండఁగా,
శోభనాద్రిరాజు తన భటులచేత రాజశేఖరుఁడుగారిని పట్టి
తెప్పించి చెఱసాలలో బెట్టించెను. ఆసంగతి మాణిక్యంబగు
దేలిసినది మొదలుకొని పెరిమిటికి సంభవించిన యాపదను
దలఁచుకొని నిద్రాహారములు మాని సదా యాత్మరథ్యానము
చేయుచు లోలోపల దుఃఖించి కృశించుచుండెను.

ఈసంగతి జరిగిన మూడవనాడు సూర్యోదయ మయిన తరువాత సీత వీధిగుమ్మములో నిలుచుండగా నెవ్వరో యిద్దరు మనుష్యులు వచ్చి, “మీయన్నగారు పితాపురమునుండి వచ్చి యావలివీధిని కరణముగారి యింటిలోఁ గూరుచుండి నిన్నక్కడికి దీసికొని రమ్మన్నాడు” అని చెప్పి సీతను బిలిచికొనిపోయి యూరిబయలినుండి యెత్తుకొని పాటిపోయిరి.

౧౧

తల్లిదండ్రులను వీడ్కొని బయలుదేరిననాడు సుబ్రహ్మణ్యము త్రోవదప్పి యెచ్చటికో పోయి తుదకు సంజవేళ పితాపురము చేరెను.

ఆవరకు బాహ్యభూమికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చుచున్న యుమాపతి గారింతలో నామార్గముననే యింటికిఁ బోవుచు, సతనినిగని “సుబ్రహ్మణ్యమా? నీవా! అదృష్టవశమున నానవాలు పట్టినాను. ఇక్కడి కొక్కడవును రాత్రివేళ నెందుకువచ్చినావు?”

అని ప్రశ్నించి యతనితో గలిసి యింటివంకనడచిరి. ఇల్లు చేరులోపల సుబ్రహ్మణ్యము తన తండ్రికిని కుటుంబమునకును నాటివఱకు సంభవించిన విషత్తులును ప్రస్తుతపు స్థితియు తానక్కడికి వచ్చిన కారణము చెప్పెను. అది విని యుమాపతి గారు మిక్కిలి వ్యసనపడి, తాను పితాపురపు రాజుగారియొద్ద నిరువదిరూపాయల యుద్యోగములో నున్న సంగతిని జెప్పి, అతని కింత యనుకూలమైనపని చేయించుటకై రాజుగారియొద్దఁ

బ్రయత్నము చేసెదననియు పనియైనదాక తనయింటనే యుండ వలసినదనియుఁ జెప్పెను. అప్రకారముగా ప్రతిదినమును సుబ్రహ్మణ్యము భోజనముచేసి యుమాపతిగారితోఁగూడ రాజసభకుఁ బోవుచుండెను. వీరికాపురాధీశ్వరుఁడయిన విజయరామ రాజుగా రొకనాఁ డాతనిజూచి, యాయన యెవ్వరని యుమా పతిగారి నడుగఁగా, ఆయన వారిస్థితిగతులను మొదటినుండియుఁ జెప్పి 'తమ యాస్థానములో నేదియయిన నొక యుద్యోగ మీతని కిప్పింపవలయు' నని మనవిచేసెను.

ఉమాపతిగారి యింటినుండి రాజుగారికోటకుఁ బోవు మార్గములో నొక గొప్ప మేడ యుండెను. ఆమేడ నద్దెకుఁ బుచ్చుకొని నెలదినములనుండి యందులో నొకరాజుగారు తన సేవకులతోఁగూడ కాపురముండెను. ఆయన పేరు నీలాద్రిరాజుగారు. ఒకనాఁడు నీలాద్రిరాజుగారు భోజనముచేసి ఏధ యరుగుమీఁద పచారుచేయుచు నిలువఁబడి, ఆహ్లాదము రాజసభకుఁ బోవుచున్న సుబ్రహ్మణ్యమును దూరమునుండి చూచి 'మాట' యని చేసెఁగచేసి విలిచెను.

నీలా—పూర్వము మిమ్మొక్కడనో చూచినట్టున్నది, మీ కాపురపుగ్రామ మేది?

సుబ్ర—నాజన్మభూమి ధవళేశ్వరము, మా యింటిపేరు గోటేటివారు; నా పేరు సుబ్రహ్మణ్యము.

నీలా—అవును జ్ఞప్తికివచ్చినది. మీరు రాజశేఖరుఁడుగారి కుమారులుకారా? ఇప్పు డాయన యెక్కడ నున్నారు?

సుబ్ర—ఇక్కడనే భీమవరములో నున్నారు? మీరాయన నెక్కడ నెఱుంగుదురు?

నీలా—ధవళేశ్వరములోనే చూచినాము.

సుబ్ర—నేనిప్పుడు సభకుఁ బోవుచున్నాను. మఱియొకప్పుడు సావకాశముగా దర్శనము చేసికొని మాటాడెదను. ఇప్పటికి సెలవిచ్చెదరా?

అని సెలవుచుచుకొని సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి కొలువు కూటమునకుఁ బోయెను. అచట నందఱికిని దయవచ్చునట్లుగా నెవ్వ రేపని చెప్పినను జేయుచు వచ్చినందున వారందఱును గలసి 'యూచిన్నవాఁడు బహుకాలమునుండి యాశ్రయించి సంధానము కనిపెట్టియున్నాఁడని రాజుగారితో మనవి చేసిరి. వానిమీఁద రాజుగారు సమయము వచ్చినప్పు డుద్యోగము నిప్పించెద మనియు, అందాక దివాణమును కనిపెట్టుకొని యుండవలసిన దనియు సెలవిచ్చిరి. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్య మొకనాఁడు వెళ్లి మరల నీలాద్రిరాజుగారి దర్శనము చేసెను.

నీలా—మీరాజుగారు శివపూజాదురంధరులఁట కాదా? అందుచేతనే వారికి విశేషైశ్వర్యము కలిగియున్నదని విన్నాము.

సుబ్ర—అవును. వారు శ్రీమంతులనియే నేను విన్నాను.

నీలా—మీరాజుగారివద్ద రొక్క మేమాత్ర మున్నదని చెప్పకొనుచున్నారు.

సుబ్ర—పదిలక్షలకు తక్కువ లేదని వాడుక.

నీలా—అది యంతయుఁ గోటలోనేగదా యుండును?

సుబ్ర—కోటలోనే యుండును. అక్కడ చిరకాలమునుండి నమ్మకముగాఁ బనిచేయుచున్న ముసలిబంట్లు కావలియుందురు.

నీలా—విజయనగరపు మహారాజుగారు క్రొత్తగా నొక కోటను గట్టదలచి, మేము చూచిన పట్టణములలోనున్న కోటలపటములను వ్రాయించి తీసికొని రండని మతిమతి చెప్పివారు. మొన్ననే పెద్దాపురపుకోట పటమును దెప్పించి నాము. మీ రీ కోటపటమునుకూడ వ్రాసి యియ్యగలరా?

సుబ్ర—చిత్తము, కాగితము కలమును దెప్పింపుడు; ఇప్పుడే వ్రాసియిచ్చెదను.

అని, కాగితమును కలమును సిరాబుడ్డియు తెప్పించిన మీఁదట తాను జూచినదంతయు జ్ఞాపకమునుబట్టి పటమును వ్రాసి నీలాద్రిరాజుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని జూచుకొని యాయాస్థలముల యుపయోగములను గుఱించియు పనియొక్క గట్టితనమునుగూర్చియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును దనకుఁ దెలిసినంతవఱకు సదుత్తరములను జెప్పుచు వచ్చెను.

నీలా—ఉత్తరపువైపున వీధిప్రక్క నున్నదేకాదా ధనాగారము?

సుబ్ర—అవును.

నీలా—అంతయు బాగుగ నున్నది కాని కోటగోడ యెత్తెంతపెట్టినారు?

సుబ్ర—సుమారు పందెండడుగు లుండవచ్చును.

నీలా—మన మీకోటపటము వ్రాసికొన్న పంగతి యెవ్వరికిని దెలియనీయక రహస్యముగా నుండవలెను. రాజులకు తమ కోటవంటిది మఱియొకటి యుండుట కిష్టముండదు.

అని చెప్పి, లోపలనుండి తమలపాకులను పోక చెక్కలును, పళ్ళెముతోఁ దెప్పించి తాంబూల మిచ్చి, కోట కట్టించునప్పుడీ పటము వ్రాసియిచ్చినది మీరేయని రాజుగారితోఁ జెప్పెదము నుండి యని సంపివేసెను. సుబ్రహ్మణ్యమామాటలకు సరిగోపించి సెలవు పుచ్చుకొని, తనకొక నేళ గొప్పయుద్యోగ మగు నేమోయను నాశతో పరిపరివిధముల నాలోచించు కొనుచు మెల్లగా నింటికి వచ్చెను.

తరువాత నాలుగుదినముల కొకనాడు ప్రభాతసమయము వనే రాజుగారియింట దొంగలుపడి ధనాలాశుములలోని నగలును కొక్కయును దోచుకొనిపోయినారని యూరనొక కిందలతి కలిగెను. పిమ్మట గొంతనేటికి రాజభటులు సందడి చేయుచు నూర నలుప్రక్కలను దిరిగి, తమకు విరోధులుగా నున్నవారి నందఱిని పట్టుకొని తాళాకీడ్చుకొనిపోవ ముదలు పెట్టిరి; కాని, రాజకీయ భటులకు దొంగలజాడ యెక్కడను గానరాలేదు. తుదకు నాకు తమ నాయకుని కడకువచ్చి తాముపడ్డ ప్రయాసమంతయుఁ జెప్పుకొనిరి. అందుమీఁద నాతఁడు చేయవలసిన పనియేమియు లోక వశ కొంతనీ పాలోచించి, యింటికిపోయి మాటాడి యంజనము వేయునీచున్నను బిలుచుకొని జాములోపల మరల వచ్చెను.

అతఁడు చాకలి సామిగాని కంజనమువేసి సొమ్ములు హరించినది గోతేటి సుబ్రహ్మణ్యము అని యనిపించెను. కాని రాజుగారు మాత్ర మా మాటల నెంతమాత్రము విశ్వసించలేదు.

అప్పుడు సభామందిరమునుండి యింటికిఁ బోవునపుడుత్రోవ పొడుగునను ప్రజలెల్ల 'ఈతఁడే కన్నము వేయించినవాఁడు' అని సుబ్రహ్మణ్యమును వ్రేలుపెట్టి చూప నారంభించిరి. అందు చేత నాతఁడు పట్టిసీలాపనింద వచ్చుగదాయని సిగ్గుపడి రాత్రి భోజన మయినతరువాత నొక్కఁడును బరుండి తనలోఁ దానిట్లు చింతింప మొదలు పెట్టెను. ఆగోడకు కన్నమువేసినవాఁ డెవ్వడయి యుండును? ఒకఁడఁత సాహసపు బనిని చేయఁజాలఁడు. అటువంటి బలమయిన రాతిగోడకు కన్నము వేసినవా రిద్దఱు ముగ్గురుండక తప్పదు. ఆముగ్గుఱు నెవ్వరై యుందురు? కోటసంగతి గుర్తెఱిగినవారే కాని మఱియొకరు కారు. నాలుగుదినముల క్రిందట సీలాదిరాజు నాచేత కోట పటమును వ్రాయించు కొన్నప్పుడు ధనాగారమును గూర్చి రెండుమూడుసారు లడిగెను. అతఁడట్లడుగుటకుఁ గారణమేమి? ఈ దొంగతనములో నతని కేదో సంబంధము గలిగియుండవలెను. అతఁడు గోడయెత్తుకూడ నడిగెను. దొంగతనములో సంబంధమే లేనియెడల గోడయెత్తుతో నతని కేమి ప్రయోజనము? అంతియకాక యీసంగతి గ్రామములో పొక్కకమునుపే వేకువజామున బహిర్భూమికి వెళ్ళుచుండఁగా నన్ను

బిలిచి యతఁడు రాజుగారిలోపల దొంగలు వడ్డారఁట యని యడిగినాఁడు; అతఁడు దొంగలలోఁ జేరియుండని పక్షమున, అంత పెందలకడ నాతని కాసంగతి యెట్లు తెలియును? నేను సాయంకాల మింటికి వచ్చునప్పుడు వీధిలో నిలుచుండఁగా నాతని జూచినాను. అప్పుడాతని చర్య వింతగా నున్నది. ఇన్ని హేతువులచేతను విచారించి చూడఁగా ఈతఁడు దొంగలగురు వనుటకు సందేహములేదు. రేపు రాజుగారి నడిగి కొందఱు రాజభటులను బుచ్చుకొని యెవ్వరికిని దెలియకుండ నాతని యింటిమీద పడి పెట్టెలు మొదలగునవి పరీక్షించెదనఁ. అప్పుడు కొంతసామ్యమున దొరకఁగలదు. అందు మీఁద నామీఁది నిందయైనను పోవును. అని యాలోచించి యారాత్రి యెట్లో వేగించి తెల్లవారిన తోడనే రాజుగారి దర్శనముచేసి తనయందు దోషము లేశమయినను లేదని చెప్పుకొని తనవశమునఁ గొందఱు భటులనిచ్చి తనయాజ్ఞాప్రకారము చేయ నుత్తరువిచ్చినచో దొంగలను సొత్తుతోఁగూడ పట్టుకొనెద నని దృఢముగాఁ జెప్పెను. రాజుగా రాతనిమాట యందు గౌరవముంచి తత్క్షణమే పదుగురుభటులను రప్పించి, 'మీరందఱు నీయన చెప్పినట్లెల్ల చేసి పర్యవసానము మాతో మనవి చేయవలసిన' దని గట్టియుత్తరువు చేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము వారినిదీసికొని తిన్నగా నీలాద్రిరాజున్న యింటికిఁ బోయి వీధితలుపు వేసియుండఁగా వారిసందఱిని, ఇంటిచుట్టును కావలి పెట్టి యిద్దఱిని వెంటఁదీసికొని పాణిద్వారమున దొడ్డిలో

ప్రవేశించిపిదపలోపలఁజొరబడి పెట్టెలన్నియుఁ దీయించి పరీక్షింపఁగా వానిలోమున్న తమయింట బైరాగి యెత్తుకొని పోయిన వస్తువులును మఱికొన్ని వస్తువులును గానఁబడెను. తనసొమ్ము దొరకుటంబట్టి నీలాద్రిరాజే దొంగయని నిశ్చయముచేసి యింట నలుమూలలఁ ద్రవ్వించెను; అం దొకచోట రాజుగారియింటఁ బోయిన సొత్తంతయు గవ్వయినఁబోకుండ మొలలోతు భూమిలో గానఁబడెను. వెంటనే కూలివాండ్రచేత సొమ్మును మోయించుకొని నీలాద్రిరాజును నాతనిభృత్యులను బట్టుకొని సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి యింటికివెళ్ళి నడచిన సర్వవృత్తాంతమును నివేదించి, కావశ్యతో సొమ్మును ముందుపెట్టి దొంగల నొప్పగించెను; నీలాద్రిరాజును సేవకులును తమనేరమున కొప్పుకొని క్షమింపవేడుకొనిరి. అంతట రాజుగారు మిక్కిలి సంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యమునకు గొప్పబహుమానము చేసి, తాను పెద్దాపురము రాజునకుఁ గప్పముగట్టెడి సామంతరాజు గనుక వారిని విమర్శింపఁ దన కధికారములే దని దొంగలను రాజభటులవశమున నొప్పగించి వారి కందఱకు సుబ్రహ్మణ్యమును నాయకునిగాఁ జేసి విచారణకయి పెద్దాపురము కృష్ణజగపతి మహారాజుగారికడకుఁ బంపెను. సుబ్రహ్మణ్యమును ఉమాపతిగారి యొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పెద్దాపురమునకు ప్రయాణమయి బయలుదేఱెను.

౧౨

పెద్దాపురమునకు అయిదారుక్రోసుల దూరములో జగ్గమపేట యనుగ్రామ మొకటి కలదు. నీత నెత్తుకొనిపోయిన నాడు

మధ్యాహ్నము రెండుజాములవేళ గ్రామకరణము యొక్క యింటివద్ద కెవ్వరో వచ్చి తలుపు తీయు మని కేకలువేసిరి. అప్పుడు పదునాలుగు సంవత్సరముల ప్రాయముగలిగి మిక్కిలి యందగాఁడై యే హేతువుచేతనో తలపెంచుకొని యున్న చిన్నవాఁ డొకఁడు లోపలినుండి వచ్చి తలుపు తీసి యెందుకు వచ్చినా రని యడిగెను. అక్కడ నిలుచుండియున్న యిద్దఱు మనుష్యులలోనొకఁడు “డబ్బువుచ్చుకొని యన్నముపెట్టెదరా?” యని యడిగెను. ఆ చిన్నవాఁడు వెలుపలికి వచ్చి చూచునప్పటికి, ఎనిమిదేండ్ల యీడ గల యొకచిన్నది యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి క్రిందుఁజూచుచు వెక్కివెక్కి యేడ్చు చుండెను. ఆమనుష్యులలో నొకఁడు చేరువనిలుచుండి యూరకుండు మని యదలించుచుండెను. ఆచిన్నవాఁ డట్లు వెలుపలికి వచ్చి తమ మొగమువంకఁ దేటిపాఱి చూచుచుండుటఁ గని మనుష్యు లిద్దఱును మీపే రేమని యడిగిరి. తనవేరు సుబ్బారాయఁడని చెప్పి, యాచిన్నదాని మొగమును నిదానించి చూచుచుండ వెనుక నుండి యెవ్వరో యేచురుపాటున వచ్చి నీతయొద్ద నిలుచున్న వానిని జాట్టుపట్టుకొని వంగఁదీసి వీఁపుమీద వీసెగుద్దులను మణుగుగుద్దులను దబదబ వర్షములాగున కురియించెను. అదిచూచి యిద్దఱును నీతను విడిచిపెట్టి పరుగెత్తిరి.

నీత—రామరాజుగారూ! నన్నాదొంగలనుండి విడిపించినారు గదా? ఇక మాఅమ్మయొద్దకు తీసికొనిపోయి యొప్పగించరా?

రామ—అమ్మాయీ! ఏడ్వబోకు. నేను సాయంకాలము లోగా నిన్నుఁ దీసికొనిపోయి మీయింటికడ నొప్పగించెదను.

సుబ్బ—రాజగారూ! ఈచిన్నదాని తల్లిదండ్రు లెక్కడ నున్నారు? వారుచిరకాలము నన్ను కన్నబిడ్డ వలె జూచినారు.

రామ—అట్లయిన మీ రీచిన్నదాని నెఱుగుదురా?

సుబ్బ—ఎఱుగుదును, ఈ చిన్నది రాజశేఖరుడుగారి రెండవకొమార్తె. ఈచిన్నదియు నేనును సీమయన్నగారును నన్యోన్యమును సోదరభావమున నుండెడివారము; అందులో ముఖ్యముగా నీచిన్నదాని యప్పగారును నేనును తానే నే నన్నట్లు భేదములేక యుండెడివారము; ఈచిన్నది నన్ను మఱచి పోయినట్లున్నది.

రామ—ఈచిన్నదాని తల్లిదండ్రు లిప్పుడు భీమవరములో నున్నారు. వారిని మీరంత యెఱిగియున్నయెడల, ఈ చిన్నదానిని గొనిపోయి జనసీజనకుల కడఁ జేర్చి వత్తము దారి తోడుగా వచ్చెదరా?

సుబ్బ—అవశ్యముగా వచ్చెదను.

అని సుబ్బారాయుడు లోపలికిఁబోయి యింటివారితో 'ఈ చిన్నదానిని భీమవరములో దిగఁబెట్టి సాధ్య మయినంత శీఘ్రముగానే తిరిగి వచ్చెద' నని చెప్పి వచ్చెను. రామరాజు చిన్నవాని సౌందర్యమున కాశ్చర్యపడుచు, ఇంతటి చక్కఁదనము స్త్రీలయందుండిన నెంత రాణిండు నని తనలోఁదాను తలపోయుచుండెను. విదప రామరాజు సీతను బుజముమీఁద నెత్తుకొని సుబ్బారాయనితో మాటాడుచు భీమవరపుమార్గము పట్టి నడవ నారంభించెను.

రామ—మీరు బ్రాహ్మణులయ్యను, ఆప్రకారముగా తల పెంచుకొన్నారేమి?

సుబ్బ—వెంకటేశ్వరులకు మ్రొక్కున్నది. ఆ మ్రొక్కును బట్టియే తొడుగుకొన్న యంగీ మొదలగు వస్త్రములను భోజనము చేయునప్పుడు సహితము తీయకుండును; బట్టలు మాసి నప్పుడు సహితము రెండవవారెఱుంగకుండ మహారహస్యముగా నొకగదిలో నుతికినబట్టలను కట్టుకొనుచుండును. ఈవ్రతము నేటివఱకు దైవానుగ్రహము వలన సాగివచ్చుచున్నది.

రామ—ఈవ్రతము మిక్కిలి చిత్రముగా నున్నది. ఇటు వంటి వ్రతము నేనీవఱకు వినియు కనియు నెఱుంగను.

ఈవిధముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు దీపములుపెట్టిన నాలుగు గదియలకు భీమవరసమీపమునకుఁ జేరిరి. అంత రామ రాజు తా నావఱకు మఱచిపోయిన గొప్పసంగతి యేదో తన కప్పు డకస్మాత్తుగా జ్ఞప్తికివచ్చినట్లు నటించి తొందరపడి తనకు వెంటనే వెళ్ళక తీరనిపని యున్నదని చెప్పి వారికి త్రోవచూపి తాను ప్రక్కదారిని పోయెను. వారిద్దఱును దారి యడిగి తెలిసి కొనుచు కొంతదూరము కలిసివచ్చిరి. సీత తా నెఱిగియున్న వీధికి రాగానే సుబ్బరాయని వెనుక దిగవిడిచి పరుగెత్తుకొనిపోయి యిల్లు చేరెను. సుబ్బరాయడు చీకటిలో సీతయేగిన సందును కనిపెట్టలేక తిన్నగా వీధిచివరిదాక నడచి యిల్లు కనుగొన లేక గ్రామములో తిరుగుచుండెను. సీత వెళ్ళి వీధి గుమ్మము వద్ద పిలువఁగనే మంచముమీఁద పరుండి నిద్రవట్టక

విచారించుచున్న మాణిక్యాంబ త్రుళ్ళిపడి లేచి పరుగెత్తుకొని వచ్చి తలుపుతీసినతోడనే సీత తల్లిని కాగిలించుకొని పెద్ద పెట్టున నేడ్చెను. మాణిక్యాంబయు తన పైఁటచెఱఁగుతో కొమార్తె కన్నుల సీఘ్రతుడిచి నిన్నటినుండియు నెక్కడకుఁ బోయితివనియు, నింతచీఱటిలో నొక్కతెవు నెట్లు రాగలిగితివని యంతయు సీత నడిగి తెలిసికొనెను. అప్పుడు వీధిగుమ్మములో నెవ్వరో “రాజశేఖరుఁడుగారి బస యెక్కడ?” నని యడిగిరి. ఆమాటవిని యది రుక్మిణీకంఠమువలె నున్నదని యొడిలోనుండి సీతను దింపి మాణిక్యాంబ వీధిగుమ్మములోని కొక్కయంజెవేసి యెవరు వారని కేక వేసెను. అప్పుడు నుబ్బరాయఁడు మాణిక్యాంబను జూచి ‘అమ్మా! యని కాగిలించుకొని బోరున నేడువ మొదలుపెట్టెను. అంతట వారందఱును గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి.

చెఱసాలలో పెట్టఁబడిన దినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు వ్యసనపడుచు నొకచోటఁ గూరుచుండియుండఁగా ఏఁబది సంవత్సరములు దాటినకారాబద్ధుఁ డొకఁడామార్గమున కాళ్ళసంకెళ్ళతోఁ బోవుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగమువంక గొంత తడవు చూచి యాయన సమీపమునకు వచ్చి కూరుచుండెను.

రాజ—నీ పేరెవరు?

కారా—నా పేరు పాపయ్య; మాయింటిపేరు మంచిరాజువారు. నన్నెక్కడనైన జూచినట్టు జ్ఞప్తియున్నదా?

రాజ—మీ మొగ మెక్కడనో చూచినట్టేయున్నది. కాని యెప్పుడుచూచినానో మాత్రము స్మరణకు రాలేదు. మంచి రాజు పద్మరాజు మీ కేమగును?

పాప—నన్ను మీరు నల్లచెరువునొద్ద జావ్విచెట్టుక్రిందఁ జూచినారు. నేనప్పుడు బైరాగివేషమాతో నున్నందున, నన్నాన వాలు పట్టలేకపోయినారు. పద్మరాజు నాకొమారుడే.

రాజ—మునుపటి యవస్థ పోయి మీకింతలో నీదశ యెట్లువచ్చినది?

పాప—నేనీ శోభనాద్రిరాజుతో స్నేహముచేసిన దోషము చేత, నాకీతనిమాట వినవలసివచ్చినది. ఈరాజు దారులుకొట్టుటకై నలుగురిని తోడితెచ్చి నన్ను వారికి నాధునిగాఁ జేసి నల్లచెరువునకు పంపుచుండును. తెచ్చినసొమ్ములో సగము శోభనాద్రిరాజు వుచ్చుకొనుచుండును.

రాజ—మీ కొమరునకు పిల్ల నియ్యనందునకే నుమీ నన్నితఁడిందుఁ బెట్టించినాఁడు.

పాప—అవును నేనెఱుంగుదును. నేను మీకు పూర్వము గొప్ప యుపకారము చేసితిని; దానికి మాఱుగా నిప్పు డుపకారము నొకదానిని జేసెదను: పెద్దాపురపురాజుగారు బహు యోగ్యులు; శోభనాద్రిరాజు మిమ్ములు నిర్బంధపెట్టుచున్న సంగతి మనవి వ్రాసికొన్నయెడల మిమ్ము తత్క్షణమే విడుదల చేయుదురు. కాగితము మొదలయినవి నేను తెప్పించి యిచ్చెదను' అని యట్టులానరెచ్చెను.

తోడనే రాజశేఖరుడుగారు విజ్ఞాపనపత్రక నొకదానిని వ్రాసి మడచి జిగురంటించి పయిని చిరునామా వ్రాసి యియ్యంగా పాపయ్య యొక మనుష్యునిచేత దానిని రాజుగారి కంపెను.

ఆ మఱువాటి యుదయముననే వెండిబిళ్ళ బంటాకఁడు వచ్చి రాజుగారు కొలువుతీర్చి యున్నారని చెప్పి, రాజశేఖరుడు గారిని వెంట బెట్టుకొనిపోయెను. ఆయన వెళ్ళునప్పటికి సమస్తా భరణభూషణులయి రాజుగారు రత్న సింహాసనముమీఁద గూరుచుండి యుండఁగా, పేత్రహస్తులు పసిడి బెత్తములను చేతఁబూసి ముందు నిలుచుండిరి. చామరధరులిద్దఱు ప్రక్కల నిలుచుండి వింజాయురలు వీచుచుండిరి; భటులాయుధపాణులై పార్శ్వములను నిలుచుండిరి; ఒకప్రక్కను శోభనాద్రిరాజు చేతులుజోడించుకొని నిలుచుండెను. రెండవప్రక్కను మఱియిద్దఱు మనుష్యులు చేతులు కట్టుకొని నిలువఁబడియుండిరి; రాజశేఖరుడుగారు వచ్చి యెదుట నిలువఁబడగానే కృష్ణజగపతి మహారాజుగారు 'మీరి శోభనాద్రి రాజుగారిమీఁద నేమైన మాపేర మనవి చేసికొన్నారా?' అని యడిగిరి. రాజశేఖరుడుగారు తనమీఁది కేమివచ్చునోయని భయపడుచు, శరీరమంతయు కంపమునొంద నోరు మెదల్చక యూరకుండిరి.

కృష్ణ—శోభనాద్రిరాజా! నీ ఏరాజశేఖరుడుగారి విషయమయి చేసిన యుక్రమపు పనులన్నియు మూకుఁ దెలియవచ్చినవి. నీకు చనివరిగానున్న తుచ్చునకు తనకొమార్తె సియ్యనన్న మాత్రమున, నీ వాయుననుబట్టి చేతిసాలయందుఁ

బెట్టుటయేగాక చెఱసాలలో నున్నవాండ్ర నిద్దఱను విడిచి పుచ్చి యాయనకూతు నెత్తుకొనిపోవునట్లు ప్రేరేపించితివి. సాక్ష్యము లన్నియు విచారణ చేసి నిజము తెలిసికొంటిని. ఏమందువు ?

శోభనాద్రిరాజు మాఱుపలుక నోరురాక క్రిందుచూచుచు మిన్నకుండెను. రాజుగారి మొగము పోలికయు కఠస్వరమును రామరాజువలె నున్నందున, రాజశేఖరుడుగారు దేహ మంతయుఁ జెమర్చ దిగ్భ్రమమునొంది యూరక తెల్లపోయి చూచుచుండెను. అప్పుడు రాజుగా రాయన వెలవెలపాటును దత్తరమును గనిపెట్టి సింహాసనమునుండి దిగివచ్చి చేయి పట్టుకొని, వెనుక రామరాజునుపేరితోఁ బలుమారువచ్చి యోగ క్షేమంబుల నారయుచు వచ్చినది తామేయనియు, వెంటనే సహాయము చేయుటకు శక్తి గలిగియుండియుఁ బ్రవర్తనమును వీక్షించుటకయి యంతకాల ముపేక్ష చేసితి మనియు, చెప్పి వెంటనే కారాబంధ విమోచనము చేయించిరి. రాజశేఖరుడుగారు కొంతనే పేమిపలుకుటకును తోచక కొంతభయము తీఱినవెనుక మెల్లగా నెలుఁగుతెచ్చుకొని, గద్గద స్వరముతో “దేవరవార్ధిస్థితి తెలియక సామాన్య మానవునిగా నెంచి యగౌరవముతోఁ జూచినందునకును, నీత వివాహకార్యమునకు భంగము కలిగె నన్నకోపమున దూషణ వాక్యములు పలికి నందునకును క్షమించి రక్షింపవలయునని బహు దీనత్వముతో వేడుకొనిరి. ఆ విషయమునఁ దమకెప్పుడును మనసులో మఱి

యొకలాగున లేదని చెప్పి, రేపు పెద్దాపురమునకు వచ్చి తమ్ముఁ జూడవలసినదని సెలవిచ్చి రాజుగా రాయన నింటికిఁ బంపిరి.

ఆయన వెళ్ళిన తరువాత రాజుగారు శోభనాద్రిరాజును బిలిచి యాతఁడు చేసిన నేరమున కెంత గొప్పదండనమునో విధింపవలసి యున్నను దయారసము పెంపున నెలదినములు మాత్రము చిఱసాలలో నుండ శిక్ష విధించి భటులవశమున నొప్పగించిరి.

రాజశేఖరుఁడుగా రింటికివెళ్ళునప్పటికి మాణిక్యంబ పడమఁ టింటి గోడకుఁ జేరగిలబడి గూరుచుండి తలవంచుకొని యక్కడి వారితో నేమో చెప్పుచుఁడెను. ఇంతలో సీత గుమ్మములో నుండి తొంగిచూచి, “అమ్మా! నాన్నగారు వచ్చినా” రని కేకవేసి వెళ్లి తండ్రిని కాంగిలించుకొనెను.

అంతట మాణిక్యంబ పరమానందభరితురాలయి వెంటనే లేచి వెళ్లి కాళ్లు కడుగుకొన నీళ్లు తెచ్చియిచ్చి పాదముల తడిని దన పయిఁటచెఱఁగుతో నొత్తి కూరుచుండుటకయి గోడదరిని వీట వేసెను. రాజశేఖరుఁడుగారు వీటమీఁదఁ గూరుచుండి సీతను ముద్దాడి తొడమీఁద కూర్చుండఁబెట్టుకొనిరి. అప్పుడు మాణిక్యంబ సీతను దొంగ లెత్తుకొనిపోవుటయు, రామరాజును మఱియొకరును విడిపించి తెచ్చుటయుఁ జెప్పెను. రాజశేఖరుఁడుగారు, రామరాజు పెద్దాపురాధినాథులయిన కృష్ణజగపతి మహారాజులనియు, ఆయన ప్రజలక్షేమము కనుఁగొనుట కయి

యట్టి మాటు వేషములతో సంచరించుచుందురనియు, రామరాజును పేరితో వచ్చి మనకు బహుపాపకారములను జేసి తుదకు శారాబంధవిమోచనము జేయించిరనియుఁ జెప్పి, తన్ను విడిపించిన క్రమమును వివరించి కొంతనేపు నృపుని సద్గుణవర్ణనమును జేసెను. మాణిక్యాంబయు రామరాజు దేశాధీశుఁ డని విని యాశ్చర్యపడి, ఆయనయొక్క గర్వరాహిత్యమును పరోపకారశీలతను బహుభంగుల మెచ్చుకొనెను.

ఇట్లు మాటాడుచుండఁగానే 'సుబ్బరాయఁడు' రాజశేఖరుఁడుగారి శాశ్వమీఁదపడి "నేను రుక్మిణి" నని చెప్పెను. ఆయన సంతోషముచేత కొంతనేపు మాటాడలేక, తుదకు హృదయము పదిలపఱచుకొని లేచి పెద్దకుమార్తె నాలింగనము చేసికొనెను. అప్పుడు చచ్చిపోయిన దనుకొనుచున్న కూతురు లేచి వచ్చుటచేత నాదంపతుల కిరువురకును గలిగిన సంతోషమింతయని చెప్పశక్యముకాదు; ఆ సమయమున సీతకుఁ గలిగిన సంతోషమును పట్టశక్యము కాకపోయెను. ఆ యుద్రేకము కొంతనిమ్మలపడినమీఁదట, ఆ వధూవరులు తమ్మెడఁ బొసినది. మొదలుకొని నేటివఱకును జరిగిన వృత్తాంతమును సవిస్తరముగాఁ జెప్పుమని రుక్మిణి నడిగిరి. రుక్మిణి యీ స్రుకారముగా పినిపింప సారంభించెను.

మనలను దొంగలు కొట్టిననాఁడురాత్రి పిండియారఁబోసినట్లు తెల్లగా వెన్నెల కాయుచుండఁగా నాకు మెలఁకువవచ్చి చూతునుగాదా కటికి నేలను మహారణ్యమధ్యమునఁ బడియుంటిని.

నలుదిక్కుల నెంతవఱకుఁజూచిన నెందునెవ్వరును గనబడలేదు; ఎక్కడను మనుష్య సంచారము కనబడలేదు. ఇంతలో నొక వ్యాఘ్రము నాదగ్గరనుండియే పోయినది కాని నన్నుఁజూడక చేరువనున్న యొకమనుష్యుని మొండెమునీడ్చుకొని తొలఁగి పోయెను. దానిని చూచినతోడనే నాదేహము నాకు స్వాధీనము కాలేదు. కొంతతెలివినచ్చినతరువాత లేచి నాలుగడుగులు నడచితిని. అక్కడ నెత్తుటదోఁగియున్న శిరస్సొక్కటియు, దాని ప్రక్కను బట్టలమూటయుఁ గనబడఁగా, అంతటి యాపదలో సహితము దుర్వార మయినక్షుద్బాధకు సహింపలేక తినుట కందులో నేమయిన దొరకువచ్చునని యామూటను విప్పి చూచితిని; అందుపురుషులు ధరించుకోఁదగిన వస్త్రాదులు మాత్రమున్నవి. వానిని చూచినతోడనే చక్కని స్త్రీలు నిజవేషములతో నొంటరిగాఁ దిరుగుట క్షేమకరము కాదు కాబట్టి; పురుషవేషము వేసికొని యేదోయొక గ్రామము చేరవలెనను నాలోచన తోచి యా వస్త్రములను గట్టుకొని యంగీని తొడిగికొని పురుషవేషమును ధరించి, తిరిగి తిరిగి, పదియేనుదినములక్రిందట జగ్గమపేటఁ జేరితిని. ఆ గ్రామ కరణము ముసలివాఁడును పుత్రసంతానము లేనివాఁడును గనుక నన్నుఁజూచి ముచ్చటపడి యూదరించుచు నా ప్రవర్తనమునకు మిక్కిలిసంతోషించి తనకున్న యొక్కకుమార్తెను నాకిచ్చి వివాహముచేసి యిల్లరికముంచుకొనవలెనను నుద్దేశముతో నా కులగోత్రనామముల నడిగి తెలిసికొనెను. నేనక్కడ

నుబ్బారాయఁ డనుపేరితో మిక్కిలినమ్మకముగానుండి, మీరు విద్యచెప్పించిన మహిమచేత లెక్కలు మొదలై నవి వ్రాయుటలో తోడుపడుచుండి, నాకు వెంకటేశ్వరుల మ్రొక్కుచేత మావారు తలపించుకొనునట్లు చేసినారనియు, ఈవ్రతసమాప్తి యగువఱకును తలయంటుకోఁ గూడదనియు, చెప్పి యావ్రతమునకు భంగము కలుగకుండఁ గాపాడెదమని వారిచేత ననిపించుకొని పురుషవేషము బయలబడకుండఁ గడుపుకొనుచు వచ్చితిని. అట్లుండగా నొకనాఁడు మధ్యాహ్నము సీతనెత్తుకొనివచ్చి యెవ్వరో యిద్దఱుమనుష్యులు భోజనము పెట్టించుటకై నేనున్న యింటికిఁ దీసికొనివచ్చిరి. అప్పుడు మన రామరాజుగా రెచ్చటి నుండియోవచ్చి వాండ్రను కొట్టి సాగనంపెను. అంతట నా యింటివారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని నేనును రాజుగారును సీతను దీసికొని వచ్చితిమి. మీయంతట మీరందఱును నన్నానవాలు పట్టి కనుగొనువఱకును నేను రుక్మిణీని మీతో నెవ్వరితోను జెప్పకుండ నుండవలెనని దారి పొదుగునను తలచుకొని వచ్చితినిగాని, అమ్మను జూచినతోడనే మనసుపట్టలేక లోపలినుండి దుఃఖము పొంగివచ్చి కౌగిలించుకొని నాసంగతి చెప్పివేసితిని.” అని రుక్మిణి చెప్పినతరువాత నామె పమయోచితబుద్ధి కందఱు నాశ్చర్యపడిరి.

౧౩

పైన చెప్పినరీతిగా రుక్మిణీయు తల్లిదండ్రులును మాటాడుకొనుచుండఁగానే, పదునాఱుసంవత్సరముల యీడుగల యొక

చిన్నవాడు వచ్చి బుజముమీఁది మూటను క్రిందఁ బడవైచి రాజశేఖరుఁడుగారి కాళ్ళమీఁదఁ బడి 'అయ్యో మామయ్యో' యని యేడువ నారంభించెను.

రాజ—ఏమి శంకరయ్య! ఆడుదానివలె నాలాగున నేడ్చు చున్నావు? ఊరుకో.

శంక—మానాయన పదియేను దినములక్రిందట ఇల్లుకాలి కాలముచేసినాఁడు.

రాజ—ఇల్లెందుచేత కాలిపోయెనో, యాతఁడేల బయటికి రాకుండెనో నాకాసంగతి వివరముగాఁ జెప్పు.

శంక—“మీరు గ్రామములో నుండఁగానే మా నాయన భూతవైద్యమునందు ప్రబలుఁడుగా నున్నాడుగదా! అటు తరువాత చుట్టుప్రక్కల గ్రామములయందుఁగూడ అతని ప్రసిద్ధి వ్యాపించినది.

కాని, ఆపిమ్మట గ్రామములో నొకరికి రోగము వచ్చి నప్పుడు మానాయన ప్రయోగముచేసినాఁడేమోయని కొందఱి కనుమానము కల్గి, తా నేదోషము నెఱుంగనని మానాయన యెన్నివిధముల ప్రమాణములుచేసి చెప్పినను, ఎవ్వరు నాతని మాటలను విశ్వసించినవారుకారు.

తరువాతఁ దరువాత ఊరివారు పెట్టవలసిన నిర్బంధముల నన్నిటిని బెట్టిరి; చీకటిపడినమీఁదట ఇంటిమీద బెడ్డలువేయ నారంభించిరి. మీరయిన గ్రామములో నున్నఁ దనకింత యిబ్బంది రాదుగదాయని మీరుచేసిన యపకారములను

దలచుకొనుచు బహువిధముల విచారించెను. గ్రామములో
 విరోధమంతకంతకు ప్రబలినది. తెల్లవారి లేచి చూచువఱకు,
 మా వీధిగుమ్మమునిండ సశుద్ధవదార్థములను మనఃస్థులపుట్టె
 లును పడియుండుచువచ్చెను. మాతండ్రి వానినన్నిటిని దీసివేసి
 నిత్యమును రెండు మూడు స్నానములు చేయుచు నప్పటికి
 నస్వస్థగానున్న భార్య కుపచారము తిన్నగా జరగనందున
 నన్నామెవెంటనిచ్చి వారి పుట్టినింటికి హేలా పురము పంపి,
 తానొక్కఁడు నిల్లు కనిపెట్టుకొని యుండెను. కొన్నాళ్లున్న
 మీదట పథ్యము ఒంటఁబట్టుట చేతను, తల్లిదండ్రుల యాదరణ
 చేతను నాసవతితల్లిదేహము స్వస్థపడినది. ఒకనాఁడు నేనును
 నాసవతి మేననూమయు సుదయకాలమున దంతభావనము
 చేసికొని వీధిలో రావిచెట్టుచుట్టు నరుగుమీఁదఁ గూరు
 చుండి యుంటిమి. అప్పుడు ముప్పదిసంవత్సరముల యిండుగల
 యొక నల్లనివాఁడు తెల్లబట్టలు కట్టుకొని చంక మూటను దగి
 లించుకొని వచ్చి 'మీ రేమయిన కాసులపేరు గొనియెదరా?'
 యని యడిగెను. మా సవతి మేనమామ 'ఏదీ చూపు' మని
 యడిగెను. అతఁ డరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి మూటను
 విప్పి కాసులపేరుతీసి యాతనిచేతి కిచ్చెను. అతఁడు చూచి
 వెలయడిగి నాచేతికిచ్చి బాగున్నదేమో చూడుమని చెప్పెను.
 నేను దానిని చేతఁబట్టుకొని నిదానించిచూచి, కొలికిపూసను
 బట్టి యానవాలుపట్టి రుక్మిణిదని తెలిసికొని 'నీకీకాసులపే

రెక్కడినుండి వచ్చె' నని వానిని బ్రశ్నలువేయ వాడు దానిని మాయొద్దనే దిగవిడిచిపోయి మరల రాసలేదు.

ఆమఱునాడు ప్రాశ్నకాలముననే యొక కూలివాడు ధవ శేష్వరమునండి వచ్చి నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిన జాబు నొక దానిని నాచేతికిచ్చెను. నేను దానిని పుచ్చుకొని పిప్పిచూచు కొనునప్పటికి “మీనాయన నేడేగృహము తగులపడి కాలము చేసినాడు కాబట్టి, తక్షణము బయలుదేటి రావలసినది” అని యందు వ్రాసియుండెను. పిడుగువంటి యావార్త చూడగానే గుండెలు బ్రద్దలయి లోపలికిఁబోయి యేడ్పుచు నాసవతిత్తల్లి కాదుర్వార్తను వినిపించితిని; ఆమాట విన్నతోడనే యామె రోదనముచేయ నారంభించెను. నేనామెకు ధైర్యముచేప్పి, ఆ కూలివానివెంట నాపుటనే బయలుదేటి కాళ్ళుపొక్కులెక్కు నట్లుగా తెల్లవాతినదాఁక నడచి మఱునాడు వగలు రెండు జాములవేళకు మాయిల్లుచేరితిని. అప్పుడాయింటికి గోడలు తప్ప మఱియేమియులేవు. చుట్టుపట్ల నొకయిల్లయిన కాలక వింతగా మాయొక్కయిల్లు మాత్రము పరిశురామప్రీతి యయినది. నే నంతట నారాయణమూర్తిగారియింటికిఁ బోయితిని. ఆతఁడావఱకే మాతండ్రికి దహన సంస్కారములు చేయించెను. నేనును పదిదినములకర్మయు జరిగినదాఁక వారియింటనే యుండి పదిమూడవనాడు బయలుదేఱరాదు గనుక పదునాలవనాడు కాసుల పేరుతో మీరున్న గ్రామమునకు రావలెనని వచ్చుచుండగా, త్రోవలో సిద్ధాంతియగపడి రహస్యమని నన్ను దూర

ముగా దీసికొనిపోయి మానగలపెట్టెను నారాయణమూర్తి తమయింట దాచుట చెప్పి తనకు నూలురూపాయ లిచ్చెడు పక్షమున పెట్టెనాతనికియ్యక నిలిపియుంచెద ననియు, మీ మామగారిని చూచి వచ్చినతోడనే తగవు పెట్టవలసిన దనియుఁ జెప్పెను. నేనును మంచిదని చెప్పి మీకొకటకు వెదకు కొనుచు వచ్చితిని.”

అని శంకరయ్య తనతండ్రిసంగతియంతయుఁ జెప్పి మూటను విప్పి కాసులపేరునుదీసి రాజశేఖరుడుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని వుచ్చుకొని మేసల్లుని కౌగిలించుకొని యూరార్చుచు, దామోదరయ్య పోయినందుకు గొంతతడవు విచారించెను.

రాత్రి భోజనమునకుఁ గూరుచున్న తోడనే యెవరోవచ్చి పీఠితలుపుకడ “రాజశేఖరుడు చూమగారూ” అని పిలువఁ జొచ్చిరి. మాణిక్యంబ నడవలోనికివెళ్ళి ‘యెవరువా’ర ని యడుగఁగా ‘నేను నృసింహస్వామి’ నని వెలుపలనుండి యొకరు పలికిరి. ఆమాటయొక్కధ్వనియు పేరును విన్నతోడనే మాణిక్యంబ యాసంగతి భర్తతోచెప్పెను. అప్పుడు రాజశేఖరుడు గారు భోజనముచేసి దీపమువెలిగించుకొని పోయి తలుపుతీసిరి. తీయఁగా నిజముగా నృసింహస్వామియే ‘మామా’ యనిపలుక రించి ఆయనచేయి పట్టుకొనెను. ఆయన యల్లునిఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూచినను నమ్మక మరలమరల దేహమును పట్టిచూచి, మాయకాదని నిశ్చయించి యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి భార్యతో మననృసింహస్వామియే వచ్చినాడని చెప్పి కాళ్లు

కడుగుతో నీళ్ళిమ్మని తొందరపెట్టెను. ఆమెయు మొగము పాటఁ జూచి 'నాయనా' యని కన్నీరు నించెను. ఆమెను జూచి యల్లుడును కన్నుల నీరు పెట్టుకొనెను. ఆయుద్రదేశమంతయు సడఁగినమీఁదట, నృసింహస్వామి లేచి కాళ్ళుకడుగుకొని భోజనము చేయుచు తాను కాశీయాత్ర వెళ్ళుటయు దారిలో తన మిత్రుఁడు చామర్తివారి చిన్నవాఁడు శేషచలము తన్ను విడిచివచ్చుటయు మొదలుగాఁగల సంగతి పూసగుచ్చినప్రకారముగాఁ జెప్పెను.

అట్లు నృసింహస్వామి తన వృత్తాంతమును జెప్పినమీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారు శేషచలముచేసిన దురాగతము నాతనితోఁ జెప్పి భోజన మయిన తరువాత పక్కవేయించి యాతఁడు పరుండి నిద్రపోయిన మీఁదట తామును పరుండిరి.

౧౪

సుబ్రహ్మణ్యము పితాపురమునండి బయలుదేటి, సాముతో నీలాద్రిరాజు వెంటవచ్చుచున్న రాజభటులతోఁ గలిసి భీమ వరమునకు వచ్చి, అక్కడినుండి వారిని పెద్దాపురము పొమ్మని తానొక్కఁడును తిన్నగా నింటికిఁ బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు సుబ్రహ్మణ్యమున కెల్లవిషయముల నామూలాగ్రముగా వినిపింప నతఁడు హర్షాంబుధిఁ దేలెను.

అంత భోజనము చేసికొని రాజశేఖరుఁడుగారు సుబ్రహ్మణ్యము నృసింహస్వామియు పెద్దాపురము చేరి రాజసభకుఁ

బోవునప్పటికి రాజుగారు కొలువుకూటమునకు విజయంచేసి
 సింహాసనాధిష్ఠితులై కూరుచుండియుండి మంత్రి తెచ్చియిచ్చిన
 విజ్ఞాపనపత్రికలను జనివి చూచుకొని పతాపురమునుండి వచ్చిన
 దొంగలను తమయెదుటఁ బెట్టుటకు త్రువు చేసిరి. ఈలోపల
 రాజభటులును దొంగలను గొనివచ్చి ప్రభువునెదుర నిలువఁబెట్టి
 తాము ప్రక్కలను కత్తులదూసికొని నిలుచుండిరి. అప్పుడు
 రాజుగారు సభ కలయఁ జూచి 'యీదొంగలను పట్టుకొన్నవా
 రెవ'రని ప్రశ్న వేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము లేచి నిలువబడి 'నేను'
 అని మనవి చేసెను. తోడనే ప్రభువువారు రాజశేఖరుఁడు
 గారివంక దృష్టిని బఱపి "యీతడు మీకొమరుఁడుకాఁడా?"
 అని యడిగి "చిత్త"మని యాయన బదులు చెప్పఁగా విని
 యెడమప్రక్కన గూరుచున్నవా రెవరని మరల నడిగిరి.
 రాజశేఖరుఁడుగారు చేతులు కట్టుకొని నిలుచుండి యీతఁడు
 తమ యల్లుఁ డగుటయు గిట్టనివాఁ డొకఁడు ఆతఁడు వార
 గాసి కేగునపుడు మార్గమధ్యమున మృతుఁ డయ్యెనని
 వట్టిప్రవాదము వేయుటయు రుక్మిణి దొంగలచేత దెబ్బతిని
 మూర్ఛపోయియుండఁగా తన్నందఱును దిగవిడిచిపోయిన తరు
 వాత మూర్ఛలేటి పురుషవేషము వేసికొని సీతనెత్తుకొని
 పోయిన గ్రామమునుండి చెల్లెలితోఁ గూడ వచ్చుటయు సమ
 గ్రమముగా విన్నవించిరి. రాజుగారు హర్షమును దెలుపుచు
 శిరఃకంపముచేసి, కొంతనే పూరకుండి యావంకఁదిరిగి "మీరేమి
 చెప్పుకొనెద" రని యడిగిరి.

నీలాద్రిరాజు—సర్వమును దెలిసిన దేవరవారికడ మేము వేలుగ చెప్పుకోవలసిన దేముండును? దయారసమును మూమూద బ్రసరింపజేయ దీనత్వముతో వేడుకొనుచున్నాము.

కృష్ణ—నీది యేదేశము? చిన్నప్పటినుండియు నీవెక్కడ నున్నావు? నీచరిత్ర మేమి?

నీలా—నా చరిత్రము మిక్కిలి యద్భుత మయినది. నా జన్మస్థానము కాళహస్తి. నా పేరు పద్మనాభుడు. నా తల్లిదండ్రు లంతగా ధనవంతులు కాకపోయినను మిక్కిలి గౌరవమును కాంచిన వంశమునందుఁ బుట్టినవారు. నా తల్లిదండ్రులకు నే నొక్కడనే పుత్రుడను గనుక నన్ను వారు మిక్కిలి గారాబముతోఁ బెంచుచుండిరి. కొన్నాళ్లకు మా తండ్రియు నాకస్మికముగా గుండెలలో నొప్పినచ్చి లోకాంతర గతుఁ డయ్యెను. ఒకరికి లోబడియుండి వారు చెప్పినట్లెల్ల పనిపాటలు చేయుట నా స్వభావమునకు సరిపడినది కాదు. నాకు స్వభావముగా మహారాజువలె నుండవలె నని యాశ గనుక, ఆ పనిని విడిచిపెట్టి నచ్చి యింటివద్ద కాలుమీఁద కాలు వేసుకొని కూరుచుండి నన్ను నమ్మినవారికడ నెల్లను ఋణములా చేయుచు, అప్పు పుట్టినంతకాలము సులభముగా జీవనము చేయుచుంటిని. ఈప్రకారముగా నిరుద్యోగముగా జీవనము చేయుచున్న కాలములో నే నితరులు చేయు హిత బోధ నెప్పుడును వినకపోయినను, అడుగుటయందు మాత్రము

విశేషశ్రద్ధ పుచ్చుకొని విశేషనీతివాక్యములను నేర్చుకొంటిని. అటుతరువాత నా నీతివాక్యములు నాకేమియుఁ బనికిరాక పోయినను ఇతరులకై నఁ బనికివచ్చునని యెంచి మూఢులకు హితోపదేశములు చేసి గొప్పవాఁడనని పేరొంది ధనమార్జిప నారంభించితిని. తరువాత కొన్ని దినములలో కొండవీడు చేరి యచట యోగినై యుండి, నాయొద్ద నీతారామయంత్ర మున్న దనియు దానిని జూచినవానికి సమస్త సంపదలు గలుగుననియుఁ జెప్పి, యొక బొమ్మరాతిని గదిలోనుంచి రహస్యముగా డబ్బు డబ్బు చొప్పునఁ బుచ్చుకొని చూప నారంభించితిని. ఎల్లవారును నాకును గానుకలను సమర్పించి యాబొమ్మరాతిని మూఁకలుగా వచ్చి జనులు చూచి పోవుచుండిరి. నే నిట్లనేక వేషములు వేసి కడపట బైరాగినై వీరినిద్దఱిని శిష్యులనుగాఁ గైకొని చిదానందయోగి యనుపేర ధవళేశ్వరము ప్రవేశించి, స్వర్ణము చేసి యిచ్చెద నని యీ రాజశేఖరుఁడుగారినే మాయచేసి యిప్పుడు తమయొద్దకుఁ దెచ్చిన నగలనే యపహరించుకొని పోతిని. అక్కడినుండి పోయినపిమ్మట గడ్డమును మీసమును తీసివేసి, నీలాద్రిరాజు నయి పితాపురము ప్రవేశించి, రాజుగారి ధనాగారములోని ధనమును తరలించితిని.

కృష్ణజగపతిమహారాజుగా రాతని చరిత్రము విన్న తరువాతను నిమిష మాలోచించి, పద్మనాభునివంకఁ దిరిగి నీవిప్పుడు బుద్ధితెచ్చుకొని నిజముగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడ వైనాఁడవు గనుక

నిన్నొక్క సంవత్సరము కారాగృహమునందుఁ బెట్టింప నిశ్చయించినా మని చెప్పి, కారాగృహాధికారి కట్టి యుత్తరువున వ్రాసి యాతనిని రాజభటుల వెంబడిని చామర్లకోటకుఁ బంపి వేసిరి. తరువాత పితాపురపువారి ధనము నచ్చటికి వెంటనే పంపివేయ మంత్రి కాజ్ఞచేసి, దొంగతనమును పట్టుకొన్నందునకు సుబ్రహ్మణ్యమును శ్లాఘించి, రాజశేఖరుఁడుగారివంశదిరిగి రాజుగా రిట్లు చెప్పిరి :—

మీకు నేను కొన్ని హితవాక్యములను జెప్పఁబోవుచున్నాను. మీరు ఇతరులు చేయు ముఖస్తుతుల కుబ్బి, ఆదాయమున కంటె సధికమైన ధనము దానము చేయకుండవలయును. విరోధమును సాధించుటకు మంచి యుపాయము శాంతిని వహించుటయే. మన కెప్పురిమీఁదనైనను పగ తీర్చుకోవలె నని బుద్ధివుట్టి దానిని మరలించుకో లేనియెడల మనము పగతీర్చుకో శక్తి కలిగి యుండియు క్షమింతుమేని, శత్రువులు సహితము మనలనుజూచి బుద్ధితెచ్చుకొని జ్ఞానవంతు లగుదురు. మీరు శోభనాద్రిరాజుమీఁద తొందరపడి మీకోపమును చూపినందునకే కదా మీకు కారాగృహబంధనము సంభవించినది కాబట్టి యికముం దెప్పుడును మీరు మీకంటె సధికులైన వారిమీఁద మీకోపమును కనఁబఱుపకుండవలయును. మీకు గౌరవముతో జీవనము జరుగుటకు చాలినంత సొమ్మున్నచో విశేషముగా లేదని మీరెప్పుడును చింత పడకుండవలయును ఈ హేతువునుబట్టియే నేను మీకు విశేషధనము నియ్యఁగఁ

వాడ నయ్యును, ఇయ్యక మీ మాన్యములను మాత్రము విడిపించి యిచ్చుచున్నాను. వానితో మీరు తృప్తిపొంది సుఖజీవనము చేయుచుండుడు.

అని చెప్పి కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు హిత వాసగి కొలువు చాలించి యంతఃపురమునకు విజయం చేసిరి. అంత రాజశేఖరుడుగారు మొదలగువారు కొలువుకూటమును విడిచి తమతమ యిండ్లకుఁ బోయిరి.

౧౫

మఱువాడు రాజుగారి యుత్తరువుప్రకారము రాజశేఖరుడుగారు సభకు వచ్చినప్పుడు, కృష్ణజగపతి మహారాజుగారు తన సేవకులతో నొకనిని బిలిచి రూపాయలసంచులను రెంటిని తెప్పించి ముందుబెట్టి 'సీ వీ ధనమును బట్టుకొని రాజశేఖరుడు గారితో ధవళేశ్వరమునకుఁ బోయి గృహమును మాన్యములను విడిపించి యిచ్చిర'మని యాజ్ఞాపించి, అవికాక మఱి నాలుగు వందలరూపాయలను రాజశేఖరుడుగారికిచ్చి 'మీరీ సొమ్ముతోనే నీతయొక్కయు నుబ్రహ్మణ్యముయొక్కయు వివాహములనుజేసి సుఖజీవనము చేయుచుండు' డని హితబోధచేసి వారికి సెలవిచ్చి పంపిరి. రాజుగారియొద్ద సెలవువుచ్చుకొని రాజశేఖరుడుగారు భీమవరమునకు వెళ్లునప్పటికి, జగ్గమ పేటనుండి వచ్చి

యింటికడ నెవ్వరో బంధువులు కాచియున్నారని సమాచారము తెలిసెను. ఆమాట విని వేగిరపడి యిల్లుచేరఁగా వీధి యరుగుమీఁద నొక ముసలి బ్రాహ్మణుఁడు కూరుచుండి యుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారాయనను జూచి మీ రెవరని ప్రశ్న వేయఁగా, తమ యింటిపేరు భావరాజువారనియు తన పేరు సూర్యనారాయణ యనియుఁ జెప్పి 'రాజశేఖరుఁడుగారు మీరేకారా' యని ప్రశ్న వేసెను.

రాజ—అవును. మీరేపనిమీఁదవచ్చినారు?

సూర్య—మీయింటి కీనడుమ నుబ్బరాయఁడను చిన్న వాఁడు వచ్చినాఁడు. అతని రూపగుణ సంపదను జూచి యతనికి నా కుమార్తెనొసఁగి నాకు పుత్రసంతానమీ లేనందున నతని నిల్లటిక ముంచుకొవలెనని నిశ్చయించినాను. అతఁడెక్కడ నున్నాఁడు?

రాజ—సుబ్బరాయఁడా! అది మారుక్మిణి! అని, తరువాత రుక్మిణి సుబ్బరాయఁడను పేరితో పురుషవేషము వేసికొని యుండుట లోనుగాఁగల వృత్తాంతమంతయును వినిపించి, మీ కన్యను నా కుమారుడైన సుబ్రహ్మణ్యమునకుఁ జేసికొనియెదనని వాగ్దానముచేసిరి. అంతట సూర్యనారాయణగారు పరమానందభరితుఁడై, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వెంటనే తన గ్రామమునకుఁబోయి భార్యను కుమార్తెను వెంట బెట్టుకొని మఱునాఁడు మధ్యాహ్నమునకు మరలివచ్చెను. ఆ

దినముననే రాజశేఖరుడుగారు చల్లపాటువేళ బండ్లుచేసికొని సకుటుంబముగా బయలుదేరి, రెండు మూడు దినములలో సూర్యనారాయణగారితోఁ గూడ రాజమహేంద్రవరము చేరి, అక్కడ రామమూర్తిగారి యింట రెండుదినములుండి, వారి కడ దాచిన పాత్రసామగ్రిని దీసికొని వారినిగూడ వివాహము నకై వెంటఁ బెట్టుకొని సుఖముగాఁ బోయి ధవళేశ్వరము ప్రవేశించిరి.

పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన కృష్ణజగవతి మహారాజుగారి సేవ కుండు రాజశేఖరుడుగారికి మాన్యములును గృహమును విడిపించి యిచ్చి, మరలఁ దన ప్రభువువారియొద్దకు పోఁగోరఁగా రాజశేఖరుడుగా రతనిని బహువిధముల బ్రతిమాలుకొని కొమరునియొక్కయు కొమార్తెయొక్కయు వివాహములు జరుగువఱకు నిలుచునట్లుండఁబఱచిరి. రాజశేఖరుడుగారు మరల గ్రామమునకు వచ్చి మాన్యములు వదలించుకొన్నారన్నవార్తవిని యాయూరి సిద్ధాంతి రాజశేఖరుడుగారి యనుగ్రహమును బడయఁగోరి, నారాయణమూర్తి తనయొద్ద దాచి పెట్టిన దామోదరయ్యయొక్క నగలపెట్టె నొక కూలివానిచేత మోపించుకొని వచ్చి రాజశేఖరుడుగారి కొప్పగించెను.

తరువాత నొక శుభముహూర్తమున ముందుగా రాజశేఖరుడుగారు కుమారుని వివాహము చేసిరి. ఆనాడు గాయక శిఖామణులచేత కర్ణరసాయముగా హరికీర్తనలు పాడించిరి.

సదస్యమునాడు సంభావనసమయమువ కవులును పండితులును యథాశక్తిని సత్కరింపఁబడిరి.

కొమరుని వివాహమైన మూడవదినముననే సీతను మేనల్లుఁడైన శంకరయ్య కిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లి చేసిరి. ఈ వివాహమును సమస్తవిషయములయందును ముందుగా జరిగిన వివాహమువలెనే జరిగెను. ఈ రెండు వివాహములయందును కుంటితనము గ్రుడ్డితనము లోనుగాగల యంగవైకల్యముచేతఁ బాటుపడ నసమర్థులయినవారును స్వదోషమువలనఁ గాక దైవకృతమువలననే హీనదశకు వచ్చిన దరిద్రులును సత్ప్రవర్తనముకలిగిన భగవద్భక్తులును ధనసత్కారమును బొందిరి. ఈ రెండు వివాహములును విధ్యుక్తముగా జరిగినవిమ్మట నొక దినమున పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన నేవకుఁడు రాజశేఖరుఁడు గారి కడకు వచ్చి తాను శీఘ్రముగా వెళ్లవలసి యుండుటను దెలుపఁగా నాతనిని గ్రొత్తబట్టలు కట్టఁబెట్టి సమస్తవిధముల గౌరవించి, కృతజ్ఞతానూచకముగా ప్రభువువారితో మనవి చేయవలసిన సంగతులను దెలిపి యాయనను బంపివేసిరి. తరువాత వివాహమునిమిత్తము వచ్చిన బంధువు లెవరియూళ్ళకు వారు పోయిరి.

అంతటనుండియు రాజశేఖరుఁడుగారు మితవ్యయమునే చేయుచు వ్యర్థదంభమునకై ధనము పాడుచేసికోక, తమ కీర్ష్యుఁడు దయచేసినదానితోడనే తృప్తి నొందుచు, కలకొలఁదిని

బీదసాదలకు దానధర్మము చేయుచు, కలలోసహితము సత్యమును భూతదయయును దప్పక, “ధర్మోజయతి” యను నీతివాక్యమును సదా హృదయమునందుంచుకొని, సమస్తకార్యములయందును నీతిపథమును నీగకాలంతయు చాటుక ఋజువుగాఁ బ్రవర్తించుచు మంచివాఁడని లోకమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కి, పెక్కండ్రు మనుమలను మనుమరాండ్రను నెత్తి సిరియు సంపదయుఁ గలిగి చిరకాలము సుఖముండిరి. ఆయన జీవితకాలములోనే సుబ్రహ్మణ్యము పితాపురసంస్థానములో గొప్ప యుద్యోగములు చేసి కడపట మంత్రియై రాజకార్యములయందును సన్నార్థ ప్రవర్తనమువందును వసమూనుఁడని పేరు పొందెను. అల్లుడిద్దఱును పెద్దాపురపురాజుగారి యోలగములోఁ గొలుపు కుదిరి క్రమక్రమముగా గొప్పదశను బొంది విశేషఖ్యాతిని సంపాదించిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు కాలము చేసి యిప్పటికి రెండువందల సంవత్సరములైనను ఆయనవలన మేలుపొందినవారి సంతతి వారుకూడ దేశమంతటను వ్యాపించి యిప్పుడు పెక్కుచోట్ల గొప్పస్థితిగలవారయియున్నారు.

సంపూర్ణము